

amanita muscaria

Τεύχος 13

Καλοκαίρι 2002- 3€

Περιεχόμενα

Ο Χριστός με τα μάτια του χαλαστή. (Μια περιδιάβαση σε όψεις της Νιτσεικής οπτικής αναφορικά με το πρόσωπο και τη διδασκαλία του Χριστού) (Ζαχαρίας Νικολακάκης)	3
Χριστός και Θρησκευτικότητα (Μαρία Σ. Πολυκρέτη)	8
Απελευθερωτικές πτυχές της χριστιανικής φιλοσοφίας (Γιώργος Κρανιδιώτης)	18
Σημειώσεις εκτός και εντός επικαιρότητας (Ζαχαρίας Νικολακάκης)	24
Κοινοτιστές και γεωγραφικός χώρος. Η περίπτωση στο Νιοχώρι Λευκάδας (Παναγιώτης Ξηρουχάκης)	35
Η Αναρχική Κοινωνία και η Αντίληψή της στην Πράξη (Graham Purchase)	42
Σχετικά με το χτύπημα ενάντια στον Henry Clay Frick από τον Alexander Berkman (Emma Goldman)	54
Η Κύπρος, το εθνικό και ο εθνικισμός	61
Η Ιατρική και ο πόνος (Παναγιώτης Χέρας)	69
Εφτά φορές την Κυριακή	71
Ποιήματα (Ανέστιος Παντοτινός, Μανώλης Στιβακτάκης)	75
Δυο σκέψεις πάνω στο θάνατο (με αφορμή το διήγημα του Α. Τολστόι "Ο θάνατος του Ιβάν Ιλίτς") (Γιώργος Κρανιδιώτης)	80

Το περιοδικό δεν εκδίδεται πλέον από ομάδα φοιτητών της ιατρικής αλλά από ευρύτερο κύκλο. Υπεύθυνοι εκδόσεως του τεύχους αυτού είναι οι Ζαχαρίας Νικολακάκης και Γιώργος Κρανιδιώτης. Στις δακτυλογραφήσεις των κειμένων βοήθησε η Μαρία Πολυκρέτη.

Διεύθυνση επικοινωνίας: Γ. Κρανιδιώτης, Σόλωνος 32, 24100 ΚΑΛΑΜΑΤΑ
Μπορείτε να μας συναντήσετε στο "Στέκι Χάνσεν", Χάνσεν 43,
Αγ. Ελευθέριος, ΠΑΤΗΣΙΑ

Επιλογή εικόνων: Δημήτρης Μουστάκης
Ηλεκτρονική σελιδοποίηση - μοντάζ: Χάρης Αναστόπουλος

Ο Χριστός με τα μάτια του χαλαστή. (Μια περιδιάβαση σε όψεις της Νιτσεϊκής οπτικής αναφορικά με το πρόσωπο και τη διδασκαλία του Χριστού).

Ο Νίτσε υπήρξε ένας συγγραφέας που μίλησε για όλα με πνεύμα αυθόρμητο και τρόπο πολλάκις αποσπασματικό. Το αποτέλεσμα ήταν να αφήσει πίσω του, μάλλον μια σειρά *Νιτσεϊσμών*, χρηζόντων συστηματικής ταξινόμησης, παρά ένα συγκροτημένο σύστημα ιδεών-εννοιών-κατηγοριών που να εμπεριέχει μια συγκεκριμένη θετική πρόταση. Ένα τέτοιο συγκροτημένο σύστημα άλλωστε δεν θα μπορούσε να αποτελεί επιδίωξη του ανθρώπου που απέρριψε συνολικά την παραδοσιακή φιλοσοφία από το **Σωκράτη** μέχρι και τον **Hegel** - απόρριψη που έγινε στα πλαίσια της στοχοθεσίας της προώθησης της προ-οπτικής του υπερανθρώπου. Τα γεγονότα αυτό καθιστά την διεξαγωγή σαφών και ασφαλών συμπερασμάτων από το έργο του Νίτσε, ένα μεγαλεπήβολο σχέδιο. Άλλωστε, το παρόν συνοπτικό κείμενο δεν έχει σκοπό να εξαντλήσει το θέμα της Νιτσεϊκής οπτικής γύρω από το πρόσωπο του Υιού του Θεού, αλλά να περιηγηθεί ελεύθερα και εκ των πραγμάτων μερικά σε κάποιες όψεις της Νιτσεϊκής οπτικής, εμμένοντας περισσότερο στην περίοδο από το 1878 μέχρι τα τελευταία του ανέκδοτα αποσπάσματα, και προσπερνώντας τις ανούσιες ύβρεις που κατά καιρούς εξαπέλυσε ο **εικονοκλάστης** στοχαστής.

Είναι γνωστό πως ο Νίτσε μισούσε παθολογικά τόσο το ιερατείο, όσο και τους θεολόγους, και ότι κήρυξε ανοιχτό πόλεμο στην Εκκλησία. Ο ποιητής αυτός του στοχασμού πολλάκις εξέφρασε άποψη και γύρω από το πρόσωπο του ιδρυτή της χριστιανικής εκκλησίας, χωρίς όμως να καταφέρει πάντοτε να διατηρή τη νηφαλιότητά του. Όταν αναφερόμαστε στην άποψη του Νίτσε γύρω από τον Υιό και Λόγο του Θεού πρέπει να έχουμε κατά νουν ότι αναφερόμαστε στο λόγο ενός συνεπούς **αθέου**, που απορρίπτει την συνύπαρξη της θείας με την ανθρώπινη φύση στο πρόσωπο του Χριστού. Στον *Αντίχριστο* γίνεται λόγος για θεοποίηση του Χριστού, η οποία αποδίδεται στην απροθυμία της κοινότητας των Χριστιανών να αποδεχθούν πως όλα είχαν τελειώσει με τη σταύρωση. Σ' αυτήν ακριβώς την απροθυμία ήταν που ο Νίτσε είδε την αιτία που τους οδήγησε στο να ανυψώσουν τον Ιησού στο επίπαιδο της θεότητας, και μάλιστα με ένα πολύ συγκεκριμένο σχέδιο κατά νουν· να σχεδιάσουν τη δική τους **εκδίκηση** προς τους μέχρι τότε διώκτες τους. Ο Χριστός, κατά τον γερμανό στοχαστή, έπρεπε να θεωρηθεί για να υποβάλει σε *κρίση* και τιμωρία τους εχθρούς του. Κάθε θεολογική αναφορά στον Χριστό ως θεάνθρωπο είναι για τον Νίτσε ένα *άγιο ψέμα*. Άλλωστε ο γερμανός φιλόσοφος έβλεπε τη θεολογία σαν ένα σκοταδισμό που σκοπός του δεν ήταν άλλος από την υποστήριξη της χριστιανικής **ηθικής** - άποψη αναμενόμενη από έναν άθεο με προτεσταντικές καταβολές· ακόμα, σαν μια σωρεία ψεύδους που επισυσσωρεύτηκε στην πορεία της χριστιανικής ιστορίας από την πρώτη χριστιανική κοινότητα, μέχρι την ανάπτυξη και γιγάντωση του χριστιανικού κινήματος. Όμως για τη θεοποίηση του Ιησού δεν θεωρεί υπεύθυνο τον ίδιο, αλλά τους θεμελιωτές της πρώτης χριστιανικής

νικής κοινότητας, οι οποίοι θεώρησε πως χρησιμοποίησαν την εικόνα του **Εσταυρωμένου** για να εμφυτεύσουν στις συνειδήσεις των **πιστών** (λέξη που στη Νιτσεική συνειδηση αποτελεί την αντιστροφή του ελεύθερου πνεύματος) ένα αρχέτυπο ορισμό του θείου, και να το προβάλλουν εν συνεχεία πάνω στα πρόσωπα των ίδιων των Χριστιανών, καθιστώντας τους μετόχους της θείας φύσεως. Γράφει: *-Ο Θεός στο σταυρό - οι φοικτές μυστικές σκέψεις που βρίσκονται πίσω απ' αυτό το σύμβολο δεν έχουν κατανοηθεί ακόμη; - Ό,τι υποφέρει, ό,τι είναι καρφωμένο στο σταυρό, είναι θείο. Όλοι μας είμαστε καρφωμένοι στο σταυρό, άρα είμαστε θεοί.*

Ο Νίτσε στη *Χαρούμενη Επιστήμη* εκφράζει την άποψη ότι ο Ιησούς -όπως και ο Βούδας- επικράτησαν λόγω του ότι παρουσίασαν **το πιο συνηθισμένο είδος ανθρώπου** σαν το πρότυπο ενός θρησκευόμενου. Η απήχισή τους δηλαδή, ήταν το αποτέλεσμα αυτού του ιδιοφυούς τεχνάσματος. Και δεν είναι παρά αυτή η απήχιση που οδηγεί την εχθρική πένα του Νίτσε να καταφερθεί ενάντια στην εδραιωμένη χριστιανική θρησκεία. Πίσω από την όλη αφοριστικά υβριστική στάση αυτού του *μοντέρνου* κλασσικού απέναντι στον Χριστιανισμό θα πρέπει να δούμε την εκδικητικότητα του εξόριστου από την προθήκη των λαμπρών πνευμάτων της εποχής του, συγγραφέα. Την εκδικητικότητά του απέναντι στην κυρίαρχη πραγματικότητα της εποχής. Ο Νίτσε κάνει μια έμμεση πλην σαφή **εξομολόγηση** όταν γράφει στα *Κατάλοιπα*: «Στη φιλοσοφία στριμώχνονται ένα πλήθος αποτυχημένων που παίρνουν την εκδίκησή τους πάνω στην πραγματικότητα». Η υπερβολή της ριζοσπαστικότητας και της αμφισβήτησης τον οδηγούν κετευθείαν στο μηδέν. Έτσι, ο Μ. Μπέγζος στο *Νεοελληνική Φιλοσοφία της Θρησκείας*, αντιπαραβάλλοντάς την Νιτσεική αμφιβολία μ' αυτήν του Μπερντιάεφ, ονοματίζει τον Νίτσε *απελπισμένο αμφισβητία* και υπενθυμίζει τους στίχους του Μπρεχτ: *αν παίνευσες την αμφιβολία/ μην παινέψεις την αμφιβολία που καταντάει απελπισία.*

Στην επικράτηση της διδασκαλίας του Χριστού ο Νίτσε έβλεπε την επικράτηση της **μετριότητας**, κι' ήταν αυτό που τον έκανε να τη μισήσει τόσο βαθειά. Στην αλληλεγγύη και ταύτιση του Χριστού με τους αδύνατους του κόσμου ο προπαγανδιστής αυτός της αξίας της δύναμης, είδε το υπόβαθρο που οδήγησε την χριστιανική διδαχή σε πολιτική παρέμβαση προς όφελος της δημοκρατικής ευαισθητοποίησης: αυτό για τον Νίτσε ισοδυναμούσε με το πολιτικό έγκλημα της αποθάρρυνσης της αριστοκρατίας. Γράφει: *Η αριστοκρατική προοπτική υπονομεύτηκε φοβερά από το ψέμα περί ισότητας των ψυχών και αν η πίστη στα "προνόμια της πλειοψηφίας" κάνει επαναστάσεις, δεν χωράει αμφιβολία πως ο Χριστιανισμός, πως οι χριστιανικές αξιολογικές κρίσεις είναι εκείνες που μεταμορφώνουν κάθε επανάσταση σε αίμα και έγκλημα! Ο Χριστιανισμός είναι η εξέγερση αυτού του οποίου σέρνεται στη γη εναντίον εκείνου που βρίσκεται ψηλά: το ευαγγέλιο των "ταπεινών" δημιουργεί το ταπεινό.*

Η περιφρόνηση του Νίτσε απέναντι στη χριστιανική διδασκαλία δεν θα πρέπει να ιδωθεί ξεκομμένα από το παραπάνω πλαίσιο, μιας και η εχθρότητα απέναντι στην **πολιτική δράση** είναι ένα κατεξοχήν χαρακτηριστικό της στάσης αυτού του *βίαιου* διαλογιστή. Άλλωστε η αδελφοσύνη του Χριστού απέναντι στους φτωχούς και τους αποκλεισμένους δεν θα μπορούσε να βρη αποδοχή στην σκέψη του ανθρώπου για τον οποίο σκοπός της ιστορίας δεν είναι παρά η ανάδειξη της μεγαλοφυΐας, της οποίας τα δικαιώματα πάνω

στους πολλούς είναι απεριόριστα. Σε αντίθεση με τον Oscar Wilde, –με την περύττωση του οποίου θα ασχοληθή το επόμενο κείμενο– ο οποίος στο *Η Ψυχή του Ανθρώπου στον Σοσιαλισμό* καταδικάζει την αλληλεγγύη στους αδύναμους, όταν αυτή κινείται στο επίπεδο της ελεημοσύνης, στη βάση μιας **ριζοσπαστικής** λογικής με σοσιαλιστικό υπόβαθρο που σκοπό της βάζει την ολοκληρωτική εξάλειψη της φτώχειας, ο Νίτσε στο τρίτο στάδιο της φιλοσοφικής του διαδρομής καταδικάζει συνολικά την αλληλεγγύη απέναντι στους αδύναμους στη βάση του ότι αυτή αντιβαίνει ο ένστικτο της *βούλησης για δύναμη*, που αποτελεί την υπέρτατη αξία.

Ο Νίτσε αντιμετωπίζει τον Χριστό αποκομμένα από τη διδασχά των Ευαγγελίων, της οποίας την διαμόρφωση αποδίδει αποκλειστικά στους Ευαγγελιστές και τον Απόστολο Παύλο. Περιορίζει έτσι ουσιαστικά τη διδα-

σκαλία του Ιησού σ' ένα και μόνο **πρόταγμα** που κατά τον γερμανό φιλόσοφο δεν είναι άλλο από την μη-αντίσταση μπροστά στους διώκτες, την αγάπη απέναντι στους εχθρούς. Ακόμα κι' έτσι όμως, η αμεσότητα του προτάγματος αυτού υπήρξε ένα σκάνδαλο για τον ελιτιστή διανοούμενο, αφού ήταν τέτοια που επέτρεπε στον απλοϊκό άνθρωπο που στερούνταν στοιχειώδους ικανότητας **αποστασιοποίησης** από τα άμεσα δεδομένα της εποχής, καθώς και συνειδητότητας του ιστορικού του ρόλου, να το αρπάξει και μέσα απ' αυτό να μετουσιώσει το είναι του.

Όμως η χριστιανική διδασκαλία έχει απήχηση και στα εκλεπτυσμένα στρώματα, πράγμα που ο Νίτσε δεν αγνοεί. Ερμηνεύει δε τη γενική αποδοχή του Χριστιανισμού στον πολύπλευρο αντίκτυπο που είχε η χριστιανική ηθική στη συλλογική συνείδηση, αντίκτυπος που στο *Ο Ευρωπαϊκός Μηδενισμός* συνοψίζεται ως κάτωθι:

1) Έδινε στον άνθρωπο μίαν **απόλυτη αξία** κατ' αντίθεση προς την **μικρότητά του** και την **περιστατικότητα** του [...]

2) Υπηρέτουσε τους **συνηγόρους του Θεού** υπό την έννοια ότι **ενάντια στην αθλιότητα και στο κακό του κόσμου, άφηγε σ' αυτόν τον κόσμο το χαρακτήρα της τελειότητας** –περιλαμβανομένης μέσα σ' αυτήν και της περίφημης «**Ελευθερίας**»– το κακό εμφανιζόταν μεσοτό από νόημα.

3) **Παραδεχόταν ότι κατέχει ο άνθρωπος κάποια ιδιαίτερη ελιγνώση αναφορικά με τις υπόλοιπες αξίες και του έδινε έτσι, για κάθετι πιο ενδιαφέρον, μια εξακριβωμένη γνώση.**

4) **Γλύτωνε τον άνθρωπο από τον να περιφρονεί τον εαυτό του σαν άνθρωπο, από τον να γίνεται πολέμιος της ζωής, από τον ν' απελπίζεται ως προς τη γνώση· έτσι γινόταν αυτή ένα μέσο συντήρησης.**

Μέσα σ' αυτές τις συντεταγμένες η χριστιανική ηθική καθίσταται για τον ανατρεπτικό στοχαστή ο θεματοφύλακας των **παραδοσιακών** αξιών, στον αντίποδα των οποίων προτάσσεται και κινείται ο Νίτσεϊκός μηδενισμός.

Ο Χριστός συστήθηκε στους ανθρώπους ως η **οδός** και η **αλήθεια**. Τι θα μπορούσε να ηγήση ως πιο εκκωφαντικό σκάνδαλο στα αυτιά του *άρρωστού ποιητή* που δεν ανεχόταν καμία υπέρβαση της ψυχολογικής ερμηνείας και της μερικότητας; Η παραπάνω δήλωση του Χριστού δεν μπορεί να εξελήφθη παρά ως βλασφημία από τον ανίαιο μηδενιστή για τον οποίο η φιλοσοφική διερεύνηση, από την εποχή της κατάρρευσης από μέρους του της **Σοπενχουερικής απαισιοδοξίας** και του **ορθολογισμού**, λειτουργεί ως ανάδειξη της τέχνης και πορεύεται αξεδιάλυτα συγχρωτισμένη με την εσκειπτικτική ποιητικότητα. Στο *Περί αληθείας και ψεύδους*, γράφει: *Συμπίπτουν οι υποσημάνσεις και τα πράγματα; Είναι άραγε η γλώσσα η ισακριβής έκφραση κάθε πραγματικότητας; Μόνον δια μέσου της επισημοσύνης μπορεί ο άνθρωπος να φθάσει ποτέ στο σημείο να φανταστεί πως κατέχει τάχα μια αλήθεια αυτού του βαθμού. Αργότερα, στον πρόλογο της Β' έκδοσης της *Χαρούμενης Επιστήμης*, θα γράψει: *Νάναι τάχα κι' η φύση μια γυναίκα που έχει τους λόγους της να μην δείχνει τις βουλές της; Και λίγο παρακάτω θα παραγγείλη παθιασμένα: Μα γι' αυτό χρειάζεται να νάσαι αποφασισμένος να μείνεις με γενναιότητα στην επιφάνεια, να στέκεσαι στην ψυχολογία, στην επιδερμίδα, να λατρεύεις την επίφαση και να πιστεύεις στη μορφή, στους ήχους, στις λέξεις, σ' όλο τον Όλυμπο της επίφασης! Η αλήθεια τόσο ως **αξία**, όσο και ως **καντιανή ταύτιση της γνώσης με το αντικείμενο** απορρίπτεται· κι' αυτό γιατί στέκεται εμπόδιο στις επιδιώξεις του ανθρώπου για τον οποίο θα ταίριαζαν όσο για κανένα άλλο, τα λόγια του Jeanee Delhomme στην εισαγωγή του *Νίτσε*, αναφερόμενος στον "φιλόσοφο":**

«Θολή εικόνα, πονηρή πρόθεση, θέληση κακή, ο φιλόσοφος εκμεταλλεύτηκε τη φαινομενικότητα και τη σοφιστεία· αντικαθιστώντας τον τραγικό ήρωα μ' ένα πρόσωπο *τραγικό μονάχα για εκείνο το ίδιο*, έγινε το πρότυπο και ο απόστολος της ζωής της συγκεντρωμένης στη συνείδηση, της αφιερωμένης στο ιδανικό, που το μεγαλείο της εξαρτιόταν μονάχα απ' την αγνότητα της καρδιάς, δίνοντας στους αδύνατους το παράδειγμα μιας νέας δύναμης καθώς περίμενε να βρει τα επιχειρήματα για την αιτιολόγησή της, την αμοιβαία θέση του άλλου κόσμου και της αρετής ...».

Από το έργο του Νίτσε δεν λείπει και το στοιχείο του **θαυμασμού** απέναντι στον Χριστό· ο διαλεκτικός της αντίφασης αποδέχεται πως ο Ιησούς έδωσε στον κόσμο μια συνολική πρόταση ζωής. Μάλιστα δε, η λέξη *Υιός* ερμηνεύεται σαν έκφραση της εισχώρησης στο γενικό αίσθημα μεταμόρφωσης όλων των πραγμάτων. Ο Χριστός κάλεσε τον κόσμο στη **Βασιλεία των Ουρανών** που για τον Νίτσε είναι μια κατάσταση της καρδιάς και όχι κάτι που θα διαδεχθή τον θάνατο· είναι μια κατάσταση χωρίς χθες και αύριο· μια καρδιακή

εμπειρία που υπάρχει παντού και πουθενά. Στο *Τάδε Έφη Ζαρατούστρα* ο Χριστός εμφανίζεται ως μία ευγενική φυσιογνωμία, ως ένας άνθρωπος που αν του είχε επιτραπή να ζήσει περισσότερο θα είχε καταφέρει να αποφύγει τον Σταυρό.

Γενικά, ο θαυμασμός του Νίτσε πηγάζει από τη **συνέπεια** που έδειξε ο Ιησούς απέναντι στην πρόταση ζωής που έφερε στους ανθρώπους: συνέπεια που διεφάνη μέσα σε όλη τη ζωή του, ιδιαίτερος δε μέσα από τον θάνατό του. Γράφει: *Αυτός ο “κομιστής χαρούμενων ειδήσεων” πέθανε όπως έζησε, όπως δίδαξε – όχι για να “λυτρώσει τους ανθρώπους”, αλλά για να δείξει πώς πρέπει να ζει κανείς.* Η όποια αναγνώριση του Νίτσε προς το πρόσωπο του Χριστού δεν βασίζεται στην αποδοχή του **περιεχομένου** της διδασκαλίας του, που ο ίδιος αυθαίρετα όρισε ως μια άλλη εκδοχή του Βουδισμού, αλλά στο γεγονός ότι ο Ιησούς ήταν φορέας του πνεύματος της αλήθειας: στο ότι στο πρόσωπο του Υιού του Ανθρώπου, ο Νίτσε είδε ένα πνεύμα αδέσμευτο από την σύγχρονη του ηθική, ένα ελεύθερο πνεύμα, όπως το περιγράφει στο *Ανθρώπινο, πολύ ανθρώπινο*: *Όπως κι αν έχει το πράγμα όμως, αυτό που χαρακτηρίζει το ανθρώπινο πνεύμα δεν είναι το ότι έχει πιο σωστές απόψεις, αλλά το ότι έχει απελευθερωθεί από την παράδοση, είτε με επιτυχία είτε με αποτυχία. Συνήθως όμως, έχει την αλήθεια με το μέρος του ή τουλάχιστον το πνεύμα της αναζήτησης της αλήθειας.* Σε αρμονία με αυτή την οπτική, το πνεύμα του Χριστού παρουσιάζεται σαν η πλήρης **αντιστροφή** του πνεύματος της Εκκλησίας – του κατεξοχήν φορέα της παράδοσης και της ηθικής. Μαχόμενος έτσι ο Νίτσε το *άγιο ψεύδος*, εννοεί να μάχεται αυτό που θεωρεί ως διαστρέβλωση που υπέστη το μήνυμα του Χριστού από το ιερατείο.

Επίλογος

Ο Νίτσε απέρριψε τον ορθολογισμό και τη σχολαία φιλοσοφία, και διείδε πως η σχέση του ανθρώπου με την αλήθεια πρέπει να είναι ερωτική. Ο ίδιος με ποιητικό οίστρο διηγείται πως όταν ήταν στον Βορρά αγάπησε μια άσχημη γριά που την έλεγαν **αλήθεια**. Όμως ποτέ πίσω από την ερωτική αυτή διάθεση δεν μπόρεσε να ανακαλύψει τον Θεό ως *παραγωγικόν και κινητικόν πρὸς ἐρωτικὴν συνάφειαν* κατά το απόφθεγμα του Μαξίμου του Ομολογητού. Εν ολίγοις ποτέ δεν έκανε το άλμα για να μεταπηδήσει η αναζήτησή του στο χώρο του υπερβατικού. Η **υπέρβασή** του σταμάτησε στην μέθεξη ποιητικότητας-στοχασμού, στην παραδοξολογία, στη διαλεκτική της αντίφασης. Η ερωτική διάθεσή του εγκλωβίστηκε στην αφηρημένη, διανοητική και αδιέξοδη αγάπη μιας **αλήθειας** που την έβρισκε άσχημη, για να εκφυλιστεί στην συνέχεια σε έναν σχεδόν παρανοϊκό έρωτα για την προσωπική του ιδιοφυΐα, την οποία δεν κουραζόταν να εξυμνεί σε πρώτο πληθυντικό, είτε και σε πρώτο ενικό πρόσωπο. Δέκτης μιας βαριάς **διανοητικής** παράδοσης –όπως διαφαίνεται μέσα από την προσωπική του διαδρομή– από τον Schopenhauer και τον Hegel μέχρι τον Feuerbach και τον Rée, δεν μπόρεσε να ξεπεράσει τα όρια της κατά κόσμον σοφίας, ώστε να ιδί στον πάσχοντα Θεάνθρωπο το **μυστήριο της αγάπης**, και στην Εκκλησία την αγαπητική **κοινωνία** του σώματος των πιστών.

Ζαχαρίας Νικολακάκης

Σε μία από τις συνομιλίες που είχε ο Χριστός με τους μαθητές, τους ρώτησε τι πιστεύουν οι άνθρωποι για το πρόσωπό Του, κι εκείνοι Του απάντησαν πως άλλοι θεωρούν ότι είναι ο Ιωάννης ο Βαπτιστής, άλλοι ο Ηλίας, ενώ άλλοι πιστεύουν ότι αναστήθηκε κάποιος από τους αρχαίους προφήτες. Κατόπιν ο Χριστός ρώτησε τους ίδιους, ποιος πιστεύουν εκείνοι ότι είναι. Τότε ο Πέτρος πήρε το λόγο και είπε ότι είναι «ο Χριστός του Θεού»¹.

Η ερώτηση αυτή που τέθηκε πριν δύο χιλιάδες χρόνια εξακολουθεί να τίθεται διαχρονικά, εφόσον πρόκειται ακόμα για κοινωνίες ανθρώπων τις οποίες συνιστά η ίδια ανθρωπινή ουσία. Γι' αυτόν ακριβώς το λόγο, παρά τις όλως διαφορετικές μορφές της άλλης εποχής, η ερώτηση που τέθηκε και η απάντηση που δόθηκε έχουν, δύο χιλιάδες χρόνια αργότερα, τα ακριβή τους παρόμοια. Ο Χριστός ταυτίστηκε τότε από τα πλήθη με κάποια ιστορική προσωπικότητα, ενώ αναγνωρίστηκε από εκείνους που *Τον γνώριζαν*. Σήμερα πάλι ακούμε να διατυπώνονται διάφορες θεωρίες σχετικά με την ταυτότητα του μοναδικού αυτού προσώπου από τις μάζες των ανθρώπων· την αλήθεια όμως αναγνωρίζουν μόνο όσοι *σχετίζονται* μαζί Του, όσοι *Τον γνωρίζουν*. Τι θα πει, όμως, *γνωρίζω* το Χριστό;

Πολλοί, λοιπόν, λένε ότι ο Χριστός ήταν κοινωνικός αναμορφωτής, άλλοι επαναστάτης, άλλοι μεγάλος διδάσκαλος και σοφός που πέρασε σαν πολλούς άλλους από την ιστορία, ενώ δεν λείπουν και οι απόλυτα αρνητικές κρίσεις. Ο Χριστός, όμως, για όσους Τον πιστεύουν, έζησε, πέθανε και αναστήθηκε, άρα ζει και είναι κάθε στιγμή παρών, ενώ η σχέση μαζί Του είναι βιωματικό γεγονός και μυστήριο κρυμμένο, αόρατο σε όσους στέκονται απ' έξω και προσπαθούν να το συλλάβουν διανοητικά και να το αξιολογήσουν όντες αμέτοχοι σ' αυτό. Γι' αυτό και όλες αυτές οι προσπάθειες ερμηνείας αποβαίνουν άστοχες όσο κινούνται στο χώρο της θεωρητικής αναζήτησης και στηρίζονται στη λογική και όχι σε εμπειρία, συμμετοχή, βίωμα.

Και ενώ σήμερα όλοι θεωρητικά γνωρίζουν ότι ο Χριστός είναι «ο Υιός του Θεού», ο συσχετισμός τους μαζί Του φαίνεται εξαιρετικά περιορισμένος. Κι αυτό, διότι το βιωματικό αυτό γεγονός, που στην πραγματικότητα αγκαλιάζει κάθε πτυχή της ζωής, είτε έχει χάσει τον άξονά του δίνοντας τη θέση του σε κοσμικά υποκατάστατα, είτε έχει μετονομαστεί, οπότε βρισκόμαστε στο χώρο του ανώνυμου χριστιανισμού, δηλαδή σε χώρο όπου εμφανίζονται και πραγματικά εφαρμόζονται πολλά από τα αυθεντικά χαρακτηριστικά του χριστιανικού βιώματος, όπως η ανιδιοτέλεια και η αγάπη, αλλά απουσιάζει η ομολογία του χριστιανού.

Η αφετηρία των φαινομένων αυτών δεν είναι το ευκολότερο πράγμα να ορισθεί, ενώ πρωταρχικά οφείλουμε να διευκρινίσουμε ότι το αντικείμενο αναφοράς μας περιορίζεται σε όσους διψούν και αγωνίζονται για το καλύτερο, αφήνοντας έξω αδιάφορους και αντάρκεις.

Το πρόσωπο του Χριστού, λοιπόν, πιστεύουμε πως δεν παίζει συνειδητά κανένα ρόλο στη ζωή πολλών από τους πρώτους, ίσως μάλιστα την πλειοψηφία, παρά το γεγονός ότι είναι βαπτισμένοι και ονομάζονται χριστιανοί ορθόδοξοι. Αυτό πιθανώς συμβαίνει είτε γιατί η όλη εκκλησιαστική ατμόσφαιρα έχει συνδεθεί με στεία ηθικολογία και νεκρά σχήματα, αλλά και με την απογοήτευση που προκαλούν συχνά εκκλησιαστικά περιβάλλοντα

με το κατώτερο ήθος τους, είτε γιατί έχει επικρατήσει η αντίληψη ότι πρόκειται για κόσμο μακρινό, αυτόνομο και ακατάληπτο, αφορώντα μόνο στους ιερείς και τους μοναχούς και μη σχετιζόμενο με την καθημερινή ζωή. Έτσι, η σχέση με την Εκκλησία περιορίζεται σε μια τυπική επίσκεψη στο ναό σε γιορτές, ως κοινωνική εκδήλωση και ταυτόχρονα ως «αποκατάσταση» των σχέσεων με το Θεό, «στο έλεος του οποίου βρίσκονται» και γύρω από τον οποίο πλανάται ένας αόριστος φόβος και μια εντύπωση ότι υπάρχει υποχρέωση για απόδοση τιμών, σαν να είχε ο Θεός ανάγκη από τη δική μας προσκύνηση... Αυτό, όμως, είναι εσωτερική ανελευθερία, γιατί παραβλέπει το γεγονός ότι η λατρεία είναι ανάγκη αποκλειστικά δική μας, που επηρεάζει τη δική μας ζωή και ενεργεί αναμορφωτικά πάνω σε εμάς τους ίδιους και όχι φυσικά στον ανενδεή Θεό, ο οποίος δεν μας απειλεί με κανενός είδους τιμωρία, αν δεν Τον τιμήσουμε.

Έτσι, άλλοι απ' τους ανθρώπους αγνοούν, άλλοι γνωρίζουν ατελώς, άλλοι παρεξηγούν δικαιολογημένα ή όχι, ενώ άλλοι δεν ασχολούνται πολύ, δίνοντας προτεραιότητες άλλου και θεωρώντας ότι ο θρησκευτικός χώρος αποτελεί μέρος της ανθρώπινης δραστηριότητας που θα μπορούσε και να παραβλεφθεί. Εδώ, όμως, πρόκειται για χώρο βιωματικό, ενώ η χριστιανική πίστη δεν είναι ούτε ηθικολογία, ούτε αρετολογία, ούτε ιδεολογία, δεν αξιολογείται από τους ιερείς και το ήθος τους και ούτε φοβάται τον ανθρώπινο λόγο και την κριτική, διότι ακριβώς στηρίζεται στην αλήθεια της. Γι' αυτό και δεν πρόκειται για ζήτημα θρησκευτικό, δηλαδή μέρος της ζωής και ανθρώπινη προσπάθεια αναγωγής στο Θεό, καλή μεν αλλά ατελής και υποκείμενη στη φθορά όπως κάθε ανθρώπινο κατασκεύασμα, αλλά για κίνηση του Θεού προς τον άνθρωπο, που πραγματώνεται ως προσωπική σχέση και μεταμόρφωση που καλείται ο καθένας προσωπικά να βιώσει.

Πολύ συχνά η θρησκευτική συμπεριφορά είναι αποτέλεσμα παιδείας ή προέκταση της οικογενειακής νοοτροπίας, είτε αυτή είναι στάση θετική είτε αρνητική. Θρησκευτική στάση, όμως, δεν νοείται χωρίς την προσωπική σφραγίδα. Εδώ το πρόσωπο καλείται να δώσει τη δική του μαρτυρία σχετικά με τον τρόπο και το ποιόν. Η σχέση με το Θεό στην αυθεντικότητά της είναι σχέση αφοσίωσης και παράδοσης ολοκληρωτικής, γι' αυτό και είναι ίσως προτιμότερο κάποτε να λείπει, παρά να υπάρχει ως πάρεργο, γιατί τότε ελλοχεύει ο κίνδυνος της επανάπαυσης στη μετριότητα και παρακωλύεται η πραγματική «μετά - νοια», που σημαίνει *κατανόηση* του σφάλματος και *αλλαγή* του τρόπου ζωής («αλλαγή του νου»).

Και, ενώ φαινομενικά λέμε ότι επικρατεί «θρησκευτική αδιαφορία», με μια προσεκτικότερη ματιά αντιλαμβάνεται κανείς ότι, μιας και μιλάμε για θέμα υπαρξιακό, δεν μπορεί να αφήνει αδιάφορο όποιον διασώζει την ανθρώπινη ιδιότητα, δηλαδή την τάση προς το

υψηλό, την τάση «προς τα πάνω». (Άνθρωπος : άνω + θρώσκω, δηλ. σκιρτώ προς τα πάνω). Και, σε επίπεδο οντολογίας πια και όχι ηθικής, δεν έχουμε να κάνουμε με καθηκοντα και υποχρεώσεις - η αθέτηση των οποίων θα χαρακτηριζόταν ως θρησκευτική αδιαφορία - αλλά με το λόγο της ύπαρξης.

Οι θρησκευτικές τοποθετήσεις αδρομερώς κυμαίνονται από άγνοια και αρνητική προκατάληψη μέχρι απολυτοποίηση και τυφλή προσκόλληση σε θρησκευτικά κλισέ. Πέραν των άκρων, όμως, υπάρχουν και τύποι πιο αυθεντικοί που ζουν μέσα ή έξω από την Εκκλησία, με πραγματική δίψα για το καθαρό και ανώτερο. Στο ερώτημα τι είναι γι' αυτούς ο Χριστός δεν υπάρχει σαφής απάντηση, είναι φανερό, όμως, η ανάγκη να προβάλουν τις ελπίδες τους κάπου, αλλά με τη βεβαιότητα ότι δεν θα προδοθούν. Όλοι αυτοί συχνά θεωρούνται ως «θρησκευτικά αδιάφοροι» και, με την κοινή έννοια, ίσως όντως να είναι, και άδικο δεν έχουν, αφού δεν βρέθηκε κανείς να τους πει ότι όλη αυτή η εσωτερική κίνηση δεν είναι τίποτε άλλο από την αναζήτηση του Θεού...

Το πρόσωπο του Χριστού για τους περισσότερους έχει αποσυνδεθεί από την προσπάθεια για την άνοδο του προσώπου και την πρόοδο σε επίπεδο ατομικό, διαπροσωπικό και κοινωνικό και περιορίζεται εσφαλμένα στα όρια ηθικοπλαστικών κανόνων νομικού χαρακτήρα, που θυμίζουν τον εκφυλισμό του πνεύματος του Μωσαϊκού Νόμου στους Εβραίους με το φαρισαϊσμό, την υποδούλωση στο γράμμα του Νόμου και την παραθεώρηση του πνευματικού χαρακτήρα των διατάξεων. Μία πίστη, όμως, που διαπερνά τους αιώνες δεν μπορεί παρά να διαποτίζει, στην αυθεντική βίωσή της, κάθε χώρο. Κι αυτό σημαίνει ότι αφορά στον άνθρωπο ως ολότητα, δηλαδή αγκαλιάζει κάθε πτυχή του βίου, λειτουργώντας ως φάρμακο και θεραπεία ασθενειών. Ο Χριστός είναι «ιατρός των ψυχών και των σωμάτων» και η Εκκλησία στην αυθεντικότητά της θεραπευτήριο ψυχικών νόσων.

Θα ήταν ψέμα ο ισχυρισμός ότι ο άνθρωπος, σε όλη τη διαδρομή του μέσα στην ιστορία, δεν ασθενεί. Στους σημερινούς ρυθμούς μάλιστα το άγχος σε όλες τις μορφές του φθείρει το ανθρώπινο πρόσωπο, ως άγχος επιβίωσης, άγχος κοινωνικής προσαρμογής, κοινωνικής αναγνώρισης, άγχος θανάτου, καθώς και η θλιβερή κατάσταση στην οποία βλέπουμε συχνά ανθρώπους μεγαλύτερης ηλικίας, οι οποίοι από τη νεότητά τους δεν επιδίωξαν να «επενδύσουν» σε τίποτα βαθύτερο σε διαπροσωπικό επίπεδο και στη σχέση τους με το Θεό πέρα απ' τα νιάτα τους, την ακμή και τα εφήμερα της ζωής· κοινωνική αναγνώριση, μια καλή δουλειά, χρήματα· όλα με το χρόνο αφανίζονται. Έτσι, με την πάροδο του χρόνου, όσο παραδίδεται στη φυσική φθορά ο άνθρωπος νιώθει να ερειπώνεται, μην έχοντας πια τίποτε άλλο να περιμένει παρά την τελική ήττα που είναι ο θάνατος. Αυτή η φθοροποιός εσωτερική κατάσταση αγωνίας και φόβου για το παρόν και το μέλλον, το ανοημάτιστο της ζωής νέου και γέρου, η σκληρή βίωση της μοναξιάς καθώς και της αίσθησης του ανθρώπου ότι είναι ριγμένος στον κόσμο, ξεχασμένος και μόνος μαζί με τα ποικίλα προσωπικά αδιέξοδα, οδηγούν συχνά σε ψυχική κατάπτωση και απόγνωση και στη συνέχεια στα κάθε είδους ψυχικά νοσήματα, από ελαφρά έως πολύ σοβαρά. Αυτό, στην πατερική γλώσσα, είναι η αρχή του πνευματικού θανάτου· γιατί η απογοήτευση είναι δυνητικά η μεγαλύτερη αμαρτία ως απώλεια της ελπίδας και τελικά ως αμετανοησία, αν γίνει παραίτηση και ανέλπιδη προσκόλληση και εμμονή στην απόγνωση, δηλαδή εν τέλει και κατ' ουσίαν απόρριψη του ελέους του Θεού που παντού και πάντα προσφέρεται.

Στην επίμονη ερώτηση νέων ως επί το πλείστον ανθρώπων σχετικά με την ποιότητα, την ουσία και το νόημα της πνευματικής ζωής, οι φορείς, όσα και αν λένε, στην πραγματικότητα τηρούν αυστηρή σιωπή. Μιλούν για το έργο του Χριστού γενικά και για την εκκλησιαστική ζωή, συχνά μάλιστα κάνοντας θεολογικές παρεκβάσεις περί «αποκαθάρσεως του κατ' εικόνα», νίκης κατά της φθοράς και του θανάτου, λουτρού παλιγγενεσίας ή «αποκαταστάσεως του πρωτόκτιστου κάλλους», κανείς όμως δεν εξηγεί τι σημαίνουν όλα αυτά με τρόπο που να καταλάβουν και να μπορέσουν ίσως να τα εφαρμόσουν στη δική τους ζωή.

Το ερώτημα αυτό είναι και θα μένει αναπάντητο μόνο για το λόγο ότι τέτοιου είδους απάντηση που ζητούν δεν υπάρχει· περιγραφή της βίωσης της παρουσίας του Θεού δεν γίνεται διότι είναι μυστική, αλλά και κανείς ούτε θα μπορούσε ούτε και θα αποπειράτο ποτέ να περιγράψει πώς νιώθει και τι νιώθει ο άγιος. Πρόκειται για κάτι που δεν μπορεί να γίνει αντικείμενο ανάλυσης, απόδειξης ή τεκμηρίωσης, γιατί τότε θα ήταν κι αυτό σύστημα υποκείμενο και υποτασσόμενο στον ανθρώπινο λόγο, φθαρτό όπως και ο άνθρω-

πος, και γιατί τότε θα μιλούσαμε για κάτι επίσης σχετικό, μη απόλυτο και πεπερασμένο, άρα και ανάγνοο να σώσει. Η κοινωνία του υπερβατικού, σε όσους υπάρχει, δεν θα μπορούσε παρά να υπερβαίνει τους νόμους της λογικής και να είναι άρα κάτι απεριγράπτο με ανθρώπινα μέτρα, ώστε το μόνο που θα μπορούσαν να πουν εκείνοι που το ζουν να είναι η διαβεβαίωση της πραγματικότητάς του και της ομορφιάς που χαρίζει στον άνθρωπο, βασιζόμενοι στη βεβαιότητα της εμπειρίας τους για λύτρωση.

Η Εκκλησία, βασιζόμενη στην καθολικότερη γνώση των θεουμένων αγίων της μέσα στους αιώνες, γνωρίζει καλύτερα από μας τον τρόπο της ζωής που χαρίζει στον άνθρωπο χαρά και ειρήνη. Αυτό που πραγματικά μας λείπει είναι ποιμένες, δηλαδή άνθρωποι φωτισμένοι και ικανοί να μεταδώσουν το πνεύμα αυτής της πίστης στις σημερινές μορφές της εποχής και να εξηγήσουν τελικά ποιος είναι ο στόχος που θα νοηματοδοτήσει κάθε είδους προσωπικό αγώνα και πόσο πολύ απέχει αυτό από την τυφλή συμμόρφωση σε κανόνες ηθικής.

Η Εκκλησία, εξάλλου, δεν θα ήθελε να χειραγωγήσει τον άνθρωπο σε κάτι όπου δεν έχει φτάσει μόνος του μέσα από προσωπική εσωτερική πορεία, ούτε και ενδιαφέρεται να δώσει μασημένη τροφή. Η χριστιανική ηθική δεν στοχεύει στο να δημιουργήσει ένα

δυσκαμπτο αρτηριοσκληρωμένο άνθρωπο με αδιάσειστες βεβαιότητες που δεν έχουν αποκρυσταλλωθεί μετά από βάσανο και που στηρίζονται στην αυθεντία. Σκοπός της είναι να δημιουργήσει ένα *ον εξελισσόμενο*, που αγαπάει την πρόοδο και βασιλεύει στην αυτενέργεια και την πρωτοβουλία· η Εκκλησία εκτιμά την παρησία, επιδοκιμάζει το ασυμβίβαστο, το ανήσυχο του πνεύματος και την ελευθεροφροσύνη, δέχεται την αμφισβήτηση και πάντα ενθάρρυνε την επίμονη και ακούραστη αναζήτηση της αλήθειας από τον άνθρωπο που θέτει ερωτήματα και στηρίζεται στα βιώματά του και όχι σε ξερά «διδάγματα», ενώ καταδικάζει την πνευματική νωθρότητα και νωχέλεια. Στόχος της είναι να ασκήσει τον άνθρωπο, ώστε μέσα από την άσκηση να βρίσκεται διαρκώς σε *εγρήγορση*, να μάθει να διακρίνει και να έχει αυτοέλεγχο, έχοντας τη δύναμη να επιβάλλεται στα πάθη του ως κύριος και όχι σκλάβος τους. Ο άνθρωπος αυτός ξέρει να αναλαμβάνει τις ευθύνες του, ενδιαφέρεται για τους συνανθρώπους του έχοντας διαμορφώσει συνείδηση *προσωπικής ευθύνης* απέναντί τους, ξέρει να κάνει αυστηρή αυτοκριτική και προχωρά σε όλο και βαθύτερα επίπεδα αυτογνωσίας, ανιχνεύοντας τα σκοτεινά βάθη της ψυχής και ψάχνοντας το χώρο μέσα του όπου θα μπορούσε να *ιδωθεί* ο Θεός.

Αν κάποιος ρωτούσε τι είναι αυτό που προσφέρει ο Χριστός στον άνθρωπο, μπορεί να πει κανείς με απλά λόγια, το να είναι ο άνθρωπος όσο γίνεται πιο ειρηνικός και πλήρης, συγκεντρωμένος στο κέντρο του είναι του και όχι διασπασμένος σε κομμάτια που δεν εκφράζουν τον εσώτερο εαυτό του και δεν πραγματώνουν το σκοπό της αληθινής φύσης του· με λίγα λόγια αυθεντικότητα, αυτοπραγμάτωση, ευτυχία. Εκείνος προσφέρει και εμείς μπορούμε ελεύθερα να δεχτούμε ή να αρνηθούμε τη δωρεά, να πούμε ναι ή όχι στη νέα ζωή που προσφέρεται και που καλούμαστε να ζήσουμε μυστικά και σε κοινωνία με τους άλλους ως κοινότητα. Συνταγές δεν υπάρχουν. Όποιος έρχεται *ανοιχτός* και χωρίς *σκεπτικισμό* μπορεί να κατανοήσει για τι πρόκειται και να αρχίσει να το ζει.

Η προσφερόμενη αυτή ζωή, φυσικά, δεν αποκλείει την ταλαιπωρία και τον πόνο? προσφέρει όμως ανάπαυση, εσωτερική ενότητα και δύναμη, τουλάχιστον όπως φαίνεται από τη ζωή και τη μαρτυρία των μεγάλων εκκλησιαστικών ανθρώπων της ιστορίας. Πολύ συχνά οι άνθρωποι ψάχνουν για κάτι που τους λείπει χωρίς να ξέρουν τι είναι αυτό. Εκείνοι που *έζησαν* ότι αυτό είναι ο Χριστός το μαρτυρούν. Τα λόγια του Χριστού γεμίζουν με ελπίδα: *«Δεύτε προς εμέ πάντες οι κοπιώντες και πεφορτισμένοι, καγὼ αναπαύσω υμᾶς»*². Για την ταυτότητά Του μιλά ο ίδιος ο Χριστός μέσα στο Ευαγγέλιο, ζητώντας να κάνει αισθητή την παρουσία Του με τον τρόπο που Εκείνος ξέρει στη ζωή του κάθε ανθρώπου που θα θελήσει, Τον πιστεύει και εναποθέτει τις ελπίδες του σ' Εκείνον. Πρόσκληση αγάπης για συμμετοχή στη χαρά, μήνυμα ελπίδας: *«ταῦτα λελάληκα υμῖν ἵνα ἐν ἐμοὶ εἰρήνῃ ἔχητε. Ἐν τῷ κόσμῳ θλίψιν ἔχετε, ἀλλὰ θαρσεύετε, ἐγὼ νενίκηκα τὸν κόσμον»*³. Ο καθένας καλείται να έρθει στο δείπνο, να συμμετέχει σ' αυτό κι εκεί να μεταμορφωθεί.

Το πώς η σχέση μαζί Του πραγματώνεται δεν το ξέρουμε, υποψιαζόμαστε όμως ότι η ζωή της Εκκλησίας γεμίζει την ψυχή του ανθρώπου με εσωτερικό φως δίνοντας λύση σε καθημερινά αδιέξοδα, και σχετίζεται πρωταρχικά με τα προβλήματα *αυτού του κόσμου*, αφού σ' αυτόν τον κόσμο ζούμε κι αυτόν τον κόσμο καλούμαστε να αλλάξουμε. Εξάλλου, η νίκη κατά του θανάτου είναι το αποτέλεσμα και *ξεκινάει από εδώ*, ενώ «η ενασχόληση με τα ουράνια» και «η γνώση του Θεού» είναι πραγματικά, όταν ξεκινούν από την ενασχό-

ληση με τα επίγεια και το κατά πόσον εργαζόμαστε αναμορφωτικά πάνω σε αυτόν τον κόσμο, μεταμορφώνοντάς τον όλον σε Εκκλησία. Σ' αυτή τη μεταμόρφωση του κόσμου καταργείται ο χρόνος και ζούμε το διαρκές παρόν της ζωής μέσα στο Θεό, όπου όλα βρίσκουν το νόημα και την αυθεντική φύση τους. Όταν ο Χριστός ρωτήθηκε από τους Φαρισαίους, πότε έρχεται η Βασιλεία του Θεού, Εκείνος απάντησε: «ιδού γαρ η βασιλεία του Θεού εντός υμών εστί»⁴. Ο παράδεισος και η κόλαση είναι μέσα μας· πρόκειται για πνευματικές καταστάσεις ήδη παρούσες που βιώνονται απ' τον άνθρωπο απ' αυτή τη ζωή.

Και, αντί να αναλωνόμαστε σε αόριστες υποθέσεις και πιθανολογήματα για τη φύση της μετά θάνατον ζωής, την οποία συνήθως εξαρτούμε από την ηθική μας συμπεριφορά μ' ένα ανταποδοτικό πνεύμα «δόσης - ανταμοιβής», ίσως θα ήταν πιο ωφέλιμο να αναζητήσουμε τη θέση και το ρόλο που μπορεί να πάρει ο Χριστός στην παρούσα ζωή, εδώ και τώρα. Σαφώς δεν θα 'πρεπε να εξαρτούμε τη ζωή και την πράξη μας από την αβέβαιη αναμονή μιας άγνωστης, μακρινής ανταπόδοσης και αμοιβής «σε κάποια άλλη ζωή», ζώντας μ' έναν τρόπο που δεν κατανοούμε και μας κουράζει! Και ποιος μας λέει αν η κατάστασή μας σ' εκείνη «την άλλη ζωή» δεν θα είναι ένα καθρέφτισμα της ίδιας αυτής κατάστασης που βιώνουμε τώρα, εδώ, χωρίς να πρέπει απαραίτητως να υπάρχει κάποια έξωθεν «επιβράβευση» ή «δικαίωση»...

Συνήθως, μια ματιά στον κόσμο γεμίζει τον ευαίσθητο άνθρωπο απογοήτευση. Παρ' όλα αυτά, ο Θεός δρα μυστικά και αθόρυβα, όχι απαραίτητα με τρόπο που να γίνεται αισθητός στους πολλούς, μεταμορφώνοντας τον κόσμο σιωπηρά, όπου Του ζητείται· γιατί δεν πρόκειται για δυνάστη, αλλά για ένα Θεό που έπλασε τον άνθρωπο ελεύθερο να Τον αναζητήσει, να Τον πλησιάσει ή να Τον αρνηθεί.

Κανείς, βέβαια, δεν υποσχετεί ότι μόλις πλησιάσει κάποιος την Εκκλησία θα μεταμορφωθεί η ζωή του αυτόματα. Γιατί εδώ πρόκειται για μια πορεία ζωής που απαιτεί υπομονή, επιμονή και αγώνα, και για πνευματική άνοδο, που είναι υπαρκτή σε όλους δυνατώτα και ατέρεμνη πορεία που αγγίζει το άπειρο. Καλεσμένοι και δεκτοί είναι όλοι, αφού είναι γεννημένοι όλοι ως φορείς της ίδιας ανθρώπινης ουσίας, ως εικόνα Χριστού, με φυσική στη γλώσσα της Θεολογίας ιδιότητα την έλξη προς το Θεό και φυσικό προορισμό τη θέωση. Αλλαγή του κόσμου αυτού πάλι θα γίνει στο μέτρο του δυνατού και όσο κανείς γίνεται παρατηρητής των αλλαγών που συντελούνται μέσα του και στις σχέσεις με τους γύρω του· γιατί η αλλαγή του κόσμου ξεκινάει από τη μέσα μας αλλαγή, και ελάχιστη αλλά ταυτόχρονα τεράστια προσφορά του ανθρώπου γύρω του, όσο περιεργο κι αν φαίνεται, είναι το να χαρίζει στον κόσμο όσο καλύτερο μπορεί τον εαυτό του· γιατί ο ενάρετος άνθρωπος, και τίποτα να μην κάνει, με την ύπαρξη και την παρουσία του και μόνο ασκεί μια τεράστια δυναμική θετικών ερεθισμών στο περιβάλλον του.

Το κήρυγμα απευθύνεται σε όλους και όχι σε μια ομάδα εκλεκτών ή πνευματικά ικανών. Η Εκκλησία προσφέρει σε όλους τη δυνατότητα πνευματικής ανόδου, αφετηρία της οποίας μπορεί να σταθεί ακόμα κι ένα απλό περιβάλλον αποδοχής και αγάπης με χριστιανικό ένδυμα ή μη, χωρίς αυτό να είναι δείκτης του αν και πόσο βρίσκεται κοντά στην Αλήθεια. Εδώ, χωρίς να το θέλει κανείς, γίνεται καλύτερος. Βέβαια, πολύ συχνά εκκλησιαστικά περιβάλλοντα έχουν τα πρωτεία στην εκδήλωση πνεύματος εχθρότητας και μνησικακίας και κρύβουν τεράστια αποθέματα μίσους. Όλοι αυτοί βέβαια φέρουν μεγάλες ευθύνες και αντιμετωπίζονται αυστηρότερα και από τους χειρότερους αμαρτωλούς, ακριβώς διότι, ενώ γνωρίζουν, παραμένουν αμετανόητοι και επιμένουν στο προσωπείο της αρετής!

Τέτοια παραδείγματα φυσικά δεν πρέπει να γίνονται αιτία να απορρίπτουμε τη δυνατότητα ύπαρξης γνήσιου εκκλησιαστικού πνεύματος μέσα στον εκκλησιαστικό κόσμο, το οποίο είναι πνεύμα αποδοχής, συγχώρεσης, ενότητας και αγάπης. Συχνά, μάλιστα, προσφέρουν τροφή σε στρατευμένους πολεμίους που, εφορμώντες απ' τα σάπια και γαντζωμένοι σ' αυτά, βρίσκουν πρόσφορο έδαφος για να μεταδώσουν ευρύτερα μια γενικευμένη ισοπεδωτική εικόνα για όλο τον εκκλησιαστικό χώρο. Εκκλησία, όμως, δεν είναι ούτε οι ιερείς, ούτε οι ναοί, ούτε οι διάφοροι εκκλησιαστικοί κύκλοι, αλλά η κοινωνία αγάπης όσων ζουν το μυστήριο του Χριστού και μετέχουν στο δείπνο Του.

Εδώ θα μπορούσε να τεθεί και το ερώτημα, πού βρίσκουμε τελικά την Εκκλησία; μήπως η Εκκλησία δεν υπάρχει τόσο εκεί όπου φαίνεται ότι είναι και υπάρχει ίσως περισσότερο εκεί όπου δεν φαίνεται; Η Εκκλησία υπάρχει περισσότερο στον άνθρωπο που περιμαζεύει τον πληγωμένο από το δρόμο ή σ' εκείνον που πηγαίνει στη λειτουργία κάθε Κυριακή ανελλιπώς, κάνει το σταυρό του όσες φορές χρειάζεται «γεμάτος κατάνυξη» και γυρίζει στο σπίτι του κλειδώνοντας την πόρτα του;... Μια τέτοια οπτική θα αξιολογούσε περισσότερο την πράξη, σε αντιδιαστολή με μία διαμορφωμένη στερεότυπη «ορθόδοξη πρακτική».

Σ' αυτό το πλαίσιο μπορεί να ιδωθεί και το μοντέλο του ανθρώπου εκείνου που θεωρείται ως ευσεβής, αλλά στην πραγματικότητα είναι ένας φιλήσυχος άνθρωπος που δεν έχει τη διάθεση να υποβληθεί σε καμιά δοκιμασία για τον άλλον πέρα απ' τον εαυτό του, και κρύβεται πίσω από την ασφάλεια που νομίζει ότι του παρέχει η ευσεβειά του, αποφεύγοντας συστηματικά οιονδήποτε κόπο για τον άνθρωπο από τον οποίο δεν έχει συμφέρον. Το ανορθόδοξο στην περίπτωση αυτή είναι ότι ο άνθρωπος αυτός, που δυστυχώς αντιπροσωπεύει όχι ασήμαντο ποσοστό του χριστιανικού κόσμου, δεν θυσιάζει τίποτε από την άνεσή του γι' αυτό που δηλώνει ότι πιστεύει, και ούτε είναι στην πραγματικότητα συνεπής στην ουσία της πίστης του· γιατί, ακολουθώντας μια τυπική εξωτερική «ηθική συμπεριφορά», θεωρεί τον εαυτό του ως «καλό χριστιανό», αξιέπαινο και καλύτερο απ' τους άλλους ανθρώπους, παραμένει εφησυχασμένος και πιστεύει ότι έχει εξασφαλίσει τη σωτηρία ως «ο κάτοχος της μίας μόνης και αληθινής πίστης» και ως «ο καθαρός» σε σχέση με τους «βδελυρούς και βρώμικους», τους οποίους βλέπει με αποστροφή και περιφρόνηση. Αυτή μπορεί όντως να είναι «η μία μόνη και αληθινή πίστη», δεν είναι όμως αυτό εκείνο το οποίο θα τον σώσει, αλλά η προσωπική του στάση απέναντι στο κήρυγμά της, που είναι κήρυγμα ανταπόκρισης και ταπείνωσης. Ο άνθρωπος αυτός όμως αυτοϊκανοποιείται με τη σκέψη της δικής του «καθαρότητας» και χαίρεται για την υποτιθέμενη «τιμωρία» των

άλλων, που κατά την άποψή του την αξίζουν σε αντίθεση με τον ίδιο, ο οποίος έχει κατακτήσει την εύνοια του Θεού και την κρατάει για τον εαυτό του...

Εδώ, λοιπόν, πρόκειται, αντί για χριστιανό, για ένα μικρόψυχο άνθρωπο που, στην ουσία, δεν έχει καταλάβει και δεν εφαρμόζει τίποτε από το χριστιανικό κήρυγμα. Χριστιανός είναι ο άνθρωπος που διαρκώς υποβάλλεται σε αυτοαμφισβήτηση, μην πιστεύοντας ποτέ ότι έχει «σίγουρες» απαντήσεις ή ότι έχει φτάσει σε κάποιο πέρας, αλλά διαρκώς αγωνίζεται και ερευνά, με συναίσθηση της ατέλειας και της αδυναμίας του, καθώς και του γεγονότος ότι η πνευματική άνοδος αγγίζει το άπειρο. Χριστιανός είναι ο ταπεινός εκείνος άνθρωπος που δεν έχει καμία αυταρέσκεια και έπαυση, αποδέχεται τους άλλους, τους εκτιμά, τους αγαπά και τους σέβεται και ουδέποτε θεωρεί τον εαυτό του καλύτερο – μάλλον χειρότερό τους! – χωρίς ποτέ ο ίδιος να τους κρίνει. Ο χριστιανός αποδίδει αξία και σεβασμό στο πρόσωπο του άλλου αντιμετωπίζοντάς τον ως κάτι μοναδικό και ιερό ως «εικόνα Χριστού», ζητά με ταπείνωση το έλεος του Θεού και Τον ευχαριστεί για οποιοδήποτε προσωπικό επίτευγμα, πιστεύοντας πως δεν το κατάφερε μόνος του αλλά ότι το οφείλει σ' Εκείνον, ενώ θεωρεί κάθε προσωπική ευτυχία ως δώρο Θεού. Ο χριστιανός αγαπά τους άλλους ανθρώπους και προσεύχεται γι' αυτούς, θλίβεται για τις ατέλειές τους, βλέποντας τα πάθη τους ως ασθένεια που χρειάζεται θεραπεία και φροντίδα, και πονά για όσους βλέπει να πάσχουν.

Αυτό, βέβαια, δεν μπορούμε να πούμε ότι το συναντούμε ενσαρκωμένο συχνά, τουλάχιστον, όμως, ας μη γίνεται παρανόηση αρχών και εννοιών, η οποία προβάλλει ως αντιπροσώπευση του χριστιανικού ιδανικού κάτι το οποίο είναι απόλυτος εκφυλισμός του...

Η «σιγουριά» αυτή του «ευσεβούς» εύκολα να παίζει το ρόλο «ναρκωτικού» που τον κρατάει εγκλωβισμένο σε μια στάση εξωτερικής συμμόρφωσης σε πρότυπα, η οποία δεν αξιολογεί κίνητρα και πνεύμα, αλλά μόνο τη συνέπεια σε μια διαμορφωμένη πρακτική και συμπεριφορά. Αυτό, όμως, που τελικά καταδικάζεται περισσότερο από την αμαρτία είναι το συμβατικό και η μετριότητα, η ανάμειξη καλού και κακού με τρόπο χλιαρό, η δειλία και η άρνηση του ανθρώπου να ρισκάρει· γιατί ο άνθρωπος που δεν θέλει σε καμία περίπτωση να διαταράξει την ησυχία του δεν είναι διατεθειμένος να θυσιάσει τίποτε από την άνεσή του για τον άλλον άνθρωπο και για την αλήθεια, και ζει με κέντρο μόνο τον εαυτό του, βολεμένος και κλεισμένος στη φωλιά του. Κάτι τέτοιο δεν διαφέρει πολύ από αυτοπνωση, που με την κάλυψη πίσω από μια εξωτερική «πιστότητα» προασπίζεται πάνω απ' όλα η βολή και αποφεύγεται συστηματικά και επιμελημένα ο,τιδήποτε θα μπορούσε να κοσπίζει, καθώς και η αληθινή και πραγματικά αξιολογούμενη πράξη.

Η ταραχή που θα εδημιουργείτο στους προαναφερθέντες «χριστιανούς» μπροστά σε έναν άνθρωπο τέτοιου ήθους, απελευθερωμένο ίσως και από τα καθιερωμένα «χριστιανικά» σχήματα, είναι ένδειξη εσωτερικής σύγχυσης και ανασφάλειας, γιατί νιώθει να απειλείται το κύρος του· κι αυτό φυσικά, διότι κρύβεται πίσω από επιφάσεις που δεν πείθουν ούτε τον ίδιο, με αποτέλεσμα να γεμίζει με φανατισμό, ως άμυνα στην ανασφάλειά του.

Τέτοια μοντέλα «καλών χριστιανών» διαμορφώνει συχνά η ευσεβιστική εκείνη «χριστιανική» αγωγή που δεν ενδιαφέρεται για τα βιώματα αλλά μόνο για τους τύπους, και η οποία το πετυχαίνει αυτό ενοπείροντας ενοχές για οποιαδήποτε αμφισβήτηση, αμφιβολία ή κριτική σκέψη. Αγγίζοντας τον ευαίσθητο χώρο του ιερού, γαλουχεί την τρυφερή και

εύπλαστη ψυχή του αδιαμόρφωτου παιδιού με έναν «ιερό φόβο», αντιμετωπίζοντας την αμφιβολία ως «βλασφημία» και μη σεβόμενη ουσιαστικά την ελευθερία της συνείδησης και της σκέψης, μ' έναν τρόπο που προβάλλει και κάνει τελικά τη χριστιανική πίστη ιδεολογία. Οι φορείς αυτής της παιδείας έχουν κι αυτοί συνθήματα και φτιάχνουν τραγούδια, που τα τραγουδούν σαν εθνικά εμβατήρια, γεμίζοντας τις ψυχές των παιδιών με μια «ιερή θέρμη για την πίστη τους και χρέος για την υπεράσπισή της απέναντι στους άπιστους» και με αμυντική και συνάμα εχθρική διάθεση προς αυτούς, μια πίστη, όμως, στην οποία ποτέ δεν προσπάθησαν να εμβαθύνουν, δεν ξέρουν, αλλά και ούτε ενδιαφέρθηκαν ποτέ να ανακαλύψουν τι κρύβεται πίσω από τα διδάγματα, ποιο είναι το πνεύμα τους, το νόημά τους, τι προσφέρουν στη ζωή, γιατί τα υιοθετούμε, πού επιτέλους στοχεύουν ... Επόμενο είναι το αποτέλεσμα μιας τέτοιας διαπαιδαγώγησης να είναι ανασφάλεια, καταπιεσμένες τάσεις, ανελευθερία, φανατισμός...

Το περιττό αυτής της «ηθικής» – και δεν απορρίπτουμε τη λέξη γιατί εκτός από την «ηθική» ως εξαναγκασμό υπάρχει και η ηθική ως τρόπος ζωής – θα αντιληφθούμε, αν απλά καταλάβουμε ότι το θέλημα του Θεού δεν είναι κάτι που, αν καταφέρουμε και το τηρήσουμε τελειώσαμε, και πως, ό,τι και αν κάνουμε από τα χριστιανικά «θεάρεστα», δεν πρόκειται ν' αρέσει στο Θεό αν δεν καταλάβουμε πρώτα γιατί πρέπει ν' αρέσει σε μας· αν πάλι δεν μας αρέσει, τότε σημαίνει ή ότι δεν το καταλαβαίνουμε, ή ότι απλά το αρνούμαστε, και έχουμε όλη την ελευθερία και το δικαίωμα... Τίποτε άλλο δεν δείχνει περισσότερο πόσο σοβαρό θέμα είναι αυτό, από το ότι ένας ολόκληρος Θεός σεβάστηκε αυτή την ελευθερία... Αν κάποιος αρνείται τη δωρεά, κανείς δεν μπορεί, ούτε και έχει το δικαίωμα να τον αναγκάσει να τη δεχτεί· πόσο παράδοξο θα ήταν πράγματι να προσπαθεί κάποιος να δώσει στον άλλον ένα δώρο με το ζόρι... Και το μόνο για το οποίο μπορούμε να μιλάμε ως «θεάρεστο» είναι η κατάσταση εκείνη του ανθρώπου που νιώθει μέσα του την αλλαγή και ξέρει πια καλά γιατί προτιμά το νέο σε σχέση με το παλαιό· αυτό είναι το βίωμα.

Έτσι, ένας συνειδητοποιημένος χριστιανός δεν νιώθει να τον καταπιέζει κανένα εξωγενές «πρέπει» που δεν καταλαβαίνει και που τον κάνει καταναγκαστικά και όχι εκ πεποιθήσεως διαφορετικό από τους άλλους, ενώ ο τρόπος της ζωής του είναι αυτός που είναι, ως δική του επιλογή και γιατί χαρίζει στον ίδιο πληρότητα και ειρήνη. Έχει ηθικότητα γιατί πιστεύει σ' αυτήν, ενώ η στάση του απέναντι στους άλλους θα μπορούσε να φαίνεται ακατανόητη ή ανόητη σε κάποιον ψυχρά λογικά σκεπτόμενο, όμως αυτός χαίρεται και είναι ευτυχισμένος να αγαπάει το Θεό και να ζει για τους άλλους γιατί αυτό δίνει στον ίδιο πληρότητα. Έτσι έχει αρμονία και εσωτερική ενότητα, χωρίς να νιώθει να τον απειλεί κάτι, ώστε να το εχθρεύεται.

Ο χριστιανός δεν ζητά καμία εξωθεν επιβράβευση, «δικαίωση» ή αμοιβή· αυτήν αποτελεί η ίδια η κατάσταση που ζει, η οποία του υπεραρκεί, διαφορετικά η όλη προσπάθειά του δεν έχει και πολύ νόημα... Η αγάπη για το Θεό έχει μέσα της την αμοιβή· ή μάλλον αυτή η ίδια είναι η αμοιβή· και πλειοδοτεί. Για παράδειγμα, ο άνθρωπος που μισεί – όχι απαραίτητα χωρίς άξιο λόγο – υποφέρει ο ίδιος απ' το μίσος του· γιατί το μίσος δεν είναι η κατάσταση για την οποία είναι φτιαγμένη η ψυχή, η φυσική, στη γλώσσα της Θεολογίας, κατάσταση της ψυχής, και η ίδια αυτή κατάσταση είναι η κόλαση· εκείνος πάλι που κατάφερε να ξεπεράσει αυτό το πάθος, συγχωρώντας, έστω κι αν είναι αυτός ο πληγμένος,

λυτρώνεται. Όλα γυρίζουν ως δώρο σ' αυτόν, κι αυτό είναι και ο σκοπός· ο κερδισμένος είναι τελικά ο ίδιος. Αυτό ισχύει για όλα όσα η χριστιανική σκέψη θεωρεί ως «πάθη».

Στην Εκκλησία ζει κανείς *συνειδητά* είτε γιατί συναισθάνεται τη θάλαωρή της, είτε ψάχνοντας καταφύγιο μετά από συντριβή, όταν πραγματικά νιώσει ότι *τη χρειάζεται*, και όχι από συμμόρφωση σε διδάγματα, δύο δρόμοι που οδηγούν στο ίδιο τέρμα, αν όχι και οι δύο ευχάριστοι, πάντως σίγουρα και οι δύο υγιείς. Με τον αυθεντικό αυτό όμως τρόπο στην Εκκλησία στρέφεται κανείς τελικά συχνά μόνο με τον πόνο. Θα μπορούσαμε λοιπόν και να αναζητήσουμε τι είναι αυτό το παραπάνω που έχει να δώσει η Εκκλησία στον πονεμένο άνθρωπο παρά στο διανοούμενο ή το στοχαστή...

Ο Χριστός λέει στο Ευαγγέλιο : «οίδα σου τα έργα, ότι ούτε ψυχρός ει ούτε ζεστός, όφελον ψυχρός ης ή ζεστός. Ούτως ότι χλιαρός ει, και ούτε ζεστός ούτε ψυχρός, μέλλω σε εμέσαι εκ τον στόματός μου»⁵. συχνά αναφέρεται, σπάνια όμως βιώνεται, γιατί έχει τίμημα και απαιτεί θυσίες που δύσκολα κάνει αυτός που δεν ζητά με πάθος κάτι περισσότερο απ' αυτά που ήδη έχει, δεν τολμά, συμβιβάζεται και δεν είναι διατεθειμένος να κοπιήσει. Ο Γάλλος χριστιανός μυθιστοριογράφος Ανρύ Τρουαγιά, σχολιάζοντας τον «Ηλίθιο» του Ντοστογιέφσκυ, κάπου γράφει : «Εκείνοι που έχουν υποφέρει, εκείνοι που έχουν κάνει το κακό, είναι πιο κοντά στην αλήθεια, αξίζουν περισσότερο την αλήθεια, από κείνους που ποτέ δεν δοκίμασαν να κάνουν τίποτα για να τη γνωρίσουν. Το πάθος συγχωρεί τα πάντα. Το πάθος, ακόμα κι όταν φτάνει στο έγκλημα, αξίζει περισσότερο απ' την απάθεια».

Σκοπό δεν είχαμε μ' αυτές τις σκέψεις να προβάλουμε κάτι, παρά μόνο να προβληματίσουμε. Το να προσπαθούμε να πείσουμε με επιχειρήματα είναι ανούσιο όταν δεν υπάρχει προσωπική συμμετοχή και μαρτυρία, αλλά ούτε και θα πετύχαινε. Το πραγματικό χριστιανικό βίωμα δεν μπορεί παρά να είναι αποτέλεσμα ελεύθερης από κάθε εσωτερικό και εξωτερικό εξαναγκασμό επιλογής, προσωπική σχέση, πληρότητα και ελευθερία. Όσο για το δρόμο, ούτε εμείς τον ξέρουμε, τον ψάχνουμε όμως. Ο άνθρωπος που διασώζει ζωντανή συνείδηση, αγαπά το συνάνθρωπό του και αγωνίζεται διατεθειμένος να κάνει θυσίες για την αλήθεια πιστεύουμε πως ψάχνει το Χριστό· τη σχέση αυτή θα βιώσει με τον τρόπο που Εκείνος ξέρει να κάνει αισθητή την παρουσία Του στη ζωή του κάθε ανθρώπου· γιατί πάρα πολύ συχνά οι άνθρωποι μιλούν για το Χριστό χωρίς να το ξέρουν.

Μαρία Σ. Πολυκρέτη

Παραπομπές:

Λου. 9, 18-20.

Μτθ. 11,28.

Ιω. 16,33.

Λου. 17,21.

Αποκ. 9,23.

Απελευθερωτικές πτυχές της χριστιανικής φιλοσοφίας

Στόχος του παρόντος κειμένου είναι να καταδείξει πώς η χριστιανική σκέψη (όπως αυτή αποτυπώνεται στα έργα των μεγάλων χριστιανών στοχαστών της αρχαιότητας και του μεσαίωνα) παράγει πολιτικά επακόλουθα τα οποία είναι κοσμοϊστορικής σημασίας στην πάλη των λαών του δυτικού κόσμου για πολιτική, οικονομική και κοινωνική χειραφέτηση και ισότητα. Ιδιαίτερο βάρος θα δοθεί στα στοιχεία εκείνα που διαφοροποιούν επί του προκειμένου το χριστιανισμό από την ελληνική φιλοσοφία (από την οποία σημειωτέον ο τελευταίος δανείσθηκε το σύνολο σχεδόν των εννοιολογικών εργαλείων για τη διατύπωση της δογματικής του).

Θεός και κόσμος

Η χριστιανική φιλοσοφία αντιλαμβάνεται τη δημιουργία του κόσμου απ' τον Θεό ως **πράξη της βούλησης**, η οποία συνέβη άπαξ. Ο Θεός δηλαδή δεν δημιούργησε τον κόσμο ούτε από ανάγκη ούτε προκειμένου να επιλύσει κάποιο πρόβλημα, αλλά μόνο και μόνο επειδή το **θέλησε**. Η **αναίτια** παραγωγή του κόσμου από τη θέληση του Θεού **δεν** υπακούει σε καμιά λογική ή φυσική αναγκαιότητα κι αποτελεί όχι μια επαναλαμβανόμενη διαδικασία αλλά ένα μοναδικό χρονικό γεγονός. Η **ελευθερία της βούλησης** θεωρείται ιδιότητα του Θεού αλλά και του ανθρώπου που επλάσθη κατ' εικόνα και ομοίωσή του. Οι αντιλήψεις αυτές κατ'άγονται, βεβαίως, από τον ιουδαϊσμό κι έρχονται σε σαφή αντίθεση με την ελληνική θέαση του κόσμου.

Πράγματι, ο Δίας του Ομήρου ή του Ησιόδου δεν μοιάζει καθόλου με κάποιον Δημιουργό. Η «φύσις» στους Έλληνες διαθέτει την ικανότητα να αυτοαναπτύσσεται. Αποκλείεται έτσι η παρέμβαση κάποιου Δημιουργού. Το σύμπαν δεν είχε αρχή και δεν θα έχει τέλος. Κατά τον Ηράκλειτο κανείς θεός δεν δημιούργησε τον κόσμο. Στο αριστοτελικό σύστημα, ο Θεός δεν έχει βούληση, **δεν** πράττει –κάθε βούληση σημαίνει ανάγκη, έλλειψη ολοκλήρωσης, ενώ ό,τι αφορά την πράξη δεν πρέπει να θεωρείται παρά ευτελές και άναξιο των θεών. Η μόνη δραστηριότητα που πρέπει να αποδίδουμε σε αυτά τα πλήρη κι ευδαίμονα όντα είναι η αδιάκοπη ενατένιση του απείρου. Ένεκα του πόθου για την καθαρή, ακίνητη, αιώνια μορφή, τον Θεό, οι εξωτερικές σφαίρες του κόσμου περιφέρονται κι η περιφορά αυτή μεταδίδεται εν συνεχεία στις κατώτερες σφαίρες. Στο νεοπλατωνισμό πάλι, το μεγάλο σύγχρονο του αρχαίου χριστιανισμού, η πρωταρχική δύναμη εκπέμπει τα πράγματα με τη μορφή ακτινοβολίας. Η δημιουργία είναι μια ασύνειδη απορροή της δράσης, μια **αναγκαιότητα** που θεμελιώνεται στην ουσία της πρωταρχικής αυτής δυνάμεως.

Η ιδέα της δημιουργίας ως πράξεως της βούλησεως του Θεού συνδυάζεται στο χριστιανισμό με την πίστη ότι ο Θεός **ενεργεί** στην ιστορία για τη σωτηρία του ανθρώπου διαμέσου μιας εντελώς σχεδιασμένης σειράς αποκαλυπτικών πράξεων. Ο Θεός εκλέγει τον Ισραήλ και συνάπτει μαζί του Διαθήκη, τον προετοιμάζει με το Μωσαϊκό νόμο, τον οποίον ο ίδιος υπαγορεύει, και με τις επαγγελίες των προφητών, ώσπου να φθάσει το τέλει ξεδίπλωμα, η πλήρης κατάδειξη της λυτρωτικής αλήθειας με τον Ιησού. Ο Χριστιανισμός είναι

η μοναδική θρησκεία στην ιστορία του θρησκευτικού φαινομένου στην οποία ο Θεός σαρκώνεται, γίνεται άνθρωπος, κατεβαίνει από τον ουρανό στη γη. Ο Ιησούς Χριστός, ο ενανθρωπήσας προαιώνιος Υιός και Λόγος του Θεού, είναι πρόσωπο **ιστορικό**, που κηρύττει, θεραπεύει, δίδεται, βασανίζεται και σταυρώνεται για τη σωτηρία του ανθρώπου.

Οι Έλληνες, αντίθετα, **δεν** ζητούν από τους θεούς τους να δρουν ή να παρεμβαίνουν για χάρη τους, αλλά απλώς να «είναι», εγγυητές της αρμονίας του σύμπαντος, των κοσμικών νόμων στους οποίους κι οι ίδιοι (οι θεοί) υπόκεινται.

Η ιουδαιοχριστιανική αντίληψη του Θεού ως ενός όντος που βούλεται και δρα ιστορικά μπορεί να θεωρηθεί η αφετηρία της προέχουσας θέσης που κατέχει η θέληση στην ιστορία του δυτικού πολιτισμού. Η ελευθερία της βούλησης αποτελεί κεντρική έννοια της φιλοσοφίας των Πατέρων. Άλλωστε και η πτώση του ανθρώπου, η απομάκρυνσή του από το Θεό κι η είσοδος του κακού στον κόσμο ήταν προϊόν της ελεύθερης βούλησης του ανθρώπου. Στην κοσμοθεωρία του Ιερού Αυγουστίνου, του μεγαλύτερου χριστιανού στοχαστή της Δύσεως, η βούληση κατέχει κυρίαρχη θέση: όλες οι ψυχικές καταστάσεις δεν είναι παρά τρόποι της βούλησης (voluntates). Ακόμη κι η συνειδητοποίηση των (σωματικών) ερεθισμών είναι ενέργημα της βούλησης (intentio animi)!! Για το χριστιανισμό, ο άνθρωπος είναι το μοναδικό ον στη δημιουργία ικανό για θέληση.

Η μεταφορά των παραπάνω στο χώρο της πολιτικής οδηγεί στην ιδέα ότι **ο άνθρωπος μπορεί, αν θελήσει, να αλλάξει τον κόσμο**, να μεταβάλει τις συνθήκες της ζωής του. Η αδικία, η εκμετάλλευση, η ανισότητα κι η ανελευθερία δεν είναι δοσμένες, αμετάβλητες, αιώνιες καταστάσεις του ανθρωπίνου γένους. Εναπόκειται στη βούληση του ανθρώπου να αγωνιστεί για να τις καταργήσει. Χάρη στη **βουλευσιαρχία**, ο άνθρωπος μετατρέπεται από εξάρτημα του σύμπαντος σε υποκείμενο της ιστορίας. Μπορεί να χειρισθεί τον κόσμο κι είναι ελεύθερος να αποφασίσει το μέλλον του. Η ενεργοποίηση της βουλήσεως συνιστά αναγκαία προϋπόθεση της πάλης για μια κοινωνία δικαιοσύνης κι ισότητας.

Βέβαια, η λατρεία αυτή της βουλήσεως που χαρακτηρίζει το δυτικό κόσμο δεν στερείται αρνητικών συνεπειών. Το δάμασμα της φύσεως βελτίωσε μεν τις υλικές συνθήκες υπάρξεως του ανθρώπου, επέφερε, όμως και την καταστροφή της. Επίσης, από πολιτικά προτάγματα απελευθέρωσης που στηρίζονταν στο βολонταρισμό προέκυψαν καταπιεστικά καθεστώτα και απάνθρωπες πρακτικές. Η εξύψωση της βουλήσεως είναι ένα νόμισμα με δύο όψεις.

Στη μεγάλη διαμάχη του 13^{ου} αιώνα, μεταξύ Θωμά Ακινάτη και Ιωάννου Duns Σκώτου, σχετικά με το ερώτημα αν η βούληση ή η διάνοια είναι από αξιολογική άποψη η ανώτερη δύναμη της ψυχής, ο Σκώτος, ο βαθύτερος χριστιανός φιλόσοφος του Μεσαίωνα, υποστηρίζει την πρωτοκαθεδρία της βούλησης. Για τον Duns, η διάνοια είναι ο υπηρέτης της βουλήσεως: της προσφέρει τα αντικείμενα και τις δυνατότητες επιλογής μεταξύ των αντικειμένων. Αλλά η βούληση είναι ο κύριος, αυτός που αποφασίζει. Μάλιστα, η νοητική επεξεργασία δεν είναι ποτέ κάτι περισσότερο από ευκαιριακό αίτιο (causa per accidens) του επιμέρους βουλευτικού ενεργήματος! Η πολιτική αναλογία είναι ο **αυθορμητισμός** των μαζών που επαναστατούν, η ορμητική τους δημιουργικότητα που υπερβαίνει κάθε λογική ανάλυση των περιστάσεων, κάθε νοητικό σχήμα ερμηνείας της ροής των γεγονότων. Στην επανάσταση, ως αλλαγή των θεσμών μιας κοινωνίας μέσω της συλλογικής δράσεως, πρω-

τοστατεί η βούληση των ανθρώπων. Οι διανοητικές διερευνήσεις έρχονται σε δεύτερη μοίρα. Βέβαια, η έκρηξη αυτή της βουλήσεως στις επαναστατικές στιγμές εγκυμονεί τον κίνδυνο των ακροτήτων και της ωμής βίας.

Η κεντρική σημασία της προσωπικότητας - ανθρωποκεντρισμός

Εν αντιθέσει προς το νεοπλατωνισμό, ο οποίος αντιμετωπίζει την προσωπικότητα υποτιμητικά ως ένα παροδικό προϊόν της απρόσωπης συνολικής ζωής, ως μια κατώτερη επιμέρους έκφανση, ένα από τα αναρίθμητα ξεδιπλώματα της υλικής ψυχής του κόσμου, η χριστιανική κοσμοθεωρία αναβαθμίζει το πρόσωπο και τις διαπροσωπικές σχέσεις σε πυρήνα τις πραγματικότητας. Η θεώρηση αυτή εκκινεί αφενός από τη σύλληψη της εννοίας του Θεού ως πνευματικής προσωπικότητας αφετέρου από την επιβλητική εντύπωση που άφησε η προσωπικότητα του Ιησού του Ναζωραίου.

Παράλληλα, ο άνθρωπος κι η μοίρα του καθίστανται το επίκεντρο του σύμπαντος. Ο ανθρωποκεντρισμός αυτός του χριστιανισμού τον διαφοροποιεί σημαντικά από το νεοπλατωνισμό όπου ο άνθρωπος είναι μια επιμέρους έκφανση της θεϊκής δραστηριότητας. Κατά τον Ειρηναίο, ο άνθρωπος είναι ο σκοπός των πάντων: της δημιουργίας, αφού γι' αυτόν πλάσθηκε η φύση ολόκληρη, και της ιστορίας, η οποία είναι ιστορία της Αποκαλύψεως και της Λυτρώσεως. Για το Γρηγόριο Νύσσης, ο άνθρωπος είναι η κορωνίδα της δημιουργίας, ο άρχων και βασιλιάς της κτίσεως.

Αντίθετα, ο Αριστοτέλης δεν δέχεται την ανωτερότητα του ανθρώπου σε σχέση με όλα τα ζώα. Αρκετά πράγματα έχουν φύση περισσότερο θεία από αυτόν, όπως για παράδειγμα τα άστρα (Αριστοτέλης, *Ηθικά Νικομάχεια* VI 7,4). Ο Πλωτίνος συμμερίζεται αυτή την άποψη: «*Αν ο άνθρωπος είναι πολυτιμότερος από τα ζώα, τα ουράνια σώματα αξίζουν ακόμη περισσότερο*» (*Εννεάδες* II 9, 13). Ο Ιουδαιοχριστιανικός ανθρωποκεντρισμός είναι για τον Κέλσο ένας παραλογισμός. Σαρκάξει: «*Εβραίοι και Χριστιανοί μοιάζουν... με σκουλήκια που μαζεύονται σε μια γωνία του λασπότοπου... Υπάρχει ένας Θεός, δηλώνουν τα σκουλήκια της γης, αλλά εμείς ερχόμαστε αμέσως μετά απ' αυτόν. Πλαστήκαμε από το Θεό απολύτως κατ' εικόνα του*» (*Ωριγένης, Κατά Κέλσου* IV,23).

Η αναβάθμιση της προσωπικότητας από το χριστιανισμό κι ο ανθρωποκεντρισμός του άσκησαν κολοσσιαίο μεγέθους επιδράσεις στην ιστορία του δυτικού κόσμου. Η ατομικότητα έλαβε αξία και διεκδίκησε την αυτονομία και την ελευθερία της. Το πρόσωπο απαίτησε τη χειραφέτησή του από τους θεσμούς εκείνους που το συνέθλιβαν και παγίδευαν την ανέλιξή του. Ζήτησε σεβασμό της ζωής του, της αξιοπρέπειας και της ιδιαιτερότητάς του. Αξίωσε προστασία από την ασυδοσία της εξουσίας και των οικονομικά ισχυρών. Άρχισε να επιδιώκει την ατομική του ευδοκίμηση ενάντια στις δυνάμεις εκείνες που το θεωρούσαν εργαλείο διαώνισης της δικής τους ευμάρειας. Ο ανθρωποκεντρισμός αναβιβάζει ακόμη και τον πιο φτωχό, τον παρία της κοινωνίας σε παιδί του Θεού. Τον καλεί να παλέψει για να κατακτήσει τη θέση που του ανήκει.

Η ιδέα του ανθρώπου ως βασιλέα κι οικονόμου της φύσεως τροφοδότησε στη Δύση μια άνευ προηγουμένου ανάπτυξη της επιστήμης και της τεχνολογίας που απελευθέρωσε τον άνθρωπο από την υποταγή του στα στοιχεία της φύσης, από φόβους και δεισιδαιμονίες και

οδήγησε στη μείωση του μόχθου και την αύξηση των υλικών αγαθών, αλλά και στον πολυπλασιασμό των δυνατοτήτων και των ευκαιριών για πνευματική καλλιέργεια και καλλιτεχνική έκφραση. Πάλι κι εδώ, η άλλη όψη του νομίσματος είναι η μόνωση κι ο ανταγωνισμός, ως ακραίες και καταστρεπτικές για την κοινωνία εκδηλώσεις της εξατομίκευσης, σε συνδυασμό με την καταλήστευση του φυσικού περιβάλλοντος και το οικολογικό πρόβλημα.

Τελεολογία- Ιστορία- Πρόοδος

Στους χριστιανούς στοχαστές, εκδηλώνεται, για πρώτη φορά, η γενική αρχή μιας ιστορικής τελεολογίας, δηλαδή η εντελώς νέα ιδέα ότι η χρονική πορεία των γεγονότων της ανθρώπινης ζωής έχει ένα σκόπιμο συνολικό νόημα, το οποίο κατ' αυτούς πρέπει να αναζητηθεί στις ενέργειες του Θεού για τη σωτηρία του ανθρώπου. Ο χριστιανισμός διακηρύσσει ότι η ιστορία έχει έναν **σκοπό**, ένα **τέλος**, το οποίον ορίζεται ως η έλευση της βασιλείας του Θεού. Προς τα εκεί πορευόμαστε προοδευτικά χάρη στη λυτρωτική Αποκάλυψη του Θεού. Ο άνθρωπος αγωνίζεται στη ροή του χρόνου για την επανάκτηση του προπαιτιού του κάλλους. Η εσχατολογική διάσταση ήταν εντονότατη στην αρχαία Εκκλησία. Με το πέρασμα των αιώνων και καθώς η προσδοκία της Δευτέρας Παρουσίας του Κυρίου δεν επαληθεύθηκε τόσο γρήγορα όσο αρχικώς αναμενόταν (π.χ. από τον Παύλο), η διάσταση αυτή κάτω απόνησε, αφήνοντας χώρο στην προϊούσα θεσμοποίηση, εκκοσμίκευση κι οργάνωση της Εκκλησίας. Αλλά η πίστη στην τελική ανάσταση των νεκρών και την ανακεφαλαίωση των πάντων εν Χριστώ δεν έπαψε ποτέ να αποτελεί πυρηνικό στοιχείο των δογμάτων του χριστιανισμού.

Η ελληνική αντίληψη είναι σαφώς διαφορετική. Για τον Αριστοτέλη, το χρονικό γίνεσθαι είναι κάτι δευτερεύον που δεν αξίζει να συγκεντρώνει το μεταφυσικό ενδιαφέρον. «Ο χρόνος είναι καθ' εαυτός αιτία περισσότερου καταστροφής παρά γέννησης, γιατί η αλλαγή είναι καθ' εαυτή φθοροποιός. Κι αν είναι αιτία γέννησης και ύπαρξης αυτό δεν γίνεται παρά μόνο τυχαία» (Φυσικά 222b, 16-26). Γράφει ο Κώστας Παπαϊωάννου: «Οι Έλληνες ήταν απολύτως ανίκανοι να αντιληφθούν την ιστορία ως μια μεγάλη ενότητα που περιλαμβάνει όλη την ανθρωπότητα και την οδηγεί, χάρη σε ένα θείο σχέδιο ή μια εσώτερη λογική προς έναν ανώτατο σκοπό... η έννοια της προόδου έλειπε τελείως... Η ιδέα της προόδου όπως κι αυτή της ιστορικότητας του ανθρώπου... δεν εισήχθησαν στη φιλοσοφία παρά με τον χριστιανισμό» (Η αποθέωση της ιστορίας, Εναλλακτικές Εκδόσεις σελ. 59,60). Πράγματι, οι Έλληνες δέχονταν την **κυκλικότητα** του χρόνου, τοποθετούσαν δε πάνω από την ιστορία τη **φύση**, ως ουσία που παραμένει σταθερή. Και ο ατομικά προσδιορισμένος άνθρωπος και το ανθρώπινο γένος ολόκληρο, με τις πράξεις τους, δεν είναι παρά ένα επεισόδιο μόνον στην επαναλαμβανόμενη πάντοτε με τους ίδιους νόμους κοσμική διαδικασία.

Η εισαγωγή της ιστορικότητας ως θεμελιώδους χαρακτηριστικού του ανθρώπου, η ιδέα της προόδου, η αντίληψη περί τελους-σκοπού και νοήματος της ιστορίας κι η εσχατολογία επηρέασαν καταλυτικά τη δυτική πολιτική φιλοσοφία. Η πολιτική και κοινωνική απελευθέρωση παρουσιάστηκε από τα επαναστατικά οράματα αλλαγής του κόσμου ως ένας στόχος που πρέπει να εκπληρωθεί, ένα τέρμα στο οποίο κάποτε θα φθάσουμε, με συνεχή

πάλη, βεβαίως. Η ιστορία έχει νόημα κι ο χρόνος θετικό περιεχόμενο, καθώς γεμίζουν με αγώνες για την επίτευξη των ιδανικών της ισότητας, της ελευθερίας, της αδελφότητας. Ο άνθρωπος είναι πλέον αισιόδοξος κι ελπίζει. Πιστεύει ότι οι επόμενες γενιές θα προχωρήσουν πιο μακριά από αυτόν, θα δρέψουν τους καρπούς των κόπων του. Η ιδέα της προόδου δυναμιτίζει το συντηρητισμό και τη στασιμότητα, εγείρει τις συνειδήσεις και τις ωθεί στην αναζήτηση του καινούριου, του καλύτερου. Η εσχολογία τροφοδοτεί την ουτοπία. Όλα τα μεσσιανικά πολιτικά οράματα, όλες οι ουτοπίες που τόσα πολλά προσέφεραν στην υπόθεση της ανθρώπινης ελευθερίας κατάγονται από τον ιουδαϊοχριστιανικό μεσσιανισμό. Το εγγεγραμμένο και το μαρξικό σχήμα αποτυπώνουν την επιρροή που άσκησε η ιουδαϊοχριστιανική εσχολογία στην ευρωπαϊκή φιλοσοφία. Αλλά η εσχολογία αυτή, η αποθέωση της ιστορίας, η ακλόνητη πίστη στον σκοπό-τέλος της ιστορίας κι η εργαλειοποίηση του σχήματος της προόδου έγιναν η μήτρα των ολοκληρωτισμών, κατέληξαν δηλαδή και στην περίπτωση αυτή να επιφέρουν και το αντίθετο αποτέλεσμα: την άρνηση της ελευθερίας.

Ισότητα-κοινοτισμός

Η πίστη σε μια αποκάλυψη και λύτρωση κοινή για όλους ανεξαρτήτως εθνότητας, φυλής, φύλου, τάξης εμπεριέχει την αντίληψη περί πλήρους ισότητας των ανθρώπινων όντων. Τούτο εκφράζεται σαφέστατα στο περίφημο χωρίο από την *Προς Γαλάτας* επιστολή του Παύλου: «*οὐκ ἐν Ἰουδαίῳ οὐδὲ Ἕλλην, οὐκ ἐν δούλῳ οὐδὲ ἐλεύθερῳ, οὐκ ἐν ἄρσεν καὶ θήλῃ. Πάντες γάρ ὑμεῖς εἰς ἐστέ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ*» (*Προς Γαλάτας*, Γ 28). Η ισότητα αυτή πραγματώνεται μες στο πλαίσιο της Εκκλησίας, της συμβιωτικής **κοινότητας**. Μόνο με την ένταξη σε μια συγκεκριμένη εκκλησιαστική κοινότητα προσλαμβάνεται η ιδιότητα του χριστιανού. Ο χριστιανός δεν είναι δυνατό να νοηθεί μόνος (*Unus christianus-nullus christianus*), υπάρχει πάντοτε σε σχέση με τους αδελφούς. Κατά τον Παύλο, οι πιστοί είναι μέλη του ιδίου σώματος (της Εκκλησίας) το οποίο έχει κεφαλή το Χριστό. Η αγάπη, η αλληλεγγύη, η αλληλοβοήθεια και η αλληλοπεριχώρηση πρέπει να διέπουν τις μεταξύ τους σχέσεις.

Από εδώ εκπηγάζουν οι θέσεις των Πατέρων για την κοινωνική δικαιοσύνη. Στόχος είναι η επίτευξη της ισότητας δια της εθελουσίας μεταδόσεως των «αλλοτριών» (=όσα κατέχει ο άνθρωπος πάνω από την ανάγκη, τα πλεονάζοντα) από τους πλούσιους στους φτωχούς. «*Αισχύνθητε, οἱ κατέχοντες τὰ ἀλλότρια καὶ μιμήσασθε ἰσότητα Θεοῦ, καὶ οὐδεὶς ἔσται πένης*» γράφει ο Γρηγόριος ο Θεολόγος (*Περί φιλοπτωχίας* 24, PG 35,889A). Κατά τον Γρηγόριο, αρχικά υπήρχε μεταξύ των ανθρώπων ισονομία. Αυτή, όμως, διαταράχθηκε εξαιτίας φθόνων κι ερίδων και της τυραννίας του διαβόλου, που έσυρε τους ανθρώπους στην ηδονή και «*εργράγη το συγγενές εἰς ὀνομάτων ἀλλοτριότητος*». Ο νόμος, λοιπόν, πια που κατευθύνει τα ανθρώπινα είναι ο νόμος του «*κρατήσαντος*», δηλαδή του εξουσιαστή. Ο Ιωάννης ο Χρυσόστομος υποστηρίζει: «*Ὁ Θεὸς ἐξαρχῆς οὐ τὸν μὲν πλούσιον ἐποίησε, τὸν δὲ πένητα, οὐδὲ παραγαγὼν, τούτῳ μὲν ἔδειξε χρυσίου θησαυροὺς πολλοὺς, ἐκεῖνον δὲ ἀπεστέρησε τῆς ἐρεῦνης, ἀλλὰ τὴν αὐτὴν πᾶσιν ἀνῆκε γῆν*» (*Εἰς Ἀ Τιμόθεον* 12,4 PG 62,563). Η χριστιανική διδασκαλία προτείνει την κοινοχρησία ή κοινωνία των αγαθών της γης και

των οικονομικών μέσων από όλους τους ανθρώπους. Ο Μ. Βασιλείος παρατηρεί: «Κοινωνίαν γαρ βίον τελειωτάτην εγώ καλώ, εν η κτήσεως ιδιότης εξώρισται» (Ασκητικά διατάξεις 18, 1-2 PG 31) [Οι υπογραμμίσεις στα κείμενα των Πατέρων είναι δικές μας]. Αλλά και η ίδια η ζωή και η δράση των Πατέρων μαρτυρεί την προσήλωσή τους στην κοινωνική δικαιοσύνη και την αντίστασή τους στην αδικία και στην ασυδοσία της εξουσίας. Ο Χρυσόστομος εξορίστηκε τρεις φορές κι απεβίωσε από τις κακουχίες κατά την τελευταία εξορία του επειδή ήλεγξε δημοσίως την αυτοκράτειρα Ευδοξία για την καταπάτηση με τυραννικό τρόπο του αγρού μιας χήρας.

Ο Αβελάρδος θεωρούσε το χριστιανισμό ως τη δημοκρατική εκδοχή της αρχαίας ελληνικής φιλοσοφίας. Στο πλατωνικό σύστημα, μόνο λίγοι άνθρωποι είναι ικανοί να φθάσουν έως τη θέαση της ιδέας του αγαθού, που είναι ο ήλιος του νοητού κόσμου. Αντιθέτως, στο χριστιανισμό, η θέωση προσφέρεται σε όλους. Επίσης, το κοινοτικό «εκκλησιαστικό» στοιχείο παρουσιάζεται τόσο έντονο και κυρίαρχο ώστε είναι η ζωντανή πίστη της **κοινότητας** εκείνη που καθορίζει την ορθοδοξία κι όχι οι αυθεντίες, υπερακοντίζοντας ακόμη και την πιο περίτεχνη φιλοσοφική σκέψη και θεμελίωση. Είναι αξιοσημείωτο, για παράδειγμα, ότι μεγάλο μέρος του έργου του Ωριγένη, του μεγαλύτερου διδασκάλου της αρχαίας Εκκλησίας μετά τους αποστόλους κι ενός από τα δυνατότερα πνεύματα της αρχαιότητας, απερρίφθη ως πλάνη, επειδή διαφωνούσε με «ό,τι απανταχού, πάντοτε και υπό πάντων επιστεύθη» (ο ορισμός της καθολικής ορθοδοξίας κατά τον Βικέντιο Λειρίνυ).

Επίλογος

Βλέπουμε, λοιπόν, ότι στη χριστιανική παράδοση είναι πολύ διαδεδομένες τόσο οι εξισωτικές και κοινωνιστικές ιδέες όσο και οι κοινοτιστικές συνήθειες και πρακτικές. Αποπνέει δε η παράδοση αυτή έναν ριζοσπαστισμό επίκαιρο ακόμη και σήμερα. Αντιλαμβανόμαστε, επομένως, πόσο πρωτόγνωρες και καινοτόμες ήσαν οι προτάσεις της χριστιανικής φιλοσοφίας τους καιρούς στους οποίους αρχικώς εξεφράστησαν.

Γιώργος Κρανιδιώτης

Βιβλιογραφία:

- W. Windelband – H. Heimsoeth, «Εγχειρίδιο ιστορίας της φιλοσοφίας» (μετάφραση Ν. Μ. Σκουτερόπουλος, εκδ. MIET)
 Κώστας Παπαϊωάννου, «Η αποθέωση της ιστορίας» (μετάφραση Σπ. Κακουριώτη, Εναλλακτικές Εκδόσεις)
 Ιωάννης Σ. Πέτρου, «Κοινωνική δικαιοσύνη» (εκδ. Παρατηρητής)
 Εγκυκλοπαίδεια «Πάπυρος-Larousse-Brillannica»

Σημειώσεις ἐκτὸς καὶ ἐντὸς ἐπικαιρότητος.

Α. Ἐκτός.

Ἡ ἀμφιστήμια τῆς "σοῦρρεαλιστικῆς" γλώσσας ἐπιτυγχάνει δύο πράγματα:

- α) τὴν παρέμβαση τῆς ρίζοσπαστικῆς υποκειμενικότητας στοὺς ἀπολιθωμένους κώδικες τῆς ὀπτικοακουστικῆς ἐπικοινωνίας.
- β) Τὴν ἀποκάλυψη μιᾶς ἐκπορευμένης κουλτούρας στὰ χέρια τῶν ἐμπόρων τοῦ "πνεύματος". Λοιπόν, οὔτε ἀλήθειες οὔτε βεβαιότητες! Ἀλλὰ ἀποσπάσματα, σήματα, στιγμὲς ἀνταγωνισμοῦ ποὺ στοχεύουν ἐνάντια σὲ ὅλο αὐτὸ ποὺ εἶναι "ἄμεσα" ἀντιληπτό.

«Τὸ κατὰ τὸν Ἡσίοδον χρυσοῦν γένος ἀμνισθήκακον γένος ἐστί, ἥτοι ἐκ τῆς ψυχοφθόρου μνηστικακίας ἠλευθερωμένον, ἐν πλήρει ἀρμονίᾳ μετὰ τῶν θεῶν ἐγκαταβιοῦν. Μὴ δὴ καὶ νομίσωμεν τὴν πάλιν ὡς παντελῶς ἐλλείπουσαν κατὰ τὴν μυθώδη ταύτην ἐποχὴν; Οὐδαμῶς. Ἐν τῇ ἀποφράδι ἐκείνῃ ἡμέρᾳ, ὁ Προμηθεὺς μελίσας τὰ θύματα, ἡβουλήθη κακῶς νέμειν τὰ τῶν θεῶν. Ἡβουλήθη γὰρ ὁ τάλας τοὺς θεοὺς ἀδικεῖν καὶ τοῖς ἀνθρώποις δόσαι τὰ πλείονα. Δίας δὲ ὁ τῶν θεῶν καὶ ἀνθρώπων πατήρ, ὀργῆς ἐμπλησάμενος, ὁ τὸ κράτος καὶ τὰ δίκαια βαστάζων, ἐφώρασεν τὸν δόλον· παρατύκα δέ, τὴν τοῦ Προμηθεὺς πράξιν κατήργησεν, ἐπισείων αὐτῷ τὴν ποινήν, καὶ οὐ μόνον τῷ Προμηθεῖ, ἀλλὰ καὶ τῷ χρυσῷ γένει, οὗ ἡ σιωπηρὰ μετὰ τοῦ Προμηθεὺς συγκατάβασις οὐκ ἔλαβεν. Οὕτω δὲ τὸ χρυσοῦν γένος ἐξέλιπε. Διὰ δὲ τὴν αὐτοῦ προτέραν ἀξίαν, ἀθανασία ἐτιμήθη παρὰ τοῦ πατρός. Καὶ εἰσέτι τιμᾶσθαι αὐτοὺς παρὰ τοῖς βρωτοῖς ἔδει, τοὺς πνευματικῶς ἐπιχθονίως φερομένους, ἀνδρας δὲ καλοὺς κἀγαθοὺς ἐπικουροῦντας, εἰς ἔργα πνευματικὰ συμπράττοντας καὶ εἰς σωτηρίαν ἀσφαλῶς ἐπάγοντας. Μὴ δὲ καὶ τὸ τέλος τῆς πτώσεως οὕτως ᾔν; ... Ἀλλοίμονον, ὅχι.

«Ἐτέρα γὰρ πτώσει ἔμελλεν τοὺς βρωτοὺς καταβάλλεσθαι. "Ὅτι καὶ τὸ ἀργυροῦν, ὥσπερ τὸ χρυσοῦν ἔχον κατὰ τὰς ἀξίας, ὑστεροῦν δὲ κατὰ τὴν εὐσέβειαν, χείρονα ὀργὴν ἔμελλε δοκιμάσαι. "Ὅτι εἰ καὶ πνευματικῶς οὐκ ἐξέλιπεν, ὑποχθονίως συνεκλίσθη. Τρίτον δὲ τῇ τάξει καὶ κατὰ πάντα τῶν ἐτέρων ὑποδεέστερον, γένος τὸ χαλκοῦν ὑπὸ τῶν ὑλῶν ἀνεδύθη, γένος φίλερον καὶ ἄτεκτον, ἐν τῇ συρράξει τε καὶ τῇ φιλωπίδει διατρίβων, μηδὲ ἕτερόν τι ἐπιστάμενον, ἢ τὰ τῶν ὄπλων χρηστήρια καὶ τὰ ἐκ τῆς ῥώμης ἀπορρέοντα.

«Οὕτω γὰρ ὁ ποιητὴς τὸν μῦθον ἐξέθεσε, πλοῦτον διανοημάτων ἡμῖν ἐπιδαφιεύων. Ἐν δὲ αὐτῶν καὶ τὸ ἀκόλουθον. Μετὰ τὴν τῶν γενῶν πτῶσιν, ἔμελλεν τοῖς βρωτοῖς, ἐν ὄπλων κλαγγῇ, ἐν ἀπωλείᾳ, συγκρούσει τε καὶ βαναυσότητι, παθῶν ἐξάψει, πυρετῷ δαimoniώδει, καὶ ἀκαταπαύστῳ ταραχῇ αἰεῖ εἶσεσθαι, οὐκ ἡσυχίαν εὐρίσκοντες, οὐ λῦτρωσιν, οὐ παθῶν καταλλαγὴν καὶ ἁμαρτίας ἀποβολήν. Τίς δύναται τὴν βάνανσον ἀλήθειαν τῆς ταραχώδους βιωτῆς ἀρνήσασθαι, ὅπου καὶ ὁ πολὺς ἐν φιλοσοφίᾳ γενόμενος, Κάρολος Μάρξ ταύτην ἐν πολλοῖς υἱοθετεῖ, ἐτέροις ῥήμασιν; Ὁ δὲ τῆς ταραχῆς αἴτιος, ἔρις παρὰ τοῖς ἀνθρώποις καλεῖται.

«Ὅποια δὲ ἡ ἔρις τῆς σήμερον; Μὴ γὰρ καὶ τὰ πράγματα ἡλιώται ἐν σχέσει πρὸς τῆς τοῦ ποιητοῦ ἐποχῆς; Πολυτρόπως καὶ πολλαχόθεν κατὰ τὴν μορφήν, οὐχὶ δὲ κατὰ τὴν οὐσίαν. "Ὅτι καὶ ἀδικία βασιλεύει καὶ τῶν βρωτῶν ἀλλοιώσις γίγνεται, καὶ διαίρεσις ἐστί, καὶ ἔρις συντρέχει καὶ εἰς ἀπώλειαν καταντᾷ. Πόλεμος, ὁ τῆς βίας πατήρ κυριεύει. Λέγει δὲ Μπερντιγάρεφ ὁ σοφιολόγος: Ὁ ἀμαστωλὸς κόσμος μας εἶναι μιὰ κοινίστρα ὅπου

¹ M. Panicucci and P. Bertelli, *RAVACHOL. TO ΚΟΥΤΣΟ ἜΛΟΓΟ ΤΗΣ ἘΛΕΥΘΕΡΙΑΣ*, Ἐναλλακτικὲς Ἐκδόσεις Νότιος Ἄνεμος, Ἀθῆναι 2000, σ. 7.

ἐκτυλίσσεται μιὰ σύγκρουση ἀντίπαλων δυνάμεων.... Σύμπασα ἡ κοσμικὴ ζωὴ ὑφίσταται τὴν πόλωση, τὴν ἀπώθηση καὶ τὴν ἔλξη καὶ μέσα τῆς διεξάγεται ἓνας ἀκατάπαυστος πόλεμος. (Ν. Μπερντιγάγιεφ, *Ὁ Χριστιανισμὸς καὶ ἡ Πάλη τῶν Τάξεων*, ἐκδ. Καστανιώτη, Ἀθήνα 2000). Ὅποῖος δὴ ἐστὶν ὁ ἐν τῷ κοινωνικῷ πεδίῳ πόλεμος; Δηλονότι ταξικός.

2

«Ποῖα ἡ ἡμετέρα θέσις; Ὅπου τὸ χαλκοῦν γένος ἡμῶν, ἄλλοτε ἐμφανῶς τε καὶ ἐκδήλως, ἄλλοτε δέ, κρυφίως τε καὶ κεκαλυμμένως ἐν πολέμῳ διατελεῖ; Δύναιται ὁ ὥς ἄνω ἀναφερθεὶς πόλεμος εἰς αἴσιον τέλος ἐλθεῖν; Οὐκ οἶδαμεν. Ἀθλῶν γὰρ τὸ πέρασ, εἰ πέρασ ἐστί. Ἐνία δὲ περὶ τῶν ἐν τῷ πεδίῳ τῆς μάχης ὄντων καὶ πυρὰ ἀνταλλασσόντων δυνάμεθα εἰπεῖν, ἀπὸ τούτου ἀρχόμενοι· ποῖον τὸ τῆς τῶν βρωτῶν οὐσίας συστατικόν ἐστί τὸ δηλούμενον παρὰ τοῦ ποιητοῦ ὑπὸ τὸν ὅρον χαλκοῦν; Τὴν ἀπάντησιν εἰς τὸ ἐρώτημα δίδει ὁ Μπερντιγάγιεφ, ὅστις ἀντὶ τοῦ χαλκοῦ τὸν μόλυβδον χειρίζεται πρὸς τὸν αὐτὸν συμβολισμόν, ἥγουν ἵνα τὰ ταπεινὰ ἐνστικτὰ τοῦ τῶν προλεταρίων μίσους πρὸς τοὺς ἀστοὺς σημαίῃ. Ἀπὸ κοινωνικὴ σκοπιὰ τὸ προλεταριάτο ἔχει δίκιο νὰ ἀγωνίζεται ἐνάντια στοὺς ἀστοὺς, ἀλλὰ τὸ ἐμποτισμένο ἀπὸ μνησικακία καὶ ἐχθρότητα φρόνημά του ἀπέναντι σὲ αὐτὴ τὴν τάξιν, τὸ ὁποῖο ἀναδίδει μιὰ σκοτεινὴ ζηλοτυπία ἀπέναντι στοὺς καλλιεργημένους κύκλους, ἀπέχει παρασάγγης ἀπὸ τὴν νοστοπρία τοῦ μεσσία καὶ τοῦ ἐλευθερωτῆ τῆς ἀνθρωπότητος, γιατί εἶναι φρόνημα δυστυχίας καὶ ταπεινώσεως πρὸς προσδοκᾶ ἐκδίκηση. Ὁ Σπένσερ εἶπε κάποτε ὅτι δὲν ἦταν δυνατὸν νὰ δημιουργηθεῖ ἓνα χρυσὸ γένος μὲ ἐνστικτὰ ἀπὸ μολύβι. Ἐχομε ἐδῶ μιὰ στορχειώδη καὶ ἀδιαμφισβήτητη ἀλήθεια.² Δίκαιος κατὰ τὸν Μπερντιγάγιεφ ὁ τῶν προλεταρίων πόλεμος, οὐ δὲ καὶ ἡ ἐμπάθεια. Ἰνα τί δὲ τοιοῦτον τι σημεῖον θίγεται παρὰ τοῦ ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ μεγάλου ἀνδρός; Δηλονότι ἐν εἴδει κριτικῆς εἰς τοὺς συγχρόνους του μαρξιστάς, οἵτινες τὸν προλεταρίον ἐφίεντο ὀργισμένοι τε καὶ ζηλόφθονα, τὰ ταπεινώτερα τοῦ λαοῦ ἐνστικτὰ ἐξάπτοντες, δι' αὐτῶν εἰς δῆθεν σωτήριοιον στάσιν αὐτὸν ἐξωθούντες. Ἀλλὰ ἐν αὐτῇ ταύτῃ τῇ διαφορᾷ, ἀντίθεσις μεγίστη τε καὶ καιριωτάτη τοῦ ἀνδρός πρὸς τοὺς Μαρξιστάς σωβεῖ.

«Ὅτι ἐνῷ εἰς τὰ ταξικὰ ὑποκείμενα οἱ μὲν τὸ βάρος διδῶσιν, οὗτος εἰς τὸ τοῦ ἀνθρώπου πρόσωπον προσάπτει τὴν ἔμφασιν. Ὅτι ὁ Μαρξισμὸς κατ'αὐτὸν θέτει τὸ πρόβλημα τῆς κοινωνίας σὲ βάρος τοῦ προβλήματος τοῦ ἀνθρώπου.³ Συμφώνως πρὸς τὴν ὡς ἄνω παρατεθειμένην ἀποψιν, τὸ τῆς ἀπελευθερώσεως τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς κοινωνίας ἐγχείρημα, χρήζει ἐξετάσεως οὐ μόνον ἐξ ἀκραϊφνῶς κοινωνιολογικῆς, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ γωνίας ὑπαρξιακῆς καὶ τρόπου τινὰ ὄντολογικῆς. Δεῦτε νῦν, ἀφέντες τὸ τῆς γλώττης ἀρχαιοπηνές τε καὶ παιγνιώδες, - τοῖς πολλοῖς δὲ φορτικόν τε καὶ δυσχερές - λαβὴν παρὰ τοῦ ὡς ἄνω ἐκτεθειμένου ἀποφθέγματος εἰληφότες, ὀλίγας τινὰς νύξεις εὐκρινῶς παραδώμεθα.

3

«ΤΟ ΑΝΘΡΩΠΙΝΟ ΠΡΟΣΩΠΟ ΩΣ ΑΞΙΑ.

«Ὁ ἄνθρωπος μέσα ἀπὸ τὴν διαπροσωπικὴν περιπέτεια τῆς ζωῆς καὶ στὸν βαθμὸ πού δύναται νὰ ἀποκοπῇ ἀπὸ τὸν ὁμῶς ὡς τοῦ «ἐγὼ» καθίσταται κοινωνὸς τῆς ἀγαπητικῆς συλλογικότητος πού δὲ νοεῖται παρὰ ὡς συνάντησι καὶ συναρμογῇ προσώπων.... Ἄν αὐτοῦ

² Ὁ Χριστ. καὶ... σ. 102.

³ Τοῦ ἰδίου, *Οἱ πηγὲς καὶ τὸ Νόημα τοῦ Ῥωσικοῦ Κομμουνισμοῦ*, Θεσσαλονίκη 1985.

του είδους ή θεωρήσει φαίνεται διαστρεβλωτική για την έρμηνεία της κοινωνίας, των φαινομένων και των πραγματικοτήτων της, τότε γιατί να μη ρίξουμε μία ματιά στην έρμηνεία που διατυπώνει ο Otto Rühle πάνω στην θεωρήσει που οδήγησε στον Μπολσεβικισμό, αναφερόμενος στον Λένιν. Σαν αστός, σκεπτόταν με άρους ζήμιās και κέρδους, περισσότερα ή λιγότερα, πίστωσης και χρέους. Σ' όλες του τις εκτιμήσεις δεν τον απασχολούσαν παρά φαινόμενα έξωτερικά: αριθμός οπαδών, αριθμός ψήφων, θέσεις στο κοινοβούλιο, στη διοίκηση. Ο υλισμός του ήταν ο υλισμός της αστικής τάξης, που έχει την λογική του στους μηχανισμούς και όχι στους ανθρώπους.⁴ Θέλω να καταστήσω σαφή τη θέση μου, πως ή τεχνική έρμηνείας των κοινωνικών πραγματοτήτων, ή εκ συστήματος παρατήρηση και έρμηνεία κοινωνικών σχέσεων δεν έχει απελευθερωτικό περιεχόμενο εάν δεν ξεκινάει από τη συστηματική διερεύνηση των κανονικά επαναλαμβανομένων όσμήσεων που παρατηρούνται στο επίπεδο του διαπροσωπικού. Στο βαθμό δε που ή μελέτη αυτή δεν διέπεται από σεβασμό στο πρόσωπο, καθίσταται αυτοματα σέ τεχνική διαχείρισης των κοινωνικών φορτίων και δυναμικών. Μετά απ' αυτή τη διευκρίνιση μπορώ να συνεχίσω.

«Ο πυρήνας της αγαπητικής συλλογικότητας είναι τó ανθρώπινο πρόσωπο. Μία δέ εκ των βασικότερων προϋποθέσεων για την ανάδειξη του ανθρώπινου προσώπου δεν είναι παρά τó αυτεξούσιο, δηλαδή ο αυτοκαθορισμός του ανθρώπου χωρίς έξωτερικούς ή έσωτερικούς καταναγκασμούς. Η συντριπτική πλειοψηφία των έξωτερικών καταναγκασμών που παραβιάζουν τó αυτεξούσιο είναι στο σημερινό κόσμο συνέπειες και απόρροιας του καπιταλιστικού συστήματος. Έν όλίγοις, βασικός παράγοντας άλλωστρίωσης του ανθρώπου από τó αυτεξούσιο, και άρα υπoβάθμισης του ανθρώπινου προσώπου είναι τó προαναφερθέν σύστημα. Συνεπάγεται πως κάθε έλευθεριακό πρόταγμα και κάθε έλευθεριακός σχεδιασμός, για να έχει περιεχόμενο, και να μην αυτοεγκλωβίζεται στο αυτιστικό πρόταγμα της διεύρυνσης των ατομικών έλευθεριών χρειάζεται να κατευθύνεται πρós τόν τεματισμό της άλλωστρίωσης και να προσβλέπει στη δυνατότητα και βούληση του ανθρώπου να αυτοκαθορίση την ταυτότητα και τη δραστηριότητά του.

«Και περνάμε στο όντολογικό υπόβαθρο. Απαραίτητη προϋπόθεση για να αντίληφθούμε την ανθρώπινη έλευθερία στο μεγαλείο της, είναι ή κατάρριψη του παλαιστικού μοντέλου όντολογίας. Η ιδέα της έλευθερίας του ανθρώπου δεν μπορεί παρά να βασίζεται σέ μία όντολογία ανθρωποκεντρική και δή προσωποκεντρική. Ανθρωποκεντρική (και όχι κοσμοκεντρική), που να τοποθετῇ δηλαδή τον άνθρωπο στο όντολογικό υπόβαθρο της κτίσεως και προσωποκεντρική (και όχι φυσιοκεντρική) που να εστιάξη δηλαδή στον άνθρωπο ως εικόνα του Θεού. Μόνον αυτή ή θεωρηση εξασφαλίζει την πλήρη έλευθερία του ανθρώπου, ο οποίος εμπίπτοντας στην όντολογική κατηγορία της εικόνας, καθίσταται ανέστιος και άρα απελευθερωμένος από τó ένδοκτισιακό πλαίσιο μίας όλιστικής θεωρησης, απολαμβάνει την ύπαρξή του απεγκλωβισμένος από κάθε δεδομένη πραγματικότητα. Ο άνθρωπος προσεγγίζει την κατάσταση της έλευθερίας στο βαθμό που κινείται και δραστηριοποιείται άμέριμνος απέναντι στην εκάστοτε δεδομένη έξωτερική πραγματικότητα, και μάλιστα απέναντι σ' αυτά που στην αστική γλώσσα ονομάζονται ύποθέσεις. Από ιστορικό παράδειγμα υπήρξε αυτό της άριστοκρατίας, που απαλλαγμένη από βιωτικές φροντίδες, χρησιμοποίησε τόν άφθονο έλεύθερο χρόνο της για να εκλεπτύνῃ την ύπαρξί της.

⁴ Otto Rühle, *Η ΠΑΛΗ ΈΝΑΝΤΙΑ ΣΤΟ ΦΑΣΙΣΜΟ ΑΡΧΙΖΕΙ ΜΕ ΤΗΝ ΠΑΛΗ ΈΝΑΝΤΙΑ ΣΤΟΝ ΜΠΟΛΣΕΒΙΚΙΣΜΟ*, σ. 11, *Ηράκλειο 2001*.

«Ο θεμελιακός πυρήνας της κοινωνίας δημιουργείται από τη σύζευξη των "εγώ" και "σύ" στα πλαίσια του γάμου, πράξης βαρύνουσας, τόσο από θρησκευτικής όσο και από νομικής απόψεως. Στη διάρκεια της ζωής μιας κοινωνίας λαμβάνουν χώρα περαιτέρω συζεύξεις υποκειμένων που απολήγουν σε πολυπλοκότερες οργανώσεις και συλλογικότητες. Χρησιμοποιούμε δε τον όρο σύζευξη και όχι συνύπαρξη, αφού σύμφωνα με την αρχή του Durkheim, το όλον είναι κάτι περισσότερο από το άθροισμα των μερών του, με άλλα λόγια κάθε κοινωνικό σύνολο δεν είναι απλά ένα άθροισμα προσώπων, αλλά ένας οργανισμός με συλλογική συνείδησι, δηλαδή ένα υπαρκτό κοινωνικό γεγονός. Οι συζεύξεις αυτές βασίζονται επάνω στη συναίνεσι των προσώπων που με τη σειρά της είναι αποτέλεσμα διαλόγου, αναγκαιοτήτων και ανταγωνισμών. Στο βαθμό που η ένωση των ανθρώπων βασίζεται στην αγάπη, την ελευθερία και την αβίαστη επιλογή τότε η όποια εξωτερική εξουσιαστική-καταναγκαστική επίρροια ξεδουντίζεται, αδυνατεί να επιβληθῇ και εξορίζεται από τη ζωή των ανθρώπων. Στην αντίθετη περίπτωση ή κατ' ἐπίφασι κοινωνική συνοχή είναι το έκτρωμα της οδύνης μιας ιεραρχικής δομής βασισμένης στην ισορροπία των ανταγωνισμών και των κοινωνικών αντιπαλοτήτων. "Ας δούμε δύο εκδοχές του κράτους τους οποίους δίδει ο ποιητικώτατος Μερζκόβσκι, αναφερόμενος στην Ντοστογιεφσκική άποψι περί ανατολικής Ὁρθοδόξιας και Δυτικού Καθολικισμού.

«Στην πρώτη περίπτωση, το Κράτος ἔχει την έννοια της Θείας Βασιλείας ή της Θεοκρατίας, δηλαδή μιας κοινωνίας απέραντης ελευθερίας, που βασίζεται στην αγάπη, κι απαρνιέται κάθε βία, εξωτερική εξουσία και, κατά συνέπεια, δε μοιάζει σε τίποτα με τις μορφές διακυβέρνησης τις μέχρι σήμερα γνωστές στην ιστορία· στη δεύτερη περίπτωση, η λέξη Κράτος σημαίνει μιὰ εξωτερική εξουσία, που βασίζεται στη βία, το βασιλείο αυτού του κόσμου, το βασιλείο του διαβόλου - τη δαμοκρατία. "Αν παραμερίζαμε αυτή την παρεξήγηση και εξακολουθούσαμε ως το τέλος το διαχωρισμό ανάμεσα στην ένωση των ανθρώπων βασισμένη στην αγάπη, την ελευθερία απ' τη μιὰ μεριά - και την ένωση τη βασισμένη στην αρχή του κρατικού εξαναγκασμού απ' την ἄλλη, θά βγαίνει για τὸν Ντοστογιέβσκι τὸ πιὸ κάτω συμπέρασμα, τόσο απροσδόκητο όσο και αὐτοφράς λογικό. Ἡ ἀπόλυτη ἄρνηση κάθε εξωτερικῆς εξουσίας, κάθε ἐπίγειας μορφῆς τοῦ κράτους στ' ὄνομα ἐνὸς μονάρχα Τσαρού κ' ἐνὸς μόνου Κυρίου εἶναι ἡ ἀπόλυτη ἀναρχία, ὅχι μὲ τὴν παλιά, ἐπιπόλαιη σημασία τῆς λέξης, δηλαδή, κοινωνική καὶ πολιτική, ἀλλὰ μὲ τὴν νέα, τὴν πολὺ βαθύτερη, τὴ θρησκευτικὴν σημασία - ἡ παγκόσμια ἀναρχία, σὰν δρόμος πού ὁδηγεῖ πρὸς τὴν παγκόσμια θεοκρατία - ἡ ἀπουσία κάθε εξουσίας, σὰν δρόμος πού ὁδηγεῖ στὴν θεία παντοδυναμία.

«Ἡ ἔως τοῦδε κοινωνικὴ σκέψις πέρασε στὸ διάβα τῆς ἱστορίας μέσα ἀπὸ διάφορα στάδια, πασχίζοντας νάβρῃ τὴ φόρμουλα πού θά εξασφάλιζε ἀφενὸς κοινωνικὴ συνοχή καὶ ἀφετέρου ελευθερία. Μετὰ ἀπὸ 28 αἰῶνες καταγεγραμμένης ἱστορικῆς διαδρομῆς μπορούμε μὲ σχετικὴ ἀσφάλεια νὰ ἐξάγουμε τὸ συμπέρασμα πὼς καμμιά θεωρητικὴ ἐπεξεργασία τοῦ ζητήματος δὲν μπορεῖ νὰ ἐπιφέρῃ κάποια διαχρονικὴ λύσι καὶ νὰ δεχθούμε μιὰ βασικὴ ἀλήθεια· οἱ ἄνθρωποι σιχαίνονται τὴν ελευθερία. Μέσα ἀπὸ τὸ πέρασμα τῶν αἰώνων οἱ ἄνθρωπινες κοινωνίες πειραματίστηκαν μὲ μιὰ μεγάλῃ γκάμα μορφομάτων. Κάθε φορὰ ἓνα καινούργιο ἔδινε τὴ θέση του στὸ παλιὸ καὶ ἀντιστρόφως, σε μιὰ διαρκὴ ἐναλλαγή. Ἀπὸ τὸ μεσαίωνα μέχρι τὸ σύγχρονο κόσμῳ μιὰ σειρά πολιτειακῶν μοντέλων μὲ σκοπὸ τὴν ἐξάλειψι τοῦ δεσποτισμοῦ καὶ τὴν αὐτοδιάθεσι μπήκαν σὲ ἐφαρμογή, μετετράπησαν σὲ θεσμούς καὶ ἄφησαν ἀνεξάληπτα ἔχρη στὴ συλλογικὴ μνήμη. Ὅμως δὲν ἦταν τὰ ἐφαρμοσμένα μοντέλα καθεαυτὰ πού κλώτσησαν τὴ σκέψι νὰ κάνῃ ἄλλο ἓνα ἐξαναγκασμένο βῆμα μπροστὰ, στο τευτωμένο σκοινὶ τῆς ἱστορίας, ἀλλὰ ἡ ἀνατροπὴ τους. Ἡ κοινότητα αὐτὴ διαπίστωσι

φέρειν στο προσκήνιο την παλιομοδίτικη αντίληψη που μεσουράνησε στα μέσα της δεκαετίας του '70⁵ ότι δηλαδή μία κάποια ελευθεριακή διέξοδος στο συγκεντρωτικό κυρίαρχο μοντέλο βρίσκεται στην κατάργηση της διαχρονικότητας, στη διαρκή μετάλλαξη της πραγματικότητας, σ' αυτό που ο Τζών Γκάρντνερ ονόμασε *κοινωνία σε συνεχή ανανέωση*⁶. Με άλλα λόγια στο διηνεκή αναπροσδιορισμό των διαπροσωπικών σχέσεων.

Ο Gustav Landauer υποστήριζε πως το κράτος δεν μπορεί να ξεπεραστεί μέσα από την ανατροπή του. Κι' αυτό γιατί πέρα από εξωτερικούς θεσμούς, το κράτος είναι μία *συγκεκριμένη σχέση μεταξύ ανθρώπων*, ένας τρόπος ανθρώπινης συμπεριφοράς. Μιάς συμπεριφοράς που παραπαίει μεταξύ της χλιαρής κοινοτυπίας και της παγερής βαναυσότητας. Με άλλα λόγια το κράτος εξασφαλίζει την διαίωνα της επιβολής του δια της βροντερής απουσίας του έρωτικού στοιχείου από τις ανθρώπινες σχέσεις. Το έρωτικό στοιχείο είναι αυτό που αφ' ενός οδηγεί τα διεστύτα σε ένωση και αφετέρου νοσηματοδοτεί και μεταρσιώνει το παιχνίδι της διαπροσωπικής περιπέτειας. Το κράτος βασίζει την αταλάντευτα θριαμβευτική του παρουσία στον τρόπο των ανθρώπων μπροστά στο έρωτικό βίωμα. Πρόκειται για έναν τρόπο άμμεσα συνδεόμενο με τον τρόπο του θανάτου.

Η πιο άγρια χαρά συνοδεύεται από τη συνείδηση του έπικεμένου θανάτου και φαίνεται σαν να μην είναι δυνατή ή μία χωρίς την άλλη.

Η αίσθηση του έκμηδενισμού, είναι μία αίσθηση έσωτερική και όπως σωστά λέει ο μύθος, είναι ακριβώς αυτό που μας δημιουργεί ο έρωας. Τό να αγαπάς ολοκληρωτικά, φέρνει μαζί του την απειλή του έκμηδενισμού των πάντων⁷.

Κατά τον Pareto η κοινωνία μπορεί να ιδωθεί κατά τη διαδικασία της συγκρότησής της, ως σύστημα που αδιάκοπα πασχίζει να επιστρέψει σε μία κατάσταση ισορροπίας. (Αυτή η θεωρήσι μας φέρνει συνειρμικά στον νου την έννοια της ελαστικότητας ως προϋπόθεσης για τη λειτουργία της ταλάντευσης, έννοια που εξετάζεται στην παρακάτω ενότητα). Η είσχωρηση του έρωτικού στοιχείου στον πυρήνα των διαπροσωπικών σχέσεων μπορεί να νοσηματοδοτήσει εκ νέου τη διηνεκή διαδικασία συγκρότησης του κοινωνικού συστήματος. Η έρωτική διάθεση που μεταμορφώνει τη διαλεκτική σχέση των συμβαλλομένων μερών σε έρωτικό βίωμα επαναφέρει συνεχώς στη συλλογική συνείδηση των έραστών-έρωμένων την απαρέγκλιτη αλήθεια της τελικής πτώσεως-σωριάσματος και του μηδενισμού του όλου. Στο επίπεδο της ατομικότητας, η κάθε μονάδα είναι ένας ισορροπιστής στο τεταμένο σχοινί των συνισταμένων *κοινωνικών δυνάμεων* που κρατά στο μωλό του την ανάμνηση της αλήθειας της τελικής πτώσεως που μοιραία θα επέλθη. "Όμως μέλημα των συμβαλλομένων μερών που αποδέχονται το πρόταγμα της επαναστατικότητας και κρατούν ζωντανή την ανάμνηση του τέλους, είναι η πτώση που θάρθη, να ναι όσο δυνατόν πιο γεμάτη από νόημα, και οι δυαλυμένες βίδες και τα στραπατσarisμένα από την κατεδάφιση σίδερα να γίνουν τα οικοδομικά υλικά για το καινούργιο που θάρθη να διαδεχτεί το χάος. Σίγουρα η μεταφορά της έρωτικής ψυχολογίας από το διαπροσωπικό επίπεδο σ' αυτό των ευρύτερων κοινωνικών σχηματισμών είναι προβληματική· άλλωστε, όσο ευρύτερος είναι ο κοινωνικός σχηματισμός, τόσο αυτός αναπτύσσει νέες ιδιότητες, και ως εκ τούτου, νέοι συντελεστές και παράγοντες κάνουν την εμφάνισή τους. "Όμως, η δυσκολία μπορεί να ξεπεραστεί, εφόσον ο έρωτας ιδωθεί όχι σαν ψυχολογική κατάσταση, αλλά σαν ύπαρκτική αναγκαιότητα και κοσμογονική δύναμη· σαν ένα δρόμο που διανοίγεται και οδηγεί από το μερικό προς το καθόλου και από το κτιστό προς το υπεραβιακό.

⁵ Ν. Πόστμαν, Τ. Βάνγκάρτνερ, *Η εκπαίδευση σε μέσο ανατροπής του κατεστημένου*, εκδ. Μπουκουμάνη, Αθήνα, 1975.

⁶ Π. Φιλόθεος Φάρος, *Έρωτας φύσις*, εκδ. Αρμός, Αθήνα 1998, σ. 125.

«*Ελαστικότητα*. Μια έννοια πού έρχεται νά χαρακτηρίσει μιά εποχή. Εποχή πού χαρίζει επιλογές γιά τό πώς, τί, γιά ποιόν. Έχουν περάσει αιώνες πιά από τότε πού η αρχαϊκή κοινότητα μπορούσε δίχως άλλο νά προβλέψει και νά προκαθορίσει τήν όποια εξέλιξη τού κάθε νέου μέλους της. Κοινότητα δέν υπάρχει πιά, υπάρχουν μικρόκοσμοι, τόσοι πολλοί όσα τά νούφαρα μιάς λίμνης, κι εμείς αναπηδάμε απ' τό ένα στ' άλλο αναλόγως τίς συνθήκες. Άλλωστε ο κανών τής χαλύβδινης πειθαρχίας και τά όποια στρατιωτικά μοντέλα, έστρεψαν νά χωθούν μέσα στά φέρετρα τής ιστορίας πριν τά χτυπήσει τό φώς τής Νεωτερικότητας πού ξημέρωνε. Κι έτσι η έννοια *απόλυτος προορισμός*, δέον νά εκλαμβάνεται πλέον ως αστείο.

«Θυμάμαι ακόμα το γυμνασιακό τριτεύον μάθημα τής *Αγωγής τού Πολίτη*. Η λέξη ηχεί μάλλον παράτερα στ' αυτιά μας, άν αποπειραθεί νά ενταχθεί στη σύγχρονη πραγματικότητα. Μιά έννοια εξ ολοκλήρου χρεοκοπημένη είτε εισαχθεί στά πλαίσια τής λειτουργίας ενός φορέα είτε σ' αυτά τής μετάδοσης φρονημάτων και εμπεδωμένης τακτικής μέσα απ' τους κόλπους τής οικογένειας, κατάλοιπο μιάς εποχής σπαρτιατικής, με καταβολές πανάρχαιες, φέρουσας τά χαρακτηριστικά του ηλικιακού διαχωρισμού, τής ομαδικής ζωής, τής στρατοπεδίζουσας διαβίωσης, τού βιασμού τής παιδικότητας, τού πατριωτισμού.

«Η μουσική και ο χορός δέν υπακούουν αναγκαία σέ μιά και μόνη *καθοσιωμένη* παράδοση. Η παράδοση μπορεί να απορριφθεί καθολικά στην αναζήτηση τής πρωτόγνωρης εμπειρίας. Άλλωστε η θρησκευτική σύναξη έχει πάψει νά αποτελεί τό *κατεξοχήν* σημείο αναφοράς γιά την τέχνη.

«Νά όμως πού ακόμα οι γενιές παρελαύνουν στην αέναη τετραγωνισμένη μαιανδρική εναλλαγή τους, μεταθέτοντας η μιά στην άλλη τόν όγκο τών ανεκπλήρωτων επιθυμιών καθώς και μιά σειρά *αναγκαιοτήτων*. Γενιές που εμπορεύονται στοιβές γνώσης πού ζητούν *αναγνώριση* και ακούν σέ μιά ποικιλία ονομάτων, όπως *μύθος, ιδιοφυΐα, ορθολογισμός*.

«Κι έτσι σχηματίστηκαν μιά σειρά διπόλων κατά τό Ηρακλειτικό μοντέλο. Πληροφορία-διανόηση, γνώση-συναίσθημα, *ηθική-άτεγκτος* ανταγωνισμός. Και όλα αυτά γύρεψαν νά υποταχθούν σ' ένα απώτερο σκοπό πού θά εξάλειφε τήν αίσθηση τού παραλόγου. Μερικοί είχαν πρόχειρη τήν απάντηση: "φυσικά και όλα αυτά έχουν ένα σκοπό. Η παιδεία, μάς προσφέρει τά μέσα για τήν παραγωγή τής εργατικής δύναμης πού θά συμβάλει στην ανταγωνιστικότήτά μας, ενώ απ' τήν άλλη δέν αφήνει κανένα τομέα τής ανθρώπινης δραστηριότητας ακάλυπτο, ώστε τό άτομο νά προσαρμόζεται απρόσκοπτα στις συνθήκες τού χώρου εργασίας πού τού αναλογεί, ενός χώρου συναπτού μέ τήν κοινωνική θέση τού εν λόγω εκπαιδευομένου". Περνώντας ο εκπαιδευόμενος μέσα από τήν εκπαιδευτική διαδικασία, αποκτά τήν αίσθηση τού επεξεργαζόμενου προϊόντος. Από νεαρή ηλικία αντιλαμβάνεται πώς σταδιακά φιλτράρεται σε μιά διαδικασία επιλογής. Διοχετεύεται σέ κανάλια που οδηγούν άλλους σε στιλπνά βραβεία και άλλους σέ μεθοριακές ζωές ή και στό πουθενά. Τό δίτολο πού έτσι κυριαρχεί και δεσποζει τών υπολοίπων σάν πύργος πού *κατατρέπει* τα ταπεινά χαμόσπιτια τού χωριού, δέν είναι άλλο από τό Αξιοσύνη-Αναξιοτήτα. Η διαδικασία βιτρινάρει ως νά ήταν η προώθηση τών *αξιών*, μά στην πραγματικότητα, ξεφορτώνει τούς *ανάξιους* από τό *φόρτο* τών αξιώσεων γιά μιά ζωή επιθυμένη. Νά λοιπόν, ο απόλυτος προορισμός.

Η διαχωρισμός τών πύο ευφυϊών εκπαιδευομένων, αυτών πού χαίρουν τής πύο απλόχερης γονικής υποστήριξης, αυτών πού φοιτούν στο πύο υποδειγματικό σχολείο, από τήν άχρωμη μάζα τής μετριότητας.

«Καί τό μάθημα; Αυτό λέγεται διανοητική καί συναισθηματική ενηλικίωση, ή Κάντε τους νά ζηλέψουν. Νάί, ικανοποιήστε τήν κάθε εμπνευσμένη επιθυμία γιά σάς καί πριν από σάς... γιατί έτσι αρμόζει καί συμφέρει. Φυσικά η διανοητική στάση απέναντι στην κυρίαρχη πραγματικότητα δέν λείπει από τό μενού. Όμως, άν εκληφθεί στά σοβαρά, ο διαγωνιζόμενος θά παρασυρθεί μοιραία στην αυτοκαταστροφική του μόνωση. Στην ενασχόληση, δηλαδή με λογικές πού ποτέ δέν θά συνέβαλλαν στο νά περάσει εξετάσεις καί επ' ουδενί στην σταδιοδρομική του ανέλιξη. Τά εγχειρίδια είναι δεδομένα καί άλλωστε τό περιεχόμενό τους θά μπορούσε νά είναι οποιοδήποτε καί στην τελική όλα αυτά είναι πλασματικά. Τό πραγματικό σκηνικό παίζεται μέσα στις συνειδήσεις. Ο εκπαιδευόμενος εκτίθεται στην καταναγκαστική αγωνία γ' αυτόν καί πριν απ' αυτόν... γιατί έτσι αρμόζει καί συμφέρει. Αυτό αρκεί. Γι' αυτό μιά ριζοσπαστική διάσπαση θά έμοιαζε φρικαλέα, κατάπτυστη καί απάνθρωπη απέναντι στους θυσιαστικά αναλλωνόμενους εσώκλειστους ανθρώπους πού χάρισαν στον εκπαιδευόμενο τό ανεκτίμητο δώρο τής ζωής. Ας μείνουμε εκεί... »

«Αλλοίμονο όμως, τό πάθος γιά μιά αβίαστη ζωή δέν ξεριζώνεται, αφού υπακούει σε ακλόνητα ένστικτα. Θά ταλανίζει βασανιστικά τό εκπαιδευόμενο έρμαιο. Κι άν κάποτε τό σημείο ελαστικότητας παραβιασθεί... τότε ποιός ξέρει; ... ».

6

«Ο Μπερντγιάγιεφ θεωρούσε πώς ή χριστιανική συνείδησι είναι αδύνατον νά μήν ένοχληθής από τή συσσώρευσι τών αγαθών στα χέρια τής αστικής τάξεως. Ταυτόχρονα δέχεται πώς ή ήθική αγαθότητα είναι ξένη πρός τή μεγάλη πλειοψηφία τών ανθρώπων. Ο άθειστικός κομμουνισμός, θεωρεί πώς είναι μιά νεώτερη έκδοχή του άστισμού προσαρμοσμένη στα μέτρα του προλεταρίου πού επιθυμεί νά κυριέψη τόν κόσμο. "Όσο γιά τόν κομμουνιστικό άθεισμό του "προλεταρίου" συνιστά μιά ιδεολογία άμειγώς άστική, κλήσα του Διαφωτισμού." Έτσι ή μόνη έγκυρη δύναμη αντίστασης στον άστισμό κατά τόν φιλόσοφο, είναι ή Χριστιανική εύσυνειδησία. Παρά ταύτα καί ή συντονισμένη δράση τών συνδικαλισμένων εργατών αξιολογείται θετικά από τόν Μπερντγιάγιεφ, αφού δέχεται πώς οι εργάτες μόνο μέσα από συνδικαλισμένη δράσι μπορούν νά επηρρέασουν τήν πολιτική. Ως παράδειγμα αναφέρει τά έγγλέζικα trade-unions. Πέρα όμως από τή διεκδικητική δυναμική πού επηρρέάζει τήν πολιτική, ο Μπερντγιάγιεφ βλέπει στα συνδικάτα μιά λειτουργία σαφώς ανώτερη. Διαβλέπει ότι μέσα από τήν όργάνωσι στα συνδικάτα, έστω καί σέ περιορισμένο βαθμό, ξεπερνιέται από τους εργάτες τό άστικό πνεύμα τής άτομικής ύποκειμενοκρατίας. Μ' αυτό τόν τρόπο, ή στενή ταξική διεκδίκηση, έφόσον δέν πέφτει στο επίπεδο του συντεχνιακού, συνπάσχει με τήν ευρύτερη κοινωνική προσφορά.

«Η βασική αυτή αλήθεια μπορεί νά άποφέρει χρήσιμα διδάγματα γιά τόν έντόπιο άναρχικό-έλευθεριακό χώρο, όστις από τις αρχές του '70 έως καί τής σήμερον άποτυχαίνει νά αναπτυχθής σέ κίνηση ισχύος παρά τήν άπήχησι πού βρίσκει στους νεολαίους καί παρά τήν καίρια συμμετοχή του στη δημιουργία γεγονότων όλα αυτά τά χρόνια. Όπως προελέχθη, αυτός ο χώρος έχει άπήχησι κυρίως στη νεολαία, πού έμπειρικά καί ιστορικά έχει άποδείξει

⁷ Ο Χριστ., σ. 106.

πώς ενέχει κοινωνική ισχύ και διαθέτει απελευθερωτικά ένστικτα. Το πρόβλημα αρχίζει από την ώρα που η δυναμική της νεολαίας παρόλη την ανατρεπτική της προδιάθεσι αδυνατεί να οργανωθεί και η ενέργειά της εκτονώνεται αποσπασματικά και σπασμωδικά, χωρίς να εντάσσεται σε κανένα ευρύτερο κοινωνικό μέτωπο και πολλές φορές χωρίς να προσανατολίζεται προς κανένα απελευθερωτικό πρόταγμα. Τέλος-τέλος χωρίς η δραστηριότητα που αναπτύσσεται να παίρνει κάποιο ταξικό περιεχόμενο.

«Ο άστικός ατομικισμός θριαμβεύει και το μεγάλο σώμα της νεολαίας δεν θα μπορούσε να αποτελέσει εξαίρεσι. Για να ξεπεραστεί έστω και κατ' επιφάνειαν, αναγκαία προϋπόθεσι είναι η ένταξι σε σύνολο με συλλογικό προσανατολισμό, πράγμα που σε κάποιο βαθμό γίνεται. Η μεγάλη μάζα της νεολαίας πολιτικοποιείται στο χώρο των τεχνολογικών και πανεπιστημιακών σχολών. Όμως στή συνέχεια εντάσσεται μέσα σε άριστεριστικούς σχηματισμούς επιφανικά ταξικά προσδιορισμένους. Αυτοί οι σχηματισμοί δίνουν στα ενταγμένα σ' αυτούς πρόσωπα μιάν ικανοποίηση της ανάγκης να κοινωνικοποιηθούν, αλλά από την άλλη είναι τόσο συγκεντρωτικοί ώστε να αποκλείουν την ουσιαστική πρωτοβουλία και να εγκλείουν τη δραστηριότητα σε κομματικά και συντεχνιακά πλαίσια. Ο λόγος που το μεγάλο κομμάτι της νεολαίας εντάσσεται σ' αυτούς τους κύκλους δεν είναι κάποιο μαρξιστικό θεωρητικό υπόβαθρο. Είναι απλά η ενθάρρυνσι που δέχονται, η εύκολα εισδοχή και η επαναστατική φρασεολογία. Από την άλλη, ο αναρχικός-ελευθεριακός χώρος αποτελείται κυρίως από κλειστές ολιγάριθμες ομάδες και πολλά πρόσωπα με αυτόνομη δράσι που κινούνται γύρω από αυτές τις ομάδες. Νομίζω πως η έως της σήμερον πείρα έχει αποδείξει πως αυτό το μοντέλο οργάνωσης και ανάπτυξης δράσεως δεν είναι επαρκές. Ο αντίξοισιαστικός χώρος έχει αποδείξει πως μπορεί εύκολα να προσελκύση νεολαίους, αλλά πολύ δύσκολα τους κρατάει. Οι πειστικές αναγκαιότητες που προκύπτουν σε μεγαλύτερες ηλικίες, η κόπωση που συσσωρεύεται με το χρόνο, ψυχολογικές επιβαρύνσεις που λειτουργούν προσθετικά, η καταστολή, και άλλοι παράγοντες οδηγούν στην παραίτηση και την ιδιώτευσι μεγάλο μέρος των παλιών συντρόφων. Όμως η βασική αιτία είναι ότι δεν ξανοίγεται μπροστά μας κάποια πειστική προοπτική οικοδόμησης ενός ισχυρού κινήματος (άσχετα με το ότι μέρος του αναρχικού χώρου δε θεωρεί ζητούμενο την εξέλιξι του χώρου σε κίνημα, αλλά και κρίνει μιάν τέτοια εξέλιξι ως ανεπιθύμητη).

«Από την άλλη, έρχομενοι πιο συγκεκριμένα στην περίπτωσι των σχολών, παρατηρούμε ότι υπάρχει και μιάν συγκεκριμένη κατηγορία ανθρώπων που δείχνουν απόρροιο να ένταχθούν στους κόλπους κομμάτων και προτιμούν να κινούνται αυτόνομα. Μέσα σ' αυτή την πραγματικότητα, ο αντίξοισιαστικός χώρος θα μπορούσε να προσελκύση στους κόλπους του ανθρώπους που επιθυμούν να ένταχθούν σε συλλογικότητες με αντι-ιεραρχικά χαρακτηριστικά. Και εδώ μπαίνει το έρώτημα, γιατί ο χώρος αδυνατεί να απορρόφηση κάποιο αξιόλογο ποσοστό αυτών των ανθρώπων, γεγονός που, ξανά, στρέφει αυτούς που δεν άντεχουν την μοναχική πορεία στους κόλπους των κομμάτων. Το φαινόμενο δεν είναι τωρινό. Ήδη από τις αρχές του '80 οι χώροι των Πανεπιστημίων από πεδία συντονισμού της δράσης από τα κάτω έγιναν πεδία ανταγωνισμού μεταξύ των κομμάτων, κατάσταση που παραμένει αμετάβλητη ως τα σήμερα. Επιστρέφοντας στα παραπάνω, η απάντησι βρίσκεται εν μέρει στην μέχρι σήμερα αδυναμία - απόρροια του χώρου να πείση όσον αφορά την δυνατότητά του να αναπτύξη οργανωμένη δράσι και σταθερή πολιτική παρουσία στους χώρους εργασίας και στις σχολές. Η αδυναμία θα μπορούσε πιο συγκεκριμένα να έντοπιστή στην μέχρι σήμερα άρνησι των ομάδων που απαρτίζουν τον χώρο, να όμοσπονδιοποιηθούν στοιχειωδώς, πράγμα που θεωρείται συνήθως επακόλουθο πολιτικών διαφωνιών.

«Εδώ όμως η κατάσταση διαφαίνεται πιο περίπλοκη, καθώς αν κάνουμε μιάν περιδιάβασι στις ομάδες του χώρου, θα διαπιστώσουμε ότι ουσιώδεις πολιτικές διαφωνίες μεταξύ τους

ΔΕΝ ΄ΥΠΑΡΧΟΥΝ. Οί ὅποιες διαφοροποιήσεις ὑπάρχουν δὲν ἀφοροῦν τὶς βασικὲς ἰδέες τὶς ὁποῖες οἱ διάφορες ὁμάδες προσπαθοῦν νὰ προκηθῶσιν, ἀλλὰ ζητήματα πού ἔχουν νὰ κάνουν μὲ τὰ μέσα καὶ τὶς τακτικὲς διεξαγωγῆς τοῦ ἀγῶνα, καὶ λιγότερο μὲ τοὺς ἐνδεδημένους τρόπους κοινωνικῆς παρέμβασης. Διαφοροποιήσεις τέτοιου εἴδους εἶναι μοιραῖο νὰ ἐμφανίζονται σὲ κάθε πολιτικὸ χῶρο χωρὶς ὅμως νὰ συνεπάγονται τὴν διάσπαση καὶ τὴν ἀδυναμία συνεννόησης. Συνεπάγεται πὺς οἱ αἰτίες τῆς ἀδυναμίας συντονισμοῦ μεταξὺ τῶν ὁμαδώσεων καὶ τῶν τάσεων πού αὐτὲς ἀντιπροσωπεύουν δὲν ἔγκεινται στὴν πολιτικὴ διαφωνία καθεαυτή, κί αὐτὴ ἢ διαπίστωση ἀπλὰ πολλαπλασιάζει τὰ ἐρωτηματικά.

Ἡ ἀδυναμία τοῦ χῶρου νὰ συσπειρώσῃ ἀνθρώπους μὲ τὰ προαναφερθέντα χαρακτηριστικά θὰ μπορούσε νὰ ἐρμηνευθῇ ἴσως ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι ὁ ἀναρχικὸς-ἀντιεξουσιαστικὸς χῶρος συχνὰ γίνεται τὸ ἀντικείμενο τόσο τῆς κρατικῆς, ὅσο καὶ τῆς κομματικῆς (καὶ θὴ σταλινικῆς) καταστολῆς. Ὅσον ἀφορᾷ τὴν κρατικὴν καταστολή, αὐτὴ μπορεῖ ἐν μέρει νὰ ἀποδοθῇ στὸν ἐξεγερτισμὸ πού χαρακτηρίζει μερίδα τοῦ ἀναρχικοῦ χῶρου. Πρόκειται γιὰ μία τάση πού ἀφ' ἐνὸς λειτουργεῖ θετικά, καθὼς συντελεῖ ἀποφασιστικά στὴν διακριτότητα τοῦ ἀναρχικοῦ προτάγματος σὲ σχέση μὲ τὴν κατεστημένη ἐπαναστατικὴ στάση, ταυτόχρονα ὅμως μπορεῖ κάλλιστα νὰ συνδεθῇ καὶ μὲ τὴν θεωρητικὴ ἀνεπάρκεια ἐνὸς κομματιοῦ τοῦ χῶρου· ἀνεπάρκεια πού ὄχι σπάνια καταλήγει σὲ ἄτοπες προσεγγίσεις τῆς πολιτικῆς πραγματικότητος καὶ σὲ ἀναλύσεις τὶς ὁποῖες ὁ χρόνος ἔρχεται νὰ διαψεύσῃ. Πρὸς χάριν παραδείγματος ἂς πάρουμε τὴν συνεχῆ ἀναφορά ἀπὸ μέρους ἀναρχικῶν στὸν κρατικὸ ὀλοκληρωτισμὸ, πού ὅμως δὲν φαίνεται νὰ ἔχῃ σχέσι μὲ τὴν ἐλληνικὴ πραγματικότητα καὶ ἢ μονοσήμαντῃ προσέγγισι τοῦ φαινομένου τῆς παγκοσμιοποίησης, χωρὶς ἀναφορά στὶς ὅποιες θετικὲς τῆς συνέπειες.

7

«Μία πιθανὴ λύσι βρίσκεται στὸ μετασχηματισμὸ τῶν κλειστῶν ὀλιγαριθμῶν ὁμάδων σὲ πὺ ἀνοικτὲς ὁμαδώσεις πού θὰ ἐνθαρρύνουν τὴν ἔνταξι νέων προσώπων καὶ θὰ τοὺς δίνουν χῶρο νὰ ἀναπτύξουν πρωτοβουλίες. Μ' αὐτὸ τὸν τρόπο, ἓνα δυναμικὸ πού ὡς τὰ σήμερα παραμένει ἀδρανές, θὰ μπορέσῃ νὰ κινητοποιηθῇ ἀβίαστα. Ἀκόμα ἀπόψεις καὶ τάσεις ὡς τὰ σήμερα θαμμένες θὰ βγοῦν στὸ προσκήνιο. Ἐτσι πιθανῶς νὰ σπάσῃ καὶ ἡ παγιωμένη ἀντιπαράθεσι μεταξὺ παλιῶν στελεχῶν, ἀντιπαράθεσι πού συχνὰ μπλοκάρει τὶς ὅποιες προσπάθειες συντονισμοῦ τῆς δράσης ἀνάμεσα στὶς ὁμάδες, ὥστε νὰ μπορέσουν νὰ ἀνοίξουν δίαυλοι ἐπικοινωνίας καὶ δικτύωσης (ἕτερος εἰς ταλαιπωρημένος καὶ ἀμφιλεγόμενος ὅρος). Ἀναμφίβολα, προσπάθειες συντονισμοῦ τῆς δράσης ἔχουν λάβῃ χῶρον ὡς τὰ σήμερα, ἀλλὰ ἔχουν ἀκολουθήσῃ μιὰ διαδικασία πού φανερώθηκε ἐξακολουθητικὰ ἀπρόσφορη. Τὸ κάλεσμα μιᾶς εὐρύτερης συνέλευσης δὲν μπορεῖ νὰ ἀποφέρῃ καρπὸς ἀπὸ τὴν ὥρα πού ἡ μεγάλη μάζα τοῦ χῶρου κινεῖται αὐτόνομα, δηλαδὴ ἔξω ἀπὸ συλλογικότητες. Πρὶν ἀπὸ τὸ κάλεσμα μιᾶς οἰασθήποτε εὐρύτερης συνέλευσης χρειάζεται νὰ ἔχῃ προηγηθῇ πρωτογενὴς ἐργασία στὸ ἐπίπεδο τῶν προσώπων. Χωρὶς στοιχειώδη ὀργάνωσι καὶ καταμερισμὸ θέσεων καὶ ἀπόψεων, δὲν ὑπάρχει σοβαρὸ ἐνδεχόμενο συντονισμοῦ σὲ εὐρύτερη κλίμακα.

«Τὸ ἄλλο ζητούμενο εἶναι ἡ δυναμικὴ παρέμβασι ἀναρχικῶν-αὐτονόμων ὁμάδων στὸ χῶρο τῶν σχολῶν (πανεπιστημιακῶν καὶ τεχνολογικῶν). Ἡ ἀπουσία τέτοιων ὁμάδων σ' αὐτὸ τὸ χῶρο εἶναι τρανταχτή, ἀφοῦ σχεδὸν ποτὲ οἱ φορεῖς ἐλευθεριακῶν ἀπόψεων δὲν παίρνουν μέρος στὶς γενικὲς συνέλεύσεις μὲ κάποιο οὐσιαστικὸ λόγῳ πού νὰ τοὺς διαφοροποιῇ ἀπὸ τὴν ἀριστερά. Αὐτὸ ἐν πολλοῖς ὀφείλεται σὲ ἓναν ἐλιτισμὸ πού ἔχει ἐδραιωθῇ καὶ σὲ μιὰ γενικὴ δυσπιστία πρὸς τὸν φοιτητικὸ κόσμον. Ὅπως καὶ νᾶχῃ ὁ χῶρος τῶν σχολῶν δίνει μιὰ μοναδικὴ εὐκαιρία γιὰ διακίνησι ἰδεῶν. Ἡ ἀπουσία τῶν ἀναρχικῶν ἀπ' αὐτὸ τὸ χῶρο ἀφήνει

ἀνεκμετάλλευτο ἓνα τεράστιο δυναμικὸ καὶ ξεκόβει τὸ χῶρο ἀπὸ τὸ μεγάλο κομμάτι τῆς "ἀνήσυχης" νεόλαιας. Εἶναι ἐνδεικτικὸ πὺς οἱ κινήτοποιήσεις τῶν μαθητῶν καὶ φοιτητῶν ἦταν ἀπὸ τὶς πλέον δυναμικὲς τῶν τελευταίων δεκαετιῶν. Ἡ παρουσία τοῦ χώρου στὶς σχολὲς ὄχι μόνο θὰ μπορούσε νὰ νὰ δημιουργήσῃ ζυμώσεις, ἀλλὰ καὶ θὰ συνέδεε τοὺς ἀναρχικοὺς μ' ἓνα διόλου εὐκαταφρόνητο κοινωνικὸ μέτωπο.

«Ἦδη ὑποστηρίχθηκε πὺς ἡ ἔνταξι ὑποκειμένων σὲ ὁμαδώσεις πὺς ἀναπτύσσουν τὴ συλλογικότητα εἶναι ἀπαραίτητη γιὰ τὸ ξεπέραςμα τοῦ ἀστικοῦ ὑποκειμενοκρατικοῦ πνεύματος. Ὅμως εἶναι μέσα σ' αὐτὲς τὶς ὁμαδώσεις ὅπου συναντᾶται πὺς συχνὰ τὸ φαινόμενο τῆς ἀπολυτοποίησης. Ἀρκετὰ συχνὰ ἡ ἴδια ἡ ὁμάδα ἢ ἡ ἰδεολογία καὶ οἱ πρακτικὲς τῆς ὑπερβιβάζονται σὲ ἀπόλυτες ἀξίες. Τὰ ὑποκείμενα ὁδηγοῦνται στὴν ἰδεοπληξία, τὴ μερικότητα καὶ τὴν ἐλλείτωση τῆς δυνατότητος γιὰ κριτικὴ ἀποστασιοποίησι. Ἡ διαδικασία πὺς ὁδηγεῖ στὰ παραπάνω εἶναι ἀργή καὶ ὑπουλή, καὶ τὰ θύματα εἶναι ὄχι σπάνια, ἀνθρωποὶ μὲ εὐρεία ἀντίληψι καὶ ὀξεία κριτικὴ ἰκανότητα. Μάλιστα, παρατηροῦμε πὺς πολὺ συχνὰ στὴν κατάστασι αὕτη ὁδηγοῦνται μέλη δεμένων ὁμαδώσεων μὲ βαθὺ θεωρητικὸ ὑπόβαθρο καὶ πλούσια κοινωνικὴ παρέμβασι.

«Τὸ ἀντίδοτο στὸ παραπάνω εἶναι νομίζω αὐτὸ πὺς οἱ Πόστμαν καὶ Βάινγκάρτνερ ἔχουν ὀνομάσει *ἀνθρωπολογικὴ προσπικτὴ*. Τὸ μέλος τῆς ὁμάδος πρέπει ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν νὰ ἐξέρχεται οἰκειοθελῶς ἀπὸ τὴ συλλογικότητα καὶ ἀπομακρυνόμενος ἀπ' αὐτὴν νὰ μελετᾷ τὴ συμπεριφορὰ τῆς μὲ τὸν τρόπο πὺς ἓνας ἀνθρωπολόγος θὰ μελετοῦσε μία φυλὴ ἰθαγενῶν.

8

B. Ἐντός.

«Ἡ βασίλισσα Ῥώμη βιάστηκε μπροστὰ στὰ μάτια τῶν λαῶν. Ἡ πρόστιχη παρθενία τῆς χαλάστηκε μέσα στὸ αεριοθούμενο αἷλημα καὶ ὑπὸ τὰ δειμαίνόμενα βλέμματα τῶν κατοίκων. Τὰ στήθη τῆς στυφώθηκαν μέχρι πὺς κόπηκαν κ' οἱ εἰλωτεύοντες παρυσιαστὲς θρήνησαν κ' αὐτοὶ μαζί μὲ τοὺς ἀθῶους. Εἶναι ἡ Ῥώμη, αὕτη πὺς συνωθεῖ τὸ πλῆθος τῶν πελατῶν μὲ τὴν βδελυκτὴ καὶ ἀδιάντροπη πρᾶματεια τῆς (πρβλ. Τάκιτος, *Χρονικά*). Βιασμοὶ γίνονται πολλοὶ ἀπὸ τότε, κανεῖς ὅμως σὲ ἀπευθείας μετάδοσι.

9

«Ἡ ἐπίθεσι τῆς ἀμερικανο-νατοικῆς συμμαχίας στὸ Ἀφγανιστὰν προκάλεσε ἓναν ἀκόμη παροξυσμὸ ἀντιαμερικανολογίας στοὺς κόλπους τῆς ἐλληνικῆς κοινοβουλευτικῆς σλαβικῆς ἀριστερᾶς. Λές καὶ ἡ Ἀμερικὴ εἶναι ὁ μόνος ἐμπλεκόμενος στὴν ἐκστρατεία (- παρεμπιπτόντως, ἡ εἴσοδος τῶν στρατευμάτων τῆς Β. Συμμαχίας στὴν Καμποῦλ παρὰ τὴν ῥητὴ ὑπόδειξι τῆς Ἀμερικῆς, δὲν δείχνει πὺς ἡ Β. Συμμαχία ἐλέγχεται ἐν πολλοῖς ἀπὸ στελέχη τῶν Ῥωσικῶν ὑπηρεσιῶν;). Ἀλλὰ ὅπως κ' ἂν ἔχει, οἱ ἐκπρόσωποι τοῦ κατεστημένου ἐπαναστατισμοῦ βρήκαν ἄλλη μὴ εὐκαιρία νὰ καταδείξουν τὸν ὑπερατλαντικὸ ἔχθρο, πάγια τακτικὴ πὺς συνδέεται μὲ μία διαδικασίᾳ ἀπενεχοποίησης τοῦ μέσου μικροαστοῦ ψηφοφόρου καὶ παρέχει τὶς κατάλληλες συνθήκες γιὰ τὴν ἐκμετάλλευσι τῆς διεθνούς πολιτικῆς συγκυρίας πρὸς χάριν τῆς ἐνδυνάμωσης τοῦ πατριωτικοῦ ἀντι-ιμπεριαλιστικοῦ αισθήματος. Ἡ σύνδεσι ἀντίθετα, τοῦ πολέμου μὲ τὸ γεγονὸς τῆς κενότητας τῆς καθημερινῆς ζωῆς τοῦ προνομιούχου, ἀδιάφορου καταναλωτῆ τῶν μητροπολιτικῶν οἰκιστικῶν συμπλεγμάτων πὺς εἶχαν τὴν τύχη νὰ διαβιοῦν σὲ μὴ ἀπὸ τὶς νησιδὲς εὐημερίας πὺς διαθέ-

τει ο πλανήτης, δεν θα εξυπηρετούσε τίποτα από τα παραπάνω. Ο έντοπισμός, εξάλλου, του προβλήματος στον τρόπο ζωής που ο καθημερινός άνθρωπος - και δη "Ελληνας" - έχει άβυσσάνιστα υιοθετήσει θα καθιστούσε την ανάλυση δυσάρεστη και δεν θα άφηνε περιθώρια για αντι-ιμπεριαλιστικές γενικεύσεις.

Κι' όμως ο πόλεμος ενάντια στην τρομοκρατία δεν είναι παρά μία των πολλών εκφράσεων της επιβολής των οικονομικών ελίτ του διεθνοποιημένου κεφαλαίου, επιβολής που δεν θάβρισκε κανένα έρεισμα αν δεν στηλωνόταν επάνω σε μία σειρά στοιχείων στην δαιδαλώδη τεχνολογία του πληροφορικού ελέγχου, που ο μέσος άνθρωπος - τόσο "Αμερικανός" όσο και "Ελληνας" - καλωσορίζει ως μέσο απλοποίησης στο πεδίο των συναλλαγών του, στην διαμεσολαβημένη γνώση που αδιαμαρτύρητα ενσωματώνει και παραδέχεται, στην επένδυση του χρόνου στην άλλοτριοιμένη οικονομική δραστηριότητα, στην αδηφάγο από μέρους του κατανάλωση της πληροφορίας, στις οικονομικές σχέσεις που με ζήλο υιοθετεί και διαικονίζει, στην καταναλωτική κουλτούρα που τον κρατά στη ζωή, στον πθηκισμό της αναπαραγωγής στερεοτύπων συμπεριφοράς στον οποίο επιδίδεται κι' ακόμα στον αυτοεγκλωβισμό της ύπαρξής του στα πλαίσια της προγραμματισμένης δραστηριότητας, στον φόβο του μπροστά στο αβέβητο και το πηγαίο με δυο λόγια στα συστατικά στοιχεία της καθημερινότητας του μέσου ανθρώπου, που περιφέρει την ύπαρξή του στα σταυροδρόμια της κυρίαρχης πραγματικότητας. Συμπερασματικά, ο έχθρος βρίσκεται δίπλα μας και μέσα μας, και δεν έχει αναγκαστικά αμερικανική ύπηκοότητα.

"Πέρα απ' αυτά, ο συλλήβδην χαρακτηρισμός του αμερικανικού έθνους ως έχθρικού προς την ελευθερία και αυτοδιάθεση των λαών αποτελεί μία ανιστόρητη γενίκευση. Άγνοει την παράδοση των κινημάτων που αναπτύχθηκαν στους κάλπους του, όπως το έργατικό (Σικάγο), το αντιπολεμικό (Βιετνάμ), το κίνημα των Μαύρων Παινθέρων κ.ά.. Μήπως άλλωστε δεν ήταν ο αμερικανικός τύπος που αποκάλυψε το σκάνδαλο Γουότερ Γκέιτ και τις ωμότητες που διέπραξε ο αμερικανικός στρατός στον πόλεμο του Βιετνάμ; Τα γεγονότα της 1ης-17ης 'Απριλίου '99 στην Ουάσιγκτον και ακόμη περισσότερο αυτά της 30 Νοέμβρη '99 στο Σιάτλ με άφορμή τη σύνοδο της Παγκόσμιας Τράπεζας δεν αναδुकνείουν την ύπαρξη ενός εντόπιου αμερικανικού κινήματος αντίστασης στο διεθνές κεφάλαιο;

"Η 'Ελληνική κοινοβουλευτική σταλινική άριστερά, μετά την κατάργηση των σοβιετικού τύπου κομμουνιστικών καθεστώτων φρόντισε σταδιακά να απομακρυνθεί από τη Σοβιετική Ένωση και το Κομμουνιστικό Κόμμα, αφού κανείς δεν συντάσσεται με τους χαμένους, όμως δεν κατάφερε ακόμα να αποβάλει τα ψυχροπολεμικά συμπλέγματα που την κατατράχουν. Κι' άλλωστε ούδέποτε πήρε σαφή κριτική θέση απέναντι στην ιστορική πραγματικότητα της καταπιεστικής κομμουνιστικής εξουσίας, στον ανταγωνισμό άμφωτέρων των ιμπεριαλιστικών υπερδυνάμεων κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου, στις δεκαετίες της ολοκληρωτικής επιβολής πάνω στους λαούς του ανατολικού μπλοκ, και πολύ περισσότερο μια αδιόρητη πραγματικότητα: η κατάργηση του κομμουνιστικού μοντέλου διακυβέρνησης δεν άφησε πίσω του τίποτα παραπάνω από ένα ήχηρο τίποτα. Οί λαοί που επί δεκαετίες υποτίθεται ότι γαλουχήθηκαν μέσα από την επαναστατική κομμουνιστική κουλτούρα, από τα παθιασμένα κηρύγματα της κομμουνιστικής ιδεολογίας και από τον σοσιαλιστικό ρελισμό, δεν έχουν σήμερα να επιδείξουν τίποτα, κανένα κίνημα, καμία τάση αμφισβήτησης, κανένα ίχνος ριζοσπαστισμού ή διάθεσης για αντίσταση.

Ζαχαρίας Νικολακάκης

Κοινοτιστές και γεωγραφικός χώρος. Η περίπτωση στο Νιοχώρι Λευκάδας

Το φαινόμενο των κοινοβίων δεν γνώρισε μεγάλη άνθηση στην Ελλάδα. Αυτό ίσως γιατί η Ελλάδα υπήρξε χώρα με έντονα κομμουνιστική παράδοση, ενώ ο αναρχισμός ως κίνημα εμφανίστηκε μόλις μετά την πτώση της χούντας. Στην σύντομη λοιπόν παρουσία του είχαμε και την εμφάνιση κοινοβίων. Βέβαια πρέπει να τονίσουμε ότι τα πρώτα κοινόβια δημιουργήθηκαν την δεκαετία του '60 στην Κρήτη από αμερικανούς χίπηδες.

Μετά το 1974 είχαμε την εμφάνιση διάφορων κοινοβίων στις πόλεις. Τα κοινόβια αυτά δημιουργούνταν σε καταλήψεις εγκαταλελειμμένων σπιτιών στην Αθήνα και την Θεσσαλονίκη. Πρέπει βέβαια να τονίσουμε ότι το φαινόμενο των καταλήψεων-κοινοβίων δεν γνώρισε σε καμία περίπτωση την έκταση της Γερμανίας και της Ολλανδίας όπου εκεί, πράγματι, οι καταλήψεις σχετίστηκαν με έντονες ανάγκες στέγασης χιλιάδων άστεγων. Σήμερα έχουν απομείνει μόνο δύο καταλήψεις-κοινόβια στην Αθήνα. Κοινόβια εμφανίστηκαν και στην ύπαιθρο. Κυρίως στην Κρήτη, στην Χαλκιδική αλλά και σε άλλα μέρη. Στο τελευταίο αυτό μέρος της εργασίας μας θα ασχοληθούμε με το κοινόβιο στο Νιοχώρι Λευκάδας, καθώς πιστεύουμε υπήρξε το πιο αντιπροσωπευτικό.

1. Νιοχώρι Λευκάδας

Η Λευκάδα είναι ένα μικρό νησί (21115 κάτοικοι, απογραφή 1991) απέναντι απ' την Αιτωλοακαρνανία. Στην ουσία διαφέρει από άλλα νησιά, καθώς απ' την Στερεά την χωρίζει ένα μικρό κανάλι και υπάρχει μια γέφυρα που ενώνει την πρωτεύουσα του νησιού, την Λευκάδα, με την Αιτωλοακαρνανία και έτσι κάποιος μπορεί να φτάσει οδικά στο νησί. Να τονίσουμε ότι αν και αυτή η γέφυρα έχει κατασκευαστεί πρόσφατα κατά την αρχαιότητα υπήρχε και άλλη η οποία και θεωρούνταν η μεγαλύτερη στην αρχαία Ελλάδα.

Καθώς λοιπόν φτάνει κάποιος στην πρωτεύουσα του νησιού, τη Λευκάδα (7000 κάτοικοι) προχωρά νοτιοανατολικά και φτάνει στο τουριστικό παραθαλάσσιο Νυδρί (βλ. χάρτη στο παράρτημα). Θα ανηφορίζει το βουνό που βρίσκεται πάνω από το Νυδρί και θα φτάσει στο Νιοχώρι, το οποίο είχε κτιστεί το 1600 με τέτοιο τρόπο ώστε να μην φαίνεται από την θάλασσα, λόγω του φόβου των πειρατών. Βέβαια από το χωριό αυτό μπορεί κανείς να αντικρύσει μια καταπληκτική θέα της παραλίας που απλώνεται από κάτω. Επίσης από την ανατολική άκρη του χωριού μπορεί κάποιος να δει τα μεγαλύτερα βουνά της Λευκάδας με πρώτη την Ελάτη (υψόμετρο 1150 μ.). Το χωριό είναι μέσα σε δάσος και όποιος το επισκεφθεί θα εντυπωσιαστεί από τις εικόνες σπάνιας ομορφιάς που προσφέρει η φύση.

Πριν ασχοληθούμε με το Νιοχώρι να πούμε ότι δεν είμαστε οι πρώτοι που ασχολούμαστε με αυτό. Το περιοδικό Έψιλον της Κυριακάτικης Ελευθεροτυπίας έχει κάνει αφιέρωμα πριν 2 χρόνια, ενώ ετοιμάζει και αφιέρωμα η Περιβαλλοντική Ομάδα της Λευκάδας.

Πριν περάσουμε στην ανάλυση του συγκεκριμένου κοινοβίου καλό πιστεύουμε είναι να παρουσιάσουμε το βιογραφικό ενός από τα ιδρυτικά μέλη του και του μοναδικού από αυτά που ζει ακόμα εκεί του Μ. Μαραγκάκη (τα στοιχεία μας δόθηκαν απ' τον ίδιο σε συνέντευξη στην Αθήνα).

2. Βιογραφία του Μ. Μαραγκάκη

Ο Μ. Μαραγκάκης μεγάλωσε σε μια φτωχική οικογένεια στην Θεσσαλονίκη. Οι γονείς του υπήρξαν αριστεροί και του μεταβίβασαν όπως υποστηρίζει ένα αίσθημα δικαίου για τα κοινωνικά ζητήματα. Το πιο σημαντικό όπως ο ίδιος τονίζει είναι το θρησκευτικό αίσθημα που διακατείχε την οικογένεια του και που τον σημάδεψε για όλη του την ζωή. Στο πανεπιστήμιο της Θεσσαλονίκης όπου θα φοιτήσει θα προσχωρήσει στην μαρξιστική αριστερά.

Το 1978-81 όπως ο ίδιος μας πληροφορεί θα ενταχθεί στο κίνημα των αναρχοαντόνομων ένα κίνημα που είχε δύο συνιστώσες τον αναρχισμό και την αυτόνομία. Οι αυτόνομοι προήλθαν από τον χώρο των αριστεριστών (δηλ. μαοϊκοί, τροτσκιστές των αρχών της δεκαετίας του '70). Όσο για τις θεωρητικές του καταβολές ο ίδιος υποστηρίζει ότι ποτέ δεν μελέτησε αρκετά θεωρητικούς του επαναστατικού χώρου. Αυτό που τον οδήγησε ήταν το χριστιανικό πνεύμα ισότητας και αλληλεγγύης, το οποίο όπως θα δούμε παρακάτω προσπάθησε να βιώσει στο κοινόβιο της Λευκάδας.

Το 1981 θα ανοίξει παμπ στα Γιάννενα για δύο χρόνια. Εκεί θα γνωριστεί με μια ομάδα αναρχοαντόνομων. Αυτή η ομάδα θα φτιάξει ένα κοινόβιο κοντά στην Θήβα. Το 1984 θα περάσει από αυτό το κοινόβιο και με τέσσερα άτομα από εκεί θα φύγει για Λευκάδα όπου θα φτιάξει το συγκεκριμένο κοινόβιο. Από την πρώτη ομάδα είναι ο μόνος που ζει ακόμα στην Λευκάδα.

Πρέπει εδώ να πούμε ότι το 1986 ο Μ. Μαραγκάκης αρνείται να υπηρετήσει την στρατιωτική του θητεία και δημοσιοποιεί τις απόψεις του για το θέμα. Τον Μάρτιο του 1987 φυλακίζεται για 20 μήνες σαν αντιρρησίας συνείδησης. Δέχεται την αλληλεγγύη της εξωκοινοβουλευτικής αριστεράς και του αναρχικού χώρου.

Το 1988 δημιουργείται η Οικολογική Πρωτοβουλία Λευκάδας και ο Μαραγκάκης θα γίνει μέλος και αργότερα πρόεδρος της. Επίσης σε μια προσπάθεια του να ευαισθητοποιήσει την κοινωνία θα κάνει εκπομπές σε ραδιοφωνικούς σταθμούς και θα γράψει άρθρα σε οικολογικά περιοδικά. Γύρω στο 1990 θα προσχωρήσει στους Οικολόγους-Εναλλακτικούς και θα είναι υποψήφιος βουλευτής τους στις ευρωεκλογές το 1990 και στις βουλευτικές το 1991. Επίσης συμμετείχε στην τοπική αυτοδιοίκηση ως κοινοτικός σύμβουλος στην κοινότητα Νιοχωρίου (που περιλαμβάνει τρία χωριά, το Νιοχώρι, την Παλαιοκάτουνα και το Μεγάλο Αυλάκι).

Σήμερα ο Μαραγκάκης ζει με την οικογένεια του στο Νιοχώρι Λευκάδας και έχει 4 παιδιά.

3. Η άποψη του Μ. Μαραγκάκη για το κοινόβιο (συνέντευξη που δόθηκε στο Νιοχώρι)

3.1. Το Κοινόβιο στη Θήβα

Το 1984 ο Μαραγκάκης θα επισκεφθεί το κοινόβιο στην Θήβα, (ο Μιχάλης δεν θυμάται την ακριβή ονομασία της τοποθεσίας). Όπως περιγράφει το κοινόβιο ήταν χωρισμένο στα δύο. Από την μια ήταν οι πιο "συντηρητικοί", οι οποίοι ζητούσαν να επιτύχουν μια βιώ-

σιμη αγροτική παραγωγή και από την άλλη οι πιο "ριζοσπαστικοί" οι οποίοι θεωρούσαν την βιώσιμη αγροτική παραγωγή σαν μηχανισμό αναπαραγωγής του καπιταλισμού. Ήταν γενικά κατά της εργασίας, ακόμα και αν δεν υπήρχε θέμα ιεραρχίας. Για αυτούς αρκούσαν τα χόρτα που υπήρχαν άφθονα.

Ο Μαραγκάκης τους πληροφόρησε για την ύπαρξη ενός εγκαταλελειμμένου χωριού στην Λευκάδα, όπου υπήρχαν κενά σπίτια και εγκαταλεειμένα χωράφια. Το πιο ριζοσπαστικό κομμάτι του κοινοβίου, περίπου 4 άτομα, αποφάσισαν να εγκαταλείψουν το κοινόβιο της Θήβας και να συνεχίσουν την προσπάθεια στο Νιοχώρι Λευκάδας. Ο Μαραγκάκης ήταν σε ηλικία ο μεγαλύτερος, 27 ετών, οι άλλοι ήταν μέχρι 24 ετών.

3.2. Το Κοινόβιο στο Νιοχώρι Λευκάδας

Στις 30 Νοεμβρίου 1984 η ομάδα εγκαταστάθηκε στο Νιοχώρι Λευκάδας. Το χωριό αυτό είχε εγκαταλειφθεί από το 1970. Οι κάτοικοι του είχαν μετακομίσει σε δύο κοντινά χωριά την Παλαιοκάτουνα και το Μεγάλο Αυλάκι. Μάλιστα στην αποχώρησή τους από το Νιοχώρι πήραν ότι μπορούσαν από τα σπίτια τους λόγω φτώχειας (οικοδομικά υλικά όπως κεραμίδια, πόρτες κ.) και η εγκατάσταση των πέντε έγινε πολύ δύσκολη. Να τονίσουμε ότι το χωριό δεν ήταν ηλεκτροδοτούμενο, δεν υπήρχε ρεύμα, δεν υπήρχε ύδρευση, ούτε τηλέφωνο βέβαια. Πολύ σημαντικό είναι το γεγονός της απουσίας δρόμου που να συνδέει το Νιοχώρι με τα γύρω χωριά. Όλα αυτά οδήγησαν τους κατοίκους στην αποχώρηση.

Αρχικά οι 5 μέινανε μαζί σε ένα σπίτι. Σημαντικό είναι όμως να πούμε ότι στο σπίτι μέινανε αφού το ζήτησαν από τον νόμιμο ιδιοκτήτη που δέχθηκε. Η ομάδα επισκεύασε το σπίτι και ζούσαν σαν αγρότες.

Οικονομική ζωή του Κοινοβίου

Σύμφωνα με τον Μαραγκάκη η ομάδα δημιούργησε ένα κοινό ταμείο στο οποίο βέβαια έπρεπε να συνεισφέρουν όλοι. Όμως μόνο ο Μαραγκάκης έδωσε χρήματα τα οποία δεν του επιστράφησαν πίσω ποτέ.

Όσο για την παραγωγή θα πρέπει να τονίσουμε ότι τα αποτελέσματα ήταν απογοητευτικά. Ο αρχικός σκοπός ήταν η αυτάρκεια από την συγκομιδή των ελιών και των κηπευτικών. Επίσης οι παραγωγές αυτές δεν αποσκοπούσαν στην ένταξη στην αγορά, δηλαδή στην πώληση αλλά μόνο στην κατανάλωση. Να τονιστεί ότι υπήρχε μία ευαισθησία ενάντια στις εντατικές καλλιέργειες και στις χημικές ουσίες (λιπάσματα και φυτοφάρμακα), που υποδηλώνει την οικολογική συνείδηση της ομάδας.

Ο Μαραγκάκης λοιπόν πρέσβευε μία εναλλακτική μορφή παραγωγής (χωρίς λιπάσματα, φυτοφάρμακα και που δε θα αποσκοπούσε στο κέρδος). Όμως τα υπόλοιπα μέλη συνεχίζοντας τις απόψεις που είχαν εκδηλώσει στην Θήβα πίστευαν ότι οποιαδήποτε οργάνωση της παραγωγής ήταν αρνητική. Τους αρκούσε η τροφή χόρτων και έτσι στην ουσία η εναλλακτική παραγωγή που οραματιζόταν ο Μαραγκάκης ποτέ δεν λειτούργησε.

3.3 Αιτίες αποτυχίας του εγχειρήματος

1. Ο Μαραγκάκης πιστεύει ότι φταίει η ιδεολογική σύγχυση των υπολοίπων μελών της ομάδας. Βασικό στοιχείο, λοιπόν, αυτών ήταν η χρήση χασίς. Η ιδεολογικοποίηση λοιπόν

της χρήσης και τα αντικρατικά τους πιστεύω (χωρίς να συνοδεύεται από μελέτες αναρχικών θεωρητικών) πλησίαζε πολύ τους χίπηδες κάτι που δεν έβρισκε σύμφωνο τον Μαραγκάκη. Αυτοί ήταν ικανοποιημένοι από την διατροφή με χόρτα και το κάπνισμα χασισιού ενώ ο Μαραγκάκης ζητούσε μια εναλλακτική αγροτική παραγωγή.

2. Επίσης υποστηρίζει ότι η ομάδα κράτησε μια στάση ελιτισμού και σνομπισμού απέναντι στους υπόλοιπους κατοίκους της Λευκάδας και δεν ενδιαφέρθηκε να παρέμβει στην ντόπια κοινωνία με έναν πολιτικό και κοινωνικό λόγο. Ο Μαραγκάκης εξαιτίας των διαφορών άρχισε να ζει ξεχωριστά από τους υπόλοιπους και οι σχέσεις τους δεν ήταν καλές. Η σύγκρουση δεν άργησε να έρθει μεταξύ του Μαραγκάκη και των υπολοίπων.

3. Η τελική σύγκρουση ήρθε το 1985 (ένα χρόνο περίπου μετά την εγκατάσταση), όταν ο Μαραγκάκης αγόρασε ένα από τα σπίτια του χωριού. Οι υπόλοιποι τον κατηγορήσαν σκληρά σαν συντηρητικό. Ο Μαραγκάκης σήμερα υποστηρίζει ότι οι κατηγορίες είναι άδικες και ότι σήμερα όλοι αυτοί έχουν αγοράσει σπίτι. Επίσης υποστηρίζει ότι το σπίτι δεν είχε τίτλους ιδιοκτησίας και οποιoσδήποτε μπορούσε να μείνει εκεί. Τέλος πάντων το σημαντικότερο είναι ότι όλα τα υπόλοιπα μέλη της πρώτης ομάδας αποχώρησαν μέχρι το 1986 και μόνο ο Μαραγκάκης ζει πια εκεί.

3.4. Το Νιοχώρι μετά την αποτυχία του κοινοβίου

Πρέπει να τονίσουμε σ' αυτό το σημείο ότι στο χρονικό στάδιο που περιγράψαμε αυτοί οι 5 δεν ήταν οι μόνοι που ζήσανε στο χωριό. Υπήρξε μια κυλιόμενη κατάσταση. Από την αρχή πολύς κόσμος ερχόταν και έφευγε (με κάποιους μήνες παραμονής) με μόνιμους κατοίκους την αρχική ομάδα των πέντε μέχρι το 1986. Οι άνθρωποι που ζουν εκεί σήμερα άρχισαν να έρχονται από το 1985-86. Αυτοί που τελικά έμειναν εγκατέλειψαν την ιδέα της κοινοβιακότητας, η οποία έδωσε την θέση της σε μια μορφή ήπιας κοινοτικής αλληλεγγύης.

Σταδιακά αναπτύχθηκαν θεσμοί αλληλοβοήθειας. Αλλά γεγονός είναι ότι η συλλογική δράση αντικαταστάθηκε από την ατομική πρωτοβουλία.

Η φυλάκιση του Μαραγκάκη το 1987 έγινε αφορμή για να δημοσιοποιηθεί το εγχείρημα σε πανελλήνιο επίπεδο. Πολύς κόσμος άρχισε να επισκέπτεται το Νιοχώρι. Επίσης άρχισε να καταξιώνεται στην ντόπια κοινωνία της Λευκάδας.

Από τον κόσμο που άρχισε να επισκέπτεται το Νιοχώρι μετά το 1988 (φυλάκιση Μαραγκάκη) έμειναν δύο ζευγάρια. Το πιο σημαντικό όμως σύμφωνα με τον Μαραγκάκη είναι ότι πολύς κόσμος αγκάλιασε και υποστήριξε το εγχείρημα.

4. Ομοιότητες-διαφορές κίμποντζ με το κοινόβιο στο Νιοχώρι

Πρώτα από όλα τα κίμποντζ (να πούμε ότι εννοούμε μέχρι το 1948 που διατηρούσαν αντιεξουσιαστικά στοιχεία) υπήρξαν όπως είδαμε μακροβιότατα, το πείραμα στο Νιοχώρι κράτησε μόνο ένα χρόνο, οπότε είναι δύσκολο να γίνει σύγκριση. Μην ξεχνάμε επίσης ότι η ομάδα στο Νιοχώρι ήταν ολιγομελής σε σχέση με τα κίμποντζ που ήταν πολυπληθή και περιλάμβανε οικογένειες με παιδιά.

Όμως τα κίνητρα ήταν κοινά τουλάχιστον όσον αφορά την πολιτική (αναρχισμός έστω και αν έχει διαφορετικά εκδηλωθεί στις δύο περιπτώσεις). Ακόμα στα κίμπουτζ υπήρχε και θρησκευτικός χαρακτήρας (ιουδαϊσμός). Στο Νιοχώρι ένα μέλος της ομάδας ο Μαραγκάκης υποστηρίζει ότι διαπνέονταν και αυτός από θρησκευτικά κίνητρα (ορθόδοξος χριστιανισμός). Πάντως τα άλλα μέλη δεν είχαν θρησκευτικά κίνητρα, άρα δεν μπορεί να θεωρηθεί σε καμία περίπτωση το κοινόβιο στο Νιοχώρι θρησκευτικού χαρακτήρα.

Στα οικονομικά υπάρχουν σημαντικές διαφορές. Τα προϊόντα που παράγονται στα κίμπουτζ δίνονται στην αγορά. Αντίθετα στο Νιοχώρι δεν υπήρχε τέτοιος σκοπός, παρά μόνο η θέληση για αυτάρκεια στις ανάγκες των μελών του.

Άλλο κοινό σημείο είναι η κοινή σίτιση και το κοινό ταμείο. Αλλά όπως είπαμε η διαφορά σε χρονική διάρκεια δεν επιτρέπει περισσότερες συγκρίσεις.

5. Απόψεις των σημερινών κατοίκων για το κοινόβιο σε συνεντεύξεις που μας δόθηκαν στο Νιοχώρι

5.1. Χρυσάνθη Παπουτσάκη

Η Χρυσάνθη είναι περίπου 40 ετών. Ήρθε όπως λέει για έναν εναλλακτικό τρόπο ζωής, το 1986, όταν οι προσπάθειες για την επίτευξη ενός κοινοβιακού τρόπου ζωής είχαν ήδη αποβεί άκαρπες. Έτσι ο χώρος λειτούργησε πια σαν πόλος προσέλκυσης ανθρώπων που ενδιαφέρονταν για έναν εναλλακτικό και οικολογικό τρόπο ζωής.

Όπως η ίδια λέει είναι εναντίον των κοινοβίων, γιατί όπως πιστεύει οι άνθρωποι δεν μπορούν να ζήσουν αρμονικά. Όταν της αναφέρω το παράδειγμα των κίμπουτζ, απαντά ότι εκεί υπήρχε μία κοινή θρησκεία που ένωσε τους ανθρώπους κάτι που είναι δύσκολο να γίνει στην Ελλάδα. Ήρθε περισσότερο στο Νιοχώρι γιατί δεν της άρεσε η ζωή στις πόλεις. Τότε πάντως πριν 16 χρόνια δεν άνηκε σε κανένα πολιτικό κίνημα. Σήμερα είναι παντρεμένη και έχει τρία παιδιά. Με την οικογένεια της ζει σε ένα σπίτι που το νοικιάζουν (ένα από τα πρώην εγκαταλελειμένα σπίτια που έχει πλέον εκπληκτικά ανακαινιστεί). Θεωρεί την ζωή στο Νιοχώρι δύσκολη, αλλά δεν μετανιώνει για την επιλογή της.

5.2. Γιώργος Παπουτσάκης

Ο Γιώργος είναι παντρεμένος με την Χρυσάνθη. Και οι δύο είναι κοντά στα 40. Ο Γιώργος ήταν από τους πρώτους που ήρθε στο εγκαταλελειμένο χωριό (Δεκέμβρης του '84), και όταν οι προσπάθειες της πρώτης ομάδας για κοινοβιακή ζωή φαινόταν ότι θα αποτύχουν. Από την αρχή ο Γιώργος ήταν αρνητικός απέναντι στην ιδέα του κοινοβίου, καθώς δεν πίστευε ότι θα μπορούσε να αποδώσει. Ο ίδιος είχε μόλις επιστρέψει από τις ΗΠΑ και δεν μπορούσε να προσαρμοστεί στην Αθήνα. Δεν άνηκε πρέπει να τονίσουμε σε κανένα πολιτικό κίνημα και στην ερώτηση πως θα προσδιόριζε τον εαυτό του εκείνη την εποχή απάντησε σαν οικολόγο. Άρα προσελκυστήκε στο Νιοχώρι και αυτός όπως και η γυναίκα του, που ήρθε βέβαια αργότερα, για μια εναλλακτική και πιο υγιή ζωή από αυτή που οι πόλεις πρόσφεραν.

Πιστεύει πάντως ότι η προσπάθεια που είχαν ξεκινήσει πριν από αυτόν οι άλλοι πέντε για μια πιο δίκαιη και αλληλέγγυη ζωή μπορούσε να πετύχει αν ξεπερνούσαν τις προσω-

πικές διαφορές. Το κοινόβιο με λίγα λόγια απέτυχε γιατί δεν μπόρεσαν τα μέλη του να ξεπεράσουν το προσωπικό επίπεδο. Έτσι τουλάχιστον πιστεύει ο Αλέκος.

Ο Αλέκος τόνισε ότι τα τελευταία χρόνια όταν το χωριό λειτουργούσε σαν πόλος έλξης για μια υγιή ζωή, πολλοί προσπάθησαν να το εκμεταλλευτούν και ενώ παρουσιάζονταν σαν οικολόγοι, χύτηδες ή αναρχικοί θέλανε απλώς να κάνουνε δωρεάν διακοπές.

5.3. Μαρία Σούμπαση

Η Μαρία είναι παντρεμένη με τον Μ. Μαραγκάκη, κατάγεται από τον Πειραιά. Ήρθε στο χωριό το 1991 όπου και γνώρισε τον Μαραγκάκη και από τότε έμεινε εκεί. Τώρα η Μαρία εργάζεται στο νοσοκομείο της Λευκάδας. Η Μαρία στο Νιοχώρι ήρθε γιατί δελεάστηκε από τον υγιή τρόπο ζωής που προσφέρει η φύση.

Σε ερώτηση για το ποια είναι η άποψη της για τα κοινόβια, αν και δεν εξήσε ποτέ μια παρόμοια εμπειρία φαίνεται να την εγκρίνει. Είναι υπέρ του αλληλέγγυου και κοινοτικού τρόπου ζωής. Η Μαρία τέλος, όπως και ο άντρας της έχει όνειρα για το χωριό που θέλει να το δει να βελτιώνεται πχ ελπίζει ότι θα αναπαλαιωθεί κάποτε το σχολείο του χωριού, για να διευκολυνθεί η ζωή των παιδιών του χωριού (14 παιδιά ζουν στο Νιοχώρι) και που πηγαίνουν σε σχολείο γειτονικού χωριού.

6. Σημερινή κατάσταση

Σήμερα μένουν μόνιμα 39 άτομα ενώ υπάρχουν περίπου 10 οικογένειες που μένουν μόνιμα σε απτόνομες κατοικίες. Συνολικά έχουν επιδιορθωθεί και κατοικούνται 15 σπίτια (αγορασμένα) αλλά δεν ανήκουν όλα σε μόνιμους κατοίκους (πολλοί τα επισκέπτονται μόνο το καλοκαίρι). Απ' τους παλιούς κατοίκους (ντόπιους) μόνο ένας έχει επισκευάσει το σπίτι του χωρίς να κατοικεί όμως μόνιμα εκεί. Συγκριτικά να πούμε ότι πριν εγκαταλειφθεί ο οικισμός το 1970 έμεναν 116 άτομα, οικογένειες σύμφωνα με την απογραφή.

Σήμερα χάρη στις προσπάθειες των σημερινών κατοίκων (να τονιστεί ότι κανείς δεν έχει καταγωγή το Νιοχώρι). Το χωριό έχει ηλεκτρικό ρεύμα, νερό και υπάρχει δρόμος που διευκολύνει την ζωή των κατοίκων του χωριού. Ο Μαραγκάκης έχει αγοράσει τρία σπίτια που τα έχει ανακαινίσει σε πολύ καλό βαθμό, και περίπου 300 ελιές. Και άλλοι από τους σημερινούς κατοίκους έχουν αγοράσει ελιές από τους παλιούς κατοίκους που δεν μενουν πια εκεί. Κάποιος άλλος κάτοικος έχει δημιουργήσει μουσείο αρχαίας ελληνικής τέχνης, ενώ κάποια από τα επισκευασμένα σπίτια είναι στην ουσία βίλες.

Να τονίσουμε ότι οι κάτοικοι δεν είναι όλοι έλληνες. Κάποιοι είναι ξένοι. Μία κάτοικος είναι από την Αυστρία και υπάρχει μια εξαμελής οικογένεια αγγλων. Κανείς δεν εργάζεται σαν αγρότης (η αγροτική παραγωγή είναι συμπληρωματική). Οι περισσότεροι εργάζονται στην πόλη της Λευκάδας ή στο χωριό Νυδρί σαν δημόσιοι υπάλληλοι, τεχνίτες κ.α. Τα παιδιά πηγαίνουν σχολείο στο Νυδρί.

Συνοπτικά μπορούμε να πούμε ότι το Νιοχώρι είναι σήμερα ένα πολύ όμορφο χωριό μέσα στην καρδιά της φύσης. Πριν 20 χρόνια ήταν ένα εγκαταλελειμένο χωριό που δεν είχε τίποτα να προσφέρει και τίποτα δεν προέβλεπε την σημερινή του κατάσταση.

7. Συμπέρασμα

Τα κοινόβια είναι αλήθεια ότι έχουν συκοφαντηθεί αρκετά. "Ναρκομανείς", "φαντασμένοι", "ουτοπικοί" είναι μερικοί από τους προσβλητικούς χαρακτηρισμούς που έχουν δεχθεί κατά καιρούς μέλη των κοινοβίων. Η εργασία αυτή πιστεύουμε ότι συνέβαλε αρκετά στην αποκατάσταση κάποιων ανθρώπων που προτίμησαν αυτόν τον τρόπο ζωής. Πιστεύουμε ότι δείξαμε τον οικονομικό χαρακτήρα των κοινοβίων (κολλεκταβισμός) που είναι κάτι διαφορετικό από τον καπιταλισμό ή τον κρατικό κομμουνισμό. Επίσης προβάλαμε τον κοινωνικό χαρακτήρα τους που δεν κλείνεται εύκολα σε καλούπια του τύπου "φαντασμένοι", "περιθωριακοί", κ.α.

Όσον αφορά το κοινόβιο στη Λευκάδα που εξετάσαμε δεν χωρά αμφιβολία ότι με την στενή έννοια του όρου απέτυχε. Οι λόγοι ήταν προσωπικές διαφορές και η ιδεολογική σύγχυση που επικρατούσε στους περισσότερους. Όμως "ισχυρότερο όπλο από την συκοφαντία είναι η αλήθεια" (Τελλευράνδος). Αυτό γιατί έννοιες όπως αποτυχία, επιτυχία στην ουσία σε τέτοιες περιπτώσεις δεν έχουν κανένα νόημα.

Όταν λοιπόν ξεκινάς προς μίαν άγνωστη κατεύθυνση δεν μπορείς να ξέρεις τι επιπτώσεις θα προκαλέσεις. Π.χ. Ο Σαιν Σιμόν στην ουσία δεν δικαιώθηκε ποτέ απόλυτα για τις οικονομικές-κοινωνικές απόψεις του και ούτε έγινε καμία επανάσταση με βάση τη θεωρία του. Όμως οι μαθητές του βοήθησαν στην κατασκευή ενός τεραστίου έργου όπως αυτό της διώρυγας του Σουέζ. Επίσης η θεωρία του επηρέασε πολύ τον Καρλ Μαρξ. Άρα λοιπόν το κέρδος δεν είναι κάτι που φαίνεται αμέσως. Μια επιχείρηση μπορεί να έχει τεράστιο κέρδος στο παρόν από την λειτουργία της, όμως να προκαλέσει τεράστια μόλυνση στο περιβάλλον που θα φανεί μελλοντικά. Άρα λοιπόν πρέπει πάντα να κοιτάμε από μια χρονική απόσταση τα γεγονότα. Αν το εφαρμόσουμε αυτό στην περίπτωση του Νιοχωρίου θα δούμε ότι αν πέντε άτομα δεν είχαν ξεκινήσει το 1984 την προσπάθεια για ένα κοινόβιο εκεί, σήμερα το χωριό θα ήταν ακόμα ακατοίκητο, όπως τόσα χωριά που είναι σήμερα εγκαταλελειμένα. Σήμερα όμως υπάρχει ένα πολύ όμορφο χωριό που υπόσχεται πολλά για το μέλλον. Επίσης οι κάτοικοι άσκησαν όπως είδαμε ρόλο στην πολιτική και κοινωνική ζωή της Λευκάδας. Όπως λοιπόν είπαμε, όταν ενεργείς προς μια άγνωστη κατεύθυνση, συχνά προκαλείς άλλες επιπτώσεις από αυτές που περίμενες. Και τέλος πάντων στην συγκεκριμένη περίπτωση οι επιπτώσεις ήταν θετικές.

Τίως τελικά ισχύει το εξής: "Ουτοπία είναι κάτι που όταν προχωράς ένα βήμα προς τα εκεί, αυτό απομακρύνεται δύο. Τότε σε τι χρησιμεύει η ουτοπία; Σε κάνει να προχωράς!"

Παναγιώτης Ξηρουχάκης

(Το παραπάνω κείμενο ανήκει στο κυρίως μέρος πτυχιακής εργασίας που κατατέθηκε στο Πανεπιστήμιο Αιγαίου)

1. Η ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΠΟΤΥΧΙΑ ΤΟΥ ΜΑΡΞΙΣΤΙΚΟΥ-ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΤΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

Οι σχετικά πρόσφατες πολιτικές αλλαγές στην Ανατολική Ευρώπη (1) μας έδειξαν ότι το μαρξιστικό πείραμα του συγκεντρωτικού, εξουσιαστικού-κρατικού σοσιαλισμού εξελίχθηκε σε μια αποτυχία τόσο στο οικονομικό όσο και στο ανθρώπινο πεδίο. Ακόμα και άνθρωποι που μένουν σχετικά αδιάφοροι και ασυγκίνητοι μπροστά στο γενικό καλό, αηδίασαν από τη διαφθορά, την χρεωκοπία και την ηθική αποσύνθεση του δικτατορικού κρατικού-κομμουνιστικού συστήματος (όπως στη Ρουμανία).

Είναι πέρα από κάθε αμφισβήτηση ότι η εποχή του Μαρξισμού-Κομμουνισμού έχει τελειώσει. Οι άνθρωποι από την πρώην Ανατολική Γερμανία κυριολεκτικά ψήφισαν με τα πόδια τους: δελεασμένοι από τις υποσχέσεις για δουλειά, παραρτήματα καταστημάτων, τηλεοράσεις Akai και αυτοκίνητα Mercedes, διέσχισαν τα σύνορα προς τη Δύση σε ποσοστά που συνιστούν φαινόμενο. Απομονωμένοι για χρόνια από ένα τείχος άγνοιας, οι λαοί του πρώην Ανατολικού Μπλοκ πείστηκαν ως αφελείς ότι οι περιορισμένες ελευθερίες που προσφέρει η δυτικού τύπου φιλελεύθερη δημοκρατία θα έλυναν με κάποιο τρόπο τα προβλήματα που αντιμετώπιζαν.

Τίποτα δεν θα μπορούσε να απέχει περισσότερο από την αλήθεια!

Καθώς φτάσαμε στη νέα χιλιετία, περιτριγυριζόμαστε από πολλαπλά κοινωνικά και περιβαλλοντικά προβλήματα που φαίνονται άλυτα, και τα οποία ο καπιταλισμός και το "δικομματικό σύστημα" (2) είναι ανίκανα να αντιμετωπίσουν. Εκτός αυτού, το λεγόμενο φιλελεύθερο δημοκρατικό κράτος, εφοδιασμένο τελευταία με τρομακτικά ολοκληρωμένες τεχνικές συγκεντρωτικής κοινωνικής και πληροφοριακής διαχείρισης, δεν μπορεί παρά να αποτελεί μια εύθραυστη εγγύηση ελευθερίας και συνεχούς προόδου για τις πλατιές ανθρώπινες μάζες.

Παρά την αποσύνθεση του διεθνούς κομμουνισμού, που συνοδεύτηκε από την ανάδυση ενός φανερά ριζοσπαστικού οικολογικού κινήματος πλαισιωμένου από τον "απλό κόσμο" (το οποίο οφείλει ελάχιστα πράγματα, αν όχι τίποτα, στη μαρξιστική ιδεολογία), ένας σημαντικός τομέας της οργανωμένης αριστεράς φαίνεται ανίκανος να αρνηθεί ένα στενό και απαρχαιωμένο μαρξιστικό δόγμα.

Τα μαρξιστικά-κομμουνιστικά κράτη έχουν προκαλέσει περιβαλλοντική καταστροφή τουλάχιστον ίση μ' αυτή των δυτικών καταπιταλιστικών κρατών και έχουν σίγουρα αποτύχει να εγγυηθούν την ανθρώπινη ελευθερία και τον ατομικό αυτοκαθορισμό. Αν θέλουμε να πείσουμε τον κόσμο για το επιθυμητό των μη εκμεταλλευτικών και μη καπιταλιστικών κοινωνικών σχέσεων, με σκοπό να διασφαλίσουμε την ανθρώπινη ελευθερία και την περιβαλλοντική επιβίωση, πρέπει να αναπτύξουμε μια γλώσσα και ένα πρόγραμμα που να αντλούν από σοσιαλιστικές παραδόσεις διαφορετικές απ' αυτές του Μαρξισμού-κομμουνισμού. Ο κοινωνικός αναρχισμός (3) κατέχει εξέχουσα θέση ανάμεσα σ' αυτές τις εναλλακτικές παραδόσεις της επαναστατικής οργάνωσης και ανοικοδόμησης.

Ο αναρχισμός, ως μια οργανωμένη πολιτική δύναμη, προτάσσει ως ιδανικό του την επίτευξη ενός κοινωνικού συστήματος μη εκμεταλλευτικού, μη καπιταλιστικού, σε αρμονία με το περιβάλλον και ορθολογικά αντιληπτού. Σε αντίθεση με άλλες λιγότερο ή περισσότερο προοδευτικές πολιτικές, κοινωνικές και οικονομικές φιλοσοφίες, θεωρεί το κράτος σε κάθε μορφή του ως ένα τρόπο κοινωνικού ελέγχου συνυφασμένου με την διαφθορά, ιεραρχικού, εξουσιαστικού και αθεράπευτα γραφειοκρατικού ο οποίος είναι ασυμβίβαστος και στην πραγματικότητα επιβλαβής για την πρακτική αντίληψη μιας υγιούς, δίκαιης και οικολογικά συγκροτημένης κοινωνίας.

Ο κοινωνικός αναρχισμός, αντίθετα από τον μαρξιστικό κομμουνισμό, δεν στοχεύει στο να επιβάλει τις σοσιαλιστικές αντιλήψεις στον κόσμο από τα πάνω, μέσα από συγκεντρωτικές κρατικές δομές. Ευελπιστεί μάλλον ότι οι άνθρωποι, σε μια προσπάθεια να δημιουργήσουν ένα κοινωνικό σύστημα αμεσοδημοκρατικό, οικολογικά συγκροτημένο και αυτοδιευθυνόμενο, θα αυτοοργανωθούν από τα κάτω προς τα πάνω-στο πεδίο των αυτόνομων κοινοτήτων, των εθελοντικών ομάδων και των εργατικών οργανώσεων.

Ανεξάρτητα από το αν συμφωνεί ή όχι κανείς με τους αναρχικούς στο πιστεύω ότι μια γνήσια κοινωνική αλλαγή στην κατεύθυνση μιας σοσιαλιστικής-οικολογικής κοινωνίας μπορεί να επέλθει ξεκινώντας από την καταστροφή της συγκεντρωτικής-γραφειοκρατικής κακοδιαχείρισης, είναι πασιφανές ότι η μαρξιστική απόπειρα να επιβληθεί ο σοσιαλισμός από τα πάνω υπήρξε μια τραγική αποτυχία. Η μαρξιστική-κομμουνιστική αντίληψη της "δικτατορίας του προλεταριάτου" ή του "εργατικού κράτους" κατάληξε πάντα στην απόλυτη δικτατορία του κομμουνιστικού κόμματος-απλά, δηλαδή μια γνήσια δικτατορία!

Αυτό είναι ένα αποδεδειγμένο ιστορικό γεγονός.

II. Η ΘΕΣΗ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ-ΕΘΝΟΥΣ ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ

Σύμφωνα με αρχαιολογικά και ανθρωπολογικά στοιχεία, τα ανθρώπινα όντα δεν έζησαν ποτέ ως απομονωμένες, μοναχικές υπάρξεις. Υπήρχαν βέβαια πάντα απόκληροι και ερημίτες που προτιμούσαν ή εξαναγκάστηκαν να ζουν μόνοι. Τέτοιοι άνθρωποι, πάντως, ήταν εξαιρέσεις που επιβεβαιώνουν τον κανόνα (σαν τον αποκομμένο απ' το κοπάδι ελέφαντα ή το μοναχικό δελφίνι). Οι άνθρωποι, όπως τόσα άλλα ζώα (από τα μυρμηγκια στους ελέφαντες και τους πιθήκους), έχουν εξελιχτεί σε όντα ιδιαίτερα κοινωνικά και σεξουαλικά. Λίγο εξαιτίας των αναγκών της επιβίωσης και λίγο εξαιτίας της ανάγκης να νιώσουν το άγγιγμα των άλλων συγγενικών ζωντανών υπάρξεων, οι άνθρωποι έχουν συνεξελιχτεί κοινωνικά καλλιεργώντας τις πιο στενές σχέσεις. Εμπειρικά στοιχεία από την μελέτη πιθήκων και άλλων πρωτευόντων θηλαστικών μάς διαβεβαιώνουν ότι το είδος μας ήταν κοινωνικό πριν εξελιχτεί σε άνθρωπο. Η κυβέρνηση ως τέτοια είναι μια σχετικά πρόσφατη εφεύρεση. Η ιστορία μάς δείχνει ότι οι άνθρωποι έζησαν για δεκάδες, αν όχι για εκατοντάδες, χιλιάδες χρόνια χωρίς να νιώσουν την παραμικρή ανάγκη της κυβέρνησης. Το κράτος-έθνος στην παρούσα μορφή του είναι ένα εντυπωσιακά πρόσφατο γεγονός της κοινωνικής εξέλιξης. Οποιοσδήποτε (αυστραλός) ιθαγενής μπορεί να μας το διαβεβαιώσει.

Καθώς οι διάφορες μυθολογίες για τη δημιουργία του κόσμου έχουν εκτοπιστεί από τη θεωρία της εξέλιξης, μάθαμε ότι είμαστε το προϊόν μιας βιο-εξελικτικής διαδικασίας στην οποία τίποτα δεν είναι μόνιμο και καθετί βρίσκεται σε κατάσταση ροής. Όπως συνέβη με την βιολογική εξέλιξη, η ανάπτυξη της κοινωνίας (κοινωνική εξέλιξη) είναι μια διαδικασία συνεχούς προσαρμογής, ανακύκλωσης και τροποποίησης. Η λίθινη εποχή, η εποχή του χαλκού, η βιομηχανική Επανάσταση, η μεγάλη Γαλλική Επανάσταση, η Τεχνολογική Επανάσταση και η αναπαγωγική επανάσταση είναι όλες φάσεις μιας δυναμικής και συνεχώς μεταβαλλόμενης κοινωνικό-εξελικτικής διαδικασίας. Ως συνειδητά όντα μπορούμε να επιλέξουμε το συλλογικό κοινωνικό-εξελικτικό μας πεπρωμένο. Ως είδος βάλαμε συλλογικά σε κίνηση τους κοινωνικούς και πολιτικούς μας θεσμούς, οπότε είναι λογικό ότι η αντιπροσωπευτική κυβέρνηση και το κράτος-έθνος αντιπροσωπεύουν μόνο έναν από πολλούς δυνατούς τρόπους κοινωνικής οργάνωσης.

Εμείς σαν είδος οικοδομήσαμε τους θεσμούς της κυβέρνησης και του κράτους, και ομοίως μπορούμε να τους αποδομήσουμε. Μπορούμε να τους αντικαταστήσουμε με καλύτερες μορφές κοινωνικής οργάνωσης, μορφές που δεν βασίζονται σε μια εξουσία που είναι συγκροτημένη ως σώμα διαχωρισμένο απ' την κοινωνία καθώς και σε μεγάλες όσο και ανίκανες συγκεντρωτικές γραφειοκρατίες. Η εξέλιξη είναι ένα βιβλίο πάντα ανοιχτό και το έθνος-κράτος, που υπάρχει μόνο εδώ και μερικές εκατοντάδες χρόνια, δεν είναι παρά μια μικρή παράγραφος σε μια μακρά και συνεχώς μεταβαλλόμενη ιστορία.

Το μέλλον του πλανήτη μας και της συνεχιζόμενης εξέλιξης διατρέχει σοβαρό κίνδυνο. Πρέπει να γίνουν σοβαρές κοινωνικές επαναστατικές επιλογές. Το έθνος-κράτος δεν πέτυχε να λύσει τα τεράστια κοινωνικά και περιβαλλοντικά προβλήματα που, συλλογικά ως είδος, αντιμετωπίζουμε.

Οι κυβερνήσεις δεν έχουν λύσει τα προβλήματα της βίας και του πολέμου. Στην πραγματικότητα, μέχρι σχετικά πρόσφατα, η Ρωσική και η Αμερικάνικη κυβέρνηση απειλούσαν να τινάξουν στον αέρα η μια την άλλη με πυρηνικά όπλα και πιθανόν να καταστρέψουν ολόκληρο το οικοσύστημα του πλανήτη (η καταστροφή της Γης είναι η λιγότερο επιθυμητή εξέλιξη που μπορούμε να φανταστούμε). Οι κυβερνήσεις αποτυγχάνουν με συνέπεια στο να διατηρήσουν την ακεραιότητα των εδαφών και των δασών μας.

Για παράδειγμα, οι ιμπεριαλιστικές αυτοκρατορίες των τελευταίων αιώνων - η πιο εκτεταμένη μορφή κρατικοκυβερνητικής εκμετάλλευσης και κυριαρχίας που γνώρισε το είδος μας ως τώρα - επέφεραν ανεπανόρθωτες ζημιές όχι μόνο σε συγκεκριμένες περιοχές του οικοσυστήματος, αλλά σε ολόκληρες ηπείρους. Η εισαγωγή νέων ζώων που δεν ταίριαζαν στις επικρατούσες οικολογικές συνθήκες και η εκμετάλλευση τοπικών βιοπόρων (γόνιμων γαιών, δασών κ.λπ.), προκειμένου να βρεθούν πρώτες ύλες για το βραχυπρόθεσμο κέρδος μακρινών ιμπεριαλιστικών κρατών, έχει καταλήξει να μεταβάλει τεράστιες εκτάσεις γης σε οικόπεδα ερήμων. Αν θέλει να επιβιώσει το ανθρώπινο είδος, πρέπει να πάψει να πιστεύει τυφλά στην κυβέρνηση και το κράτος. Η αλλαγή και η συνεχιζόμενη εξέλιξη του είδους μας δεν μπορεί πλέον να αφεθεί στα χέρια επισήμων τιποτένιων. Μόνο οι άνθρωποι στο επίπεδο του ατομικού νοικοκυριού, της κοινότητας ή του εργοστασίου μπορούν να αναλάβουν την πρωτοβουλία για την κοινωνική-οικολογική επανάσταση του μέλλοντος. Το κράτος ήταν πάντα ένας μηχανισμός που υποστήριζε τους

πλούσιους και ισχυρούς και ο οποίος, μακριά απ' το να ενδιαφέρεται για το μέλλον του είδους και του πλανήτη μας, ενδιαφερόταν μόνο για τη δική του ευμάρεια.

Μια κοινωνική και πολιτική οργάνωση διαρκεί τόσο, όσο οι άνθρωποι είναι πρόθυμοι να την ανέχονται. Κάθε κοινωνικό σύστημα, ανεξαρτήτως πόσο φαύλο, καταστροφικό ή βλακώδες είναι (βλ. επί παραδείγματι το Απαρτχάιντ στη Ν. Αφρική ή το Ναζισμό), λειτουργεί υπό τον λεπτό όρο να πιστεύουν αρκετοί άνθρωποι σ' αυτό. Αν αρκετοί άνθρωποι είναι πεπεισμένοι για το επιθυμητό του να οργανωθεί η κοινωνία σε μια μη-κυβερνητική βάση, τότε ο Αναρχισμός, ως μια οργανωμένη κοινωνική δύναμη, γίνεται μια ικανή να πραγματοποιηθεί κοινωνικό-εξελικτική επιλογή τόσο πρακτική όσο και η συγκεντρωτική κυβέρνηση και το έθνος-κράτος.

III. Ο ΑΝΑΡΧΙΣΜΟΣ, ΤΟ ΚΡΑΤΟΣ ΚΑΙ Η "ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΗ" ΕΠΙΑΝΑΣΤΑΣΗ

Οι περισσότεροι άνθρωποι κατηχούνται από την κούνια τους έως τον τάφο να θεωρούν την κυβέρνηση ως την πηγή όλης της κοινωνικής τάξης. Παρά τις πάμπολλες ώρες τηλεόρασης και τις πολλές σελίδες των εφημερίδων που αφιερώνονται σε πολιτικά ζητήματα, τα μίντια ποτέ δεν θεώρησαν απαραίτητο ή σχετικό να κάνουν την ερώτηση: είναι η κυβέρνηση απαραίτητη; Παρ' όλη τη διαφθορά, τις ανόητες διαμάχες, την άχρηστη μυστικότητα, την βραδύνοια της γραφειοκρατίας και τη σκέτη ανεντιμότητα που συνόδευαν πάντα τον κοινοβουλευτικό πολιτικαντισμό, τα μίντια συνεχώς υμνούν το κράτος, παράγοντας ένα ατέλειωτο ρεύμα φανερά κρατικής προπαγάνδας, καλυμμένες λεπτά από ένα πέπλο αρρωστημένης επίδειξης κενού πατριωτισμού. Οι αντιπρόσωποι των μίντια κυνηγούν συνεχώς επίσημους και αξιωματούχους, ορμώντας, σαν σκυλιά στο βραδινό τραπέζι, πάνω σε κάθε λέξη που αραδιάζεται και γεμίζοντας τα νέα και τις στήλες τους με τις λεπτομέρειες από μικροκομματικές ίντριγκες.

Οι άνθρωποι, μεγαλωμένοι από τη γέννησή τους να πιστεύουν ότι η κυβέρνηση είναι ένα φυσικό και εξέχον μέρος της κοινωνικής τάξης, δικαιολογημένα στέκονται αμήχανοι μπροστά στην ιδέα του να διευθύνουν τις κοινωνικές και πολιτικές υποθέσεις τους χωρίς αυτή. «Σίγουρα», αντιλέγουν, «η κατάργηση της κυβέρνησης θα κατέληγε στην καταστροφή της οργανωμένης κοινωνικής ζωής και στο χάος!».

Η μη-κυβερνητική οργάνωση είναι, παρ' όλ' αυτά, ένα κανονικό κομμάτι της καθημερινής κοινωνικής ζωής. Είτε υπάρχει η κυβέρνηση είτε όχι, οι άνθρωποι δεν μπορούν παρά να αναπτύξουν περίεργους τρόπους κοινωνικής οργάνωσης. Μπορούμε να εγγυηθούμε ότι για κάθε ανθρώπινη ανάγκη και ενδιαφέρον, κάποια μορφή κοινωνικής οργάνωσης θα αναδυθεί αυθόρμητα για να το φροντίσει - συνήθως χωρίς σύνδεση με κυβερνητικές δομές. Τα βιομηχανικά συνδικάτα, οι σύνδεσμοι φυτοκομεία-κηπουρικής, οι χομπίστικες ομάδες, οι αθλητικές λέσχες, οι φιλοσοφικοί κύκλοι, ο Ερυθρός Σταυρός, η Διεθνής Αμνηστία και η Greenpeace είναι μόνο μερικά παραδείγματα των εκατομμυρίων εθελοντικών κοινωνικών οργανισμών που έχουν σχηματιστεί και αναπτυχθεί ανεξάρτητα απ' την κυβέρνηση για να ανταποκριθούν σε ανάγκες και ενδιαφέροντα του είδους μας. Πολλοί απ' αυτούς τους αυθόρμητους αναπτυγμένους κοινωνικούς οργανισμούς παραμένουν τοπ-

κοί ή διαρκούν μόνο κάμποσους μήνες προκειμένου να ανταπεξέλθουν στις ανάγκες της στιγμής. Άλλοι έχουν ένα πιο μόνιμο χαρακτήρα και διακλαδίζονται πάνω από πόλεις, ποταμούς, ωκεανούς και άλλα σύνορα αναπτύσσοντας ένα διεθνή χαρακτήρα. Υπάρχει μια τεράστια γκάμα από ενδεχόμενες μη-κυβερνητικές μορφές συνεταιρισμού και οργάνωσης που ανταποκρίνονται σε κάθε ανθρώπινη ανάγκη και ενδιαφέρον.

Κάθε συγκεντρωτική εθνική ή δι-εθνική κυβέρνηση (π.χ. η Ευρωπαϊκή Ένωση) δεν μπορεί ποτέ να ελπίζει ότι θα ασχοληθεί επαρκώς με την τεράστια ποικιλία των ανθρώπινων αναγκών και εγνοιών. Μια ομάδα μερικών εκατοντάδων ανθρώπων που θεσπίζει και αποφασίζει για τα αγροτικά τη μια μέρα, την αναπαραγωγική τεχνολογία την επομένη και τους εθνικούς δρόμους τη μεθεπομένη, χωρίς κανείς από τους νομοθέτες να είχε ποτέ επαφή με τους αγρούς, την ιατρική ή αναπαραγωγική έρευνα ή την κατασκευή δρόμων, είναι ένας παραλογισμός στην μοντέρνα-περίπλοκη κοινωνία μας.

Ο κοινωνικός αναρχισμός δεν υπαινίσσεται την απουσία οργάνωσης.

Οι αναρχικοί θέλουν απλά να βάλουν στην άκρη τη συγκεντρωτική κυβερνητική οργάνωση και την καταπιεστική εξουσία. Αν και δεν θα δεχτούν την ανορθολογική εξουσία μιας χούφτας πολιτικών (των οποίων η μόνη ειδικευση είναι η απόκτηση γοήτρου και εξουσίας), δέχονται πράγματι την ορθολογική εξουσία του ειδικού. Αν κάποιος επιθυμεί να μάθει για το πώς φτιάχνεται το κρασί ή έχει πρόβλημα με το πώς γίνεται αυτό ή θυμώνει με κάποια συγκεκριμένη άποψη του πώς γίνεται αυτό, προσεγγίζει τους εργάτες των βιομηχανιών παρασκευής κρασιού και σέβεται την ειδικότητά τους στα θέματα αυτά.

Καθώς είμαστε αντιμέτωποι με την έλευση της "τεχνολογικής, πληροφορικής και τηλεπικοινωνιακής" επανάστασης, πρέπει να ξεχάσουμε παιδιάστικες έννοιες όπως η κοινοβουλευτική κυβέρνηση, που ανήκει σε μια περασμένη εποχή. Αυτό γιατί μπαίνουμε στην εποχή της πληροφορίας - μια εποχή στην οποία δισεκατομμύρια δισεκατομμυρίων από πληροφορίες που αφορούν σε όλα τα πράγματα που μπορεί κανείς να φανταστεί σφυρίζουν συνεχώς γύρω από τη σφαίρα μας.

Μια τεχνολογική-τηλεπικοινωνιακή επανάσταση, στην οποία ενυπάρχει η συνεργατική ανταλλαγή απόψεων, πληροφοριών και ειδικευσης σε όλα τα πεδία του ανθρώπινου ενδιαφέροντος, χωρίς την παρέμβαση της κυβέρνησης, θα φέρει αλλαγές που μόλις τώρα ξεκινάμε να εκτιμάμε. Αντί να θυσιάζουμε την πίστη μας σε απεχθή, ανεπαρκή και υπερ-συγκεντροποιημένα κοινοβουλευτικά σώματα, όπως κάνουμε τώρα, ο κοινωνικός αναρχισμός προβλέπει μια κοινωνία που διοικείται από πολυπληθή ξεχωριστά οργανωτικά σώματα. Μορφωτικές ομάδες για την εξυπηρέτηση των σπουδών, περιβαλλοντικές ομάδες για την διατήρηση και διαχείριση των φυσικών βιοτόπων, οργανισμοί για την προστασία των ανθρώπινων ελευθεριών και για την προώθηση της ειρήνης και της διατησίας, στατιστικές λογιστικές ενώσεις για την διαχείριση και ορθολογική κατανομή των σπάνιων πόρων - που όλα θα δουλεύουν μαζί στα ειδικά πεδία της δραστηριότητάς τους, και τοπικά

και σφαιρικά, για μια καλύτερη, υγιέστερη, οικολογική και πιο ορθολογικά αυτοδιευθυνόμενη κοινωνία.

Η νέα τεχνολογία πάντως έχει αποθέσει στα χέρια του κράτους τεράστια και τρομακτικά ισχυρά εργαλεία. Ήδη η κυβέρνηση αποπειράται να διευθύνει την κοινωνία μέσω μαζικών κεντρικών υπολογιστών (βλ. Tax, DSS κ.α.) (4). Το κράτος, στην προσπάθειά του να διευθύνει κεντρικά και ιεραρχικά έναν απίστευτα μεγάλο αριθμό ανθρώπων σε μια όλο και πιο περίπλοκη κοινωνία, έχει αναγκαστεί να καταφύγει σε όλο και πιο πολύπλοκους υπολογιστές οι οποίοι αποθέτουν τεράστιες ποσότητες πληροφοριών και εξουσίας στα χέρια όλο και λιγότερων ανθρώπων. Τεράστιες και ισχυρές τράπεζες πληροφοριών (με πληροφορίες για τον καθένα μας και με ελάχιστη αν όχι καθόλου πρόσβαση στο κοινό) όχι μόνο είναι ανεπαρκείς, από την άποψη ότι εμφανώς αποτυγχάνουν να λάβουν υπόψη τους την ποικιλία και πολυπλοκότητα της ανθρώπινης ζωής, αλλά είναι και επικίνδυνες ως προς το ότι το ενδεχόμενο της χρήσης των πληροφοριών τους από τυραννικές πολιτικές ελίτ σε μεγάλη κλίμακα είναι απλά.....τρομακτικό. (...).

Μεγάλος Αδελφός (5) ή κοινωνικός Αναρχισμός! Αυτή είναι η επιλογή που έχουμε μπροστά μας - εμείς οι άνθρωποι πρέπει να αποφασίσουμε την πορεία της κοινωνικό-τεχνολογικής επανάστασης.

IV. Ο ΑΝΑΡΧΙΣΜΟΣ, ΤΟ ΚΡΑΤΟΣ ΚΑΙ Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ-ΟΙΚΟΛΟΓΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ

Ο περιβαλλοντισμός είναι προς το παρόν στο προσκήνιο της πολιτικής και κοινωνικής συζήτησης. Μέχρι πρότινος, απολογητές του μίσους για τη Φύση, όπως η Μάργκαρετ Θάτσερ (6), έχουν τελευταία σφετεριστεί το θέμα του περιβαλλοντισμού σε μια προσπάθεια να πάρουν τις "πράσινες" ψήφους. Οι πολιτικοί έχουν αρχίσει να αγκαλιάζουν περισσότερο τα δέντρα παρά τα παιδιά στις προεκλογικές περιόδους. Παρ' όλα αυτά, η κυβέρνηση δεν θα έχει θέση στην προσεχή κοινωνική-οικολογική επανάσταση. Ακόμα και τώρα, χρειάζεται ο ριψοκίνδυνος ακτιβισμός κάποιων ταγμένων περιβαλλοντιστών των μη-κυβερνητικών και μη-κομματικών οργανώσεων, όπως η Greenpeace, για να πιεστεί η κυβέρνηση να περάσει διστακτικά τις ελάχιστες ασήμαντες ρυθμίσεις που έχει δεχτεί να περάσει.

Όταν οι μάζες των συνηθισμένων ανθρώπων συνειδητοποιούν την ανάγκη να αλλάξουν την πορεία της κοινωνικής εξέλιξης, οι κυβερνήσεις όλων των ειδών πάντα αποδεικνύονται ανεπαρκείς. Ακόμα και οι πιο "προοδευτικές" κυβερνήσεις, εξαιτίας της ίδιας της δομής τους, είναι ικανές μόνο για κενό, αργό, βασανιστικά γραφειοκρατικό μετασχηματισμό. Καθώς είμαστε αντιμέτωποι με την κοινωνικό-τεχνολογική επανάσταση, είναι φανερό ότι το κυβερνητικό σύστημα δεν θα μπορέσει ποτέ να ικανοποιήσει τις απαιτήσεις των ανθρώπων. Το "πρασίνισμα" της Αυστραλίας δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί από μερικές εκατοντάδες πολιτικούς μέσα σ' ένα νεκρικό θάλαμο μιας πυραμίδας στην Καμπέρα.

Οι άνθρωποι, συνειδητοποιώντας ότι η κυβέρνηση είναι ανίκανη να αντεπεξέλθει στις μεγάλες περιβαλλοντικές και κοινωνικές αλλαγές που είναι απαραίτητες για να διασφα-

λίσουν την συνέχεια της επιβίωσής τους, θ' αρχίσουν να σχηματίζουν τις δικές τους ομάδες και οργανώσεις. Οι άνθρωποι, στις γειτονιές και τα προάστια τους, θα εγκαταστήσουν από μόνοι τους τους σταθμούς ανακύκλωσης και τις κοινοτικές περιοχές εναπόθεσης λιπασμάτων χωρίς να περιμένουν την "έγκριση" της κυβέρνησης. Οι εργάτες, μέσω των ενώσεών τους, θα μπούκοτάρουν τη χρήση ή την απερίσκεπτη διάθεση επικίνδυνων ουσιών και θα εφαρμόσουν νεότερες και ασφαλέστερες τεχνικές και διαδικασίες, χωρίς να περιμένουν την κυβέρνηση να περάσει νέους νόμους για "βιομηχανικές ρυθμίσεις" ή τους εργοδότες τους ν' αλλάξουν νοοτροπία. Σε τέτοιους καιρούς, οι άνθρωποι αρχίζουν να οργανώνονται χωρίς να δίνουν σημασία στο τι θα πει ή δε θα πει η κυβέρνηση. Η πτώση της κυβέρνησης και του εθνικού κράτους γίνεται αναπόφευκτη.

Όταν ο αγγλικός αυτοκρατορικός στρατός εισέβαλε και αποικιοποίησε την Αυστραλία, διαίρεσε τη χώρα-πάνω-κάτω μ' ένα χάρακα κι ένα μολύβι πάνω σ' ένα κομμάτι χαρτί-σε έξι χωριστά κράτη. Τι αναίδεια! Τι ηλιθιότητα! Να αφηφάς εκατομμύρια χρόνια εξέλιξης και να τραβάς μια ίσια γραμμή μέσα από μια έρημο ή ένα δάσος κι αυτό το μισό να το ονομάζεις Δυτική Αυστραλία, αυτό το μισό Βόρεια επαρχία (7).

Καθώς η κοινωνική-οικολογική επανάσταση προχωρά, οι άνθρωποι αρχίζουν να οργανώνονται σύμφωνα με τα φυσικά, γεωγραφικά ή οικολογικά (8) όρια και όχι σύμφωνα με τα εκλογικά και κρατικά. Αυτά, έχοντας τεχνητά επιβληθεί πάνω στα φυσικά, είναι εντελώς άχρηστα στην προσεχή κοινωνικό-οικολογική επανάσταση. Η ύπαρξη ενός τεράστιου αριθμού από διακεκριμένες και μοναδικές οικολογικές περιφέρειες και υπο-περιφέρειες με τις δικές τους ιδιαίτερες όψεις της χλωρίδας και πανίδας, είναι κάτι που το σύστημα του έθνους-κράτους, γεννημένο από τον Καισαρισμό και την ιμπεριαλιστική κατάσταση, έχει κατά πολύ αποτύχει να λάβει υπόψη. Οι άνθρωποι, αγωνιώντας να προστατέψουν την βιολογική ακεραιότητα της περιοχής που ζουν και να μεγαλώνουν τις οικογένειές τους, θα διορθώσουν τις ζημιές από μόνοι τους, ζημιές που προκλήθηκαν από την απερίσκεπτη καπιταλιστική εκμετάλλευση και την τρομακτική κληρονομιά αιώνων αποικιακού-κρατικού ιμπεριαλισμού, δεν θα βασιστούν στις διαταγές κάποιας απόμακρης κυβέρνησης. Η κοινωνική-οικολογική επανάσταση υπαινίσσεται έτσι την Αναρχία, καθώς στη νέα εποχή του οικολογικού ριζοσπαστισμού και του βιολογικού πραγματισμού τα πολιτικά όρια της προηγούμενης κρατιστικής εποχής θα αντικατασταθούν από φυσικά και οικολογικά.

Αυτό δεν θα συνιστούσε επιστροφή της ανθρωπότητας στην εποχή που οι άνθρωποι ζούσαν σε φυλές, αφού δεν μπορούμε να επιστρέψουμε σε απομακρυσμένες εποχές. Επιπλέον, το ανθρώπινο είδος αρχίζει να σκέφτεται σφαιρικά. Σκέψου σφαιρικά, δράσε τοπικά! Είναι ήδη το σύνθημα της δεκαετίας. Η ανάγκη για καθαρό αέρα και η δι-ηπειρωτική αποδημία της θαλάσσιας ζωής - αλλά και των πτηνών - μάς δείχνουν ότι οι διακεκριμένες οικολογικές περιφέρειες δεν είναι κλειστές οντότητες. Η ευημερία όλων των οικολογικών περιφερειών, ανεξαρτήτως αν αυτές είναι μοναδικές ή απομονωμένες (βλ.μα

ατόλη στον Ειρηνικό ωκεανό, π.χ.) εξαρτάται στενά από την ευημερία όλων των άλλων. Οι άνθρωποι κάθε οικολογικής περιφέρειας θα αντιληφθούν γρήγορα όχι μόνο ότι πρέπει να πασχίσουν να διασφαλίσουν τη δική τους ευτυχία αλλά και ότι πρέπει να καταλάβουν μια υπεύθυνη θέση σε μια λεπτή, περίπλοκη, διαπεριφερειακή, ηπειρωτική ή παγκόσμια ομοσπονδία περιβαλλοντικών οντοτήτων.

Η οικολογική-αναρχική προσέγγιση στα πλανητικής κλίμακας περιβαλλοντικά προβλήματα που αντιμετωπίζουμε είναι η σωτηρία του συνόλου μέσω της σωτηρίας των μερών. Ο κοινωνικός αναρχισμός ενθαρρύνει τους ανθρώπους να σταματήσουν να βασίζονται στην κυβέρνηση προκειμένου να λύσουν τα προβλήματά τους και να αντιληφθούν ότι οι άνθρωποι ασκούν πολύ περισσότερη επιρροή στο άμεσο περιβάλλον των γειτονιών τους. Ο οικολογικός αναρχισμός ισχυρίζεται ότι η μόνη λογική προσέγγιση στην πλανητική βιο-ομοσπονδία και περιβαλλοντική σταθερότητα είναι να πειστούν οι άνθρωποι να ταυτιστούν βαθιά με τη φυσική οικολογία του τόπου τους και να τον προστατέψουν, ενώ θα αναπτύσσουν βιομηχανικές και γεωργικές πρακτικές που είναι ειδικά προσαρμοσμένες στα οικολογικά χαρακτηριστικά του.

Αν αυτό συνέβαινε σε κάθε φυσική περιφέρεια του πλανήτη, υποστηρίζει ο οικο-αναρχισμός, τότε ο πλανήτης ως όλον θα προστατευόταν πολύ καλύτερα απέναντι στην καταστροφικότητα του τωρινού μας κοινωνικού συστήματος.

Η σφαιρική ομοσπονδία των οικολογικών περιφερειών είναι απαραίτητα αναρχίζουσα. Και αυτό γιατί είναι αδύνατο να βάλεις μια οικολογική περιφέρεια πάνω από μιάν άλλη. Όλες μπορεί να παίζουν έναν μη προβλέψιμο και σημαντικό ρόλο στη διασφάλιση μιας μακροβίας οικολογικής σταθερότητας του πλανήτη μας. Πώς θα μπορούσε το περιβάλλον της αυστραλιανής κοινοβουλευτικής πρωτεύουσας, της Καμπέρα, να είναι πιο σημαντικό απ'αυτό των ορυχείων ουρανίου στο Ρόξμπυ Ντόουνς της Νότιας Αυστραλίας; Η κυβέρνηση δεν μπορεί να έχει καμιά θέση στην προσεχή κοινωνικό-οικολογική επανάσταση.

V. Ο ΑΝΑΡΧΙΣΜΟΣ, Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΚΑΙ Η ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΗΣ ΠΟΛΗΣ

Όταν οι αναρχικοί μιλούν για καταστροφή του έθνους-κράτους, πολύ συχνά οι άνθρωποι υποθέτουν ότι αυτό θα σήμαινε μια επιστροφή στο χωριό μικρής κλίμακας ή στη ζωή της κοινότητας. Παρ' ότι οι αναρχικοί σίγουρα θα επιθυμούσαν να δουν μικρά χωριά και πόλεις να γίνονται αυτόνομα, αυτοκυβερνώμενα και αυτόνομα, η επιστροφή σ' έναν μικρής κλίμακας και ουσιαστικά απομονωμένο κοινοτικό τρόπο ζωής είναι και απεχθής και αποδοκιμαστέα. Ο αναρχισμός δεν είναι μια οπισθοδρομική προ-βιομηχανική ιδεολογία. Ακόμα κι αν η ανάπτυξη των γρήγορων και επαρκών μεταφορών και επικοινωνιακών συστημάτων έχει εκμηδενίσει την ανάγκη να ζούμε σε όλο και μεγαλύτερες πόλεις, όταν οι αναρχικοί μιλούν για καταστροφή του κράτους δεν προωθούν τον χίπινο πειραματισμό ή τις μικρές, απομονωμένες κοινότητες.

Με την καταστροφή του έθνους-κράτους κατά τη διάρκεια της κοινωνικής επανάστασης, οι άνθρωποι θα άρχιζαν από μόνοι τους να διοικούν και να ρυθμίζουν τις υποθέσεις

των πόλεών τους. Όπως ακριβώς οι άνθρωποι θεωρούν τους εαυτούς τους κατοίκους διακεκριμένων οικολογικών περιφερειών, έτσι ακριβώς θα θεωρούσαν τους εαυτούς τους ισότιμους πολίτες μιας συγκεκριμένης κωμόπολης ή πόλης και όχι υπηκόους του έθνους-κράτους.

Καθώς η κοινοτιστική επανάσταση θα προχωρούσε και οι άνθρωποι κάθε πόλης θα ανέπτυσαν μια συνεχώς πιο βαθιά αίσθηση πολιτικής ταυτότητας, ολόκληρη η γεωγραφία της απελευθερωμένης πόλης θα άρχιζε να αλλάζει. Οι περιοχές και τα προάστια της πόλης,

αντί να είναι ανίσχυρα και να κυριαρχούνται από ένα κεντρικό ομογενοποιημένο αστικό κέντρο, όπως συμβαίνει σήμερα, θα γίνονταν ανεξάρτητες και ζωτικές κοινότητες της πόλης. Η πόλη, σε μια προσπάθεια να γίνει αυτόνομη και να εμποδίσει την υποβάθμιση της περιβάλλουσας υπαίθρου, θα ζούσε χωρίς παρωχημένες και εκτεταμένες μορφές γεωργικής μονοκαλλιέργειας και θα εφάρμοζε τοπικές, οργανικές και βασισμένες στην κοινότητα μορφές γεωργο-βιομηχανικής παραγωγής, με τα μέλη κάθε περιοχής να γίνονται τα ίδια υπεύθυνα για τις δημοτικές και πολιτικές ανάγκες του πληθυσμού της - στέγαση, υγεία, έλεγχο των τοπικών αντιθέσεων, ψυχαγωγία, βασική εκπαίδευση, φροντίδα των παιδιών και άλλες δραστηριότητες. Έτσι ο κοινωνικός αναρχισμός ελπίζει να αντικαταστήσει το έθνος-κράτος μ' ένα μεγάλο αριθμό από γεωργο-βιομηχανικές κοινότητες-πόλεις, μια συσσώρευση από ομοσπονδοποιημένες, πλην ανεξάρτητες, πολίχνες.

Παρά τις αναπόφευκτες αντιθέσεις σε αντιτιθέμενες φατρίες και περιοχές, η αναγκαιότητα της διατήρησης μιας αίσθησης πολιτικής ενότητας και σκοπού θα εξασφάλιζε ότι οι περισσότερες διαμάχες θα επιλύονταν ειρηνικά (10).

Μια αυτοκυβερνώμενη και κυρίαρχη πόλη, απελευθερωμένη από την εξωτερική κρατική παρέμβαση, πρέπει, ως ζήτημα αναγκαιότητας, να επιλύει τα προβλήματά της. Όλοι χρειάζονται ασφαλείς δρόμους, καταφύγιο, τροφή και μια σχετική ειρήνη, γι' αυτό είναι στα ενδιαφέροντα κάθε πολίτη να διατηρεί μια ενεργητική, υγιή και αναπτυσσόμενη πόλη που θα προμηθεύει υγιεινή τροφή και θα ενσωματώνεται αρμονικά στις περιβάλλουσες της βιο-περιφέρειες (μια άλλη λέξη για τις οικολογικές περιφέρειες) και της οποίας η αρχιτεκτονική, η διαρρύθμιση, τα πάρκα, η ζωή και ζωτικότητα θα εξασφαλίσουν την συντήρηση και την συναρπαστικότητα. Αυτά δεν υπαινίσσονται μια επιστροφή σε σκοτεινές εποχές όταν κάθε πόλη ήταν ουσιαστικά απομονωμένη και περιβαλλόταν από οχυρώσεις. Κι αυτό γιατί όλ' αυτά προέρχονται από μια εποχή όπου χρειάζονταν πολλές μέρες με τα πόδια ή με το άλογο για να φτάσεις σε μια ξένη πόλη. Η γρήγορη και αποτελεσματική πληροφόρηση, οι μεταφορές και οι επικοινωνίες δεν θα επιτρέψουν ποτέ να επιστρέψουμε σ' αυτή την εποχή.

Εξαιτίας της αναγκαιότητας, οι πόλεις θα ομοσπονδοποιούνται μεταξύ τους στη βάση της κουλτούρας, της οικολογίας, του εμπορίου και της βιομηχανίας για να διασφαλίσουν την πληροφόρηση, τα αγαθά και τις υπηρεσίες που απαιτούνται παγκοσμίως ή δεν είναι άμεσα διαθέσιμα στις πόλεις ή στις κοινότητες. Η προσεχής κοινωνική αναρχική επανά-

σταση θα είναι κοινοτιστική - όχι απλά ένα πραξικόπημα ή η μεταφορά της δύναμης στα χέρια ενός νέου Καίσαρα, στρατηγού ή μιας χούφτας κοινοβουλευτικών. Η επανάσταση θα αποκεντρωθεί και θα χει χιλιάδες κέντρα. Οι πολίτες κάθε πόλης, κομόπολης ή προαστίου, κινητοποιημένοι από την ανάγκη να διασφαλίσουν ένα συγκροτημένο και υγιές κοινωνικό περιβάλλον, θα προσπαθήσουν από μόνοι τους να εκπληρώσουν το καθήκον της ανοικοδόμησης μιας ευχάριστης, ασφαλούς και οικολογικά ισορροπημένης πολιτικής κοινότητας μέσα από τα ερείτια της παρελθούσας κρατικό-καπιταλιστικής εποχής.

VI. Ο ΑΝΑΡΧΙΣΜΟΣ, Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΚΑΙ Ο ΣΥΝΔΙΚΑΛΙΣΜΟΣ

Ο κοινωνικός αναρχισμός, και στη θεωρία και στην πράξη, πάντα παραδεχόταν την ανάγκη της οργάνωσης της εργατικής τάξης και του συνδικαλισμού. Όταν, πάντως, ο κοινωνικός αναρχικός μιλάει για την οργάνωση των εργατών δεν μιλάει για μεγάλης κλίμακας, συγκεντρωτικές και γραφειοκρατικές συνδικαλιστικές δομές όπως τις σημερινές. Οι περισσότερες τέτοιες οργανώσεις είναι σκιάκια στην ποδιά της κυβέρνησης - "διαπραγματευόμενες" με τον πιο δουλοπρεπή τρόπο με τους κρατικο-καπιταλιστές καταπιεστές μας για το δικαίωμά μας να παραμένουμε μισθωτοί σκλάβοι και για να κερδίσουμε λίγες πενταροδεκάρες παραπάνω τη μέρα. Μια συγκεντρωτική, αλλοτριωμένη και αποξενωμένη απ'τα μέλη της συνδικαλιστική οργάνωση, της οποίας η ηγεσία δεν συμμετέχει πια στην καθημερινή δουλειά του εργοστασίου, του αγροκτήματος ή του μαγαζιού, δεν μπορεί ποτέ να αντιπροσωπεύει τους εργαζόμενους ή ακόμα και να αρχίσει να αντιλαμβάνεται τις τεράστιες κοινωνικές δυνατότητες της οργάνωσης της καθαρά λαικής εργατικής τάξης.

Προφανώς αυτός ο τύπος υποτιθέμενου συνδικαλισμού δεν μπορεί να έχει θέση στην αναρχική κοινωνική τάξη του μέλλοντος, καθώς οι εργάτες σε κάθε αγρόκτημα, εργοστάσιο, μαγαζί κ.λ.π. θα πρέπει να αναλάβουν οι ίδιοι την παραγωγή.

Οι μηχανικοί, οι ερευνητές, οι χειριστές, οι μαθητευόμενοι κ.α. θα πρέπει να συνεργαστούν μεταξύ τους, όχι για το συμφέρον μιας χούφτας καπιταλιστών ή κρατικών αξιωματούχων, αλλά για το δικό τους συμφέρον, των οικογενειών τους, της βιομηχανίας, της πόλης τους και τελικά της ανθρωπότητας.

Οι εργαζόμενοι, δεσμώτες μέχρι τώρα του κεφαλαίου και του κράτους, είναι στην πραγματικότητα οι παραγωγοί όλου του κοινωνικού πλούτου. Όλα τα ουσιώδη για την καθημερινή ύπαρξη του είδους μας -τροφή, ενέργεια, μεταφορές, νερό, περιθάλψη κ.λ.π. - είναι προϊόντα του ανθρώπινου μόχθου και των φυσικών πόρων, που είναι (ή θα έπρεπε να είναι) η κληρονομιά όλου του ανθρώπινου γένους. Άπαξ και ελευθερωθούν από το να δουλεύουν για το κέρδος των λίγων παρά των πολλών, οι εργαζόμενοι θα αντιληφθούν γρήγορα την αληθινή τους αξία για την κοινωνία, η οποία εξυπνά τους αποκρύπτεται μέσω της μισθωτής σκλαβιάς, του οικονομικού ανταγωνισμού και της πολιτικής βίας και απάτης. Οι εργαζόμενοι θα αποκτούσαν γρήγορα μια νέα αίσθηση ανεξαρτησίας, υπερηφάνειας και αυτοεκτίμησης και θα οργανώνονταν μέσω των ενώσεών τους για να υπηρετήσουν την ανθρωπότητα.

Το γεγονός ότι τα συνδικάτα έχουν πάγκόσμιω χαρακτήρα και δεν συνδέονται με μια συγκεκριμένη πόλη ή κοινότητα τα κάνει ιδανικό φορέα για πολλές οικονομικές, ζωτικές δια-κοινοτικές δραστηριότητες. Οι αναρχικοί πιστεύουν ότι οι εργαζόμενοι άνθρωποι, μέσω των ενώσεών τους, θα διασφαλίσουν τη δίκαιη κατανομή των ουσιωδών πληροφοριών, προϊόντων και υπηρεσιών, κάποιες από τις οποίες μπορεί να μην είναι δυνατό να αποκτηθούν στο επίπεδο της μεμονωμένης κοινότητας ή πόλης (π.χ. το κάρβουνο μπορεί να βρεθεί σε κάποιες μόνο τοποθεσίες αλλά είναι απαραίτητο στους ανθρώπους όλων των μερών του πλανήτη).

Είναι φανερό ότι, αν ο αναρχισμός έχει οποιαδήποτε πιθανότητα πραγματοποίησης του σκοπού του για μια α-κρατική κοινωνική τάξη, τότε οι απλοί εργαζόμενοι άνθρωποι πρέπει να αναπτύξουν μη-γραφειοκρατικές και αμεσοδημοκρατικές μορφές γεωργοβιο-μηχανικής οργάνωσης πριν από τη στιγμή της επανάστασης, οργάνωσης ικανής να διασφαλίσει ότι οι ζωτικές υπηρεσίες θα λειτουργήσουν αποτελεσματικά εν τη απουσία του κρατικό-καπιταλιστικού ελέγχου. Για να επιφέρουν την επιτυχή πραγματοποίηση της κοινωνικής αναρχικής επανάστασης, τα τραίνα, τα λεωφορεία, τα ορυχεία, οι επικοινωνίες κ.λπ. πρέπει να συνεχίσουν να λειτουργούν από τη στιγμή που η κρατικό-καπιταλιστική τάξη αρχίζει να αποσυντίθεται. Χωρίς τη γεωργο-βιομηχανική εργατική τάξη ή την συνδικαλιστική οργάνωση, ο επαναστατικός αναρχισμός θα παραμείνει μια διανοουμενίστικη φαντασίωση και μια φιλοσοφική ονειρώξη.

VII. Ο ΑΝΑΡΧΙΣΜΟΣ ΚΑΙ Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ

Η κυβέρνηση θα βρίσκεται πάντα σε αντίθεση με τις κοινωνικές εξελικτικές διαδικασίες. Σε καιρούς επανάστασης η κυβέρνηση πάντα θα προσπαθεί να αντιστρέψει το ρεύμα της κοινωνικής προόδου και ποτέ να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις των μαζών. Το αντίθετο θα ήταν ενάντια στη στατική, γραφειοκρατική της φύση. Οι επαναστάσεις πάντα ξεκινάνε με τον παραμερισμό της κυβέρνησης.

Έχοντας καταστρέψει την κυβέρνηση με την επαναστατική πράξη, γιατί να συστήσουμε νέα, όπως προτείνουν οι μαρξιστές; Η ιστορία έχει δείξει ότι οι απόπειρες να δημιουργηθούν "εργατικά κράτη" έχουν πάντα καταλήξει στην ανάπτυξη φαύλων, ολοκληρωτικών, γραφειοκρατικών, ελιτίστικων αστυνομικών κρατών. Επανάσταση και κυβέρνηση είναι πράγματι ασυμβίβαστα-αντίθετα και επιβλαβή το ένα για το άλλο. Η ιδέα μιας "επαναστατικής κυβέρνησης" που θα σταθεροποιήσει και θα δώσει περαιτέρω ώθηση στην επαναστατική διαδικασία είναι ανόητη. Η Επανάσταση και η Κυβέρνηση συγκρούονται και καταστρέφουν η μια την άλλη. Η ανοικοδόμηση της κυβέρνησης κατά τη διάρκεια της επαναστατικής διαδικασίας αντιπροσωπεύει την αντίδραση και το τέλος της επανάστασης. Πρέπει να σπάσουμε τον κύκλο των κυβερνητικών επαναστάσεων και να μπούμε στην πορεία του κοινωνικού επαναστατικού αναρχισμού - την κοινωνική οικοδόμηση μιας ορθολογικής, αυτοοργανωμένης κοινωνίας με την απουσία του έθνους-κράτους.

Η Επανάσταση είναι ένα περίπλοκο κοινωνικό φαινόμενο που γεννιέται απ' τους ανθρώπους και συνιστά φυσικό μέρος της βιολογικής και κοινωνικής εξέλιξης. Αν και αιώνες καταπίεσης, αδικίας και ηλιθιότητας έχουν προετοιμάσει αργά το έδαφος για επανάσταση, η τελευταία αντιπροσωπεύει μια επιταχυνόμενη κοινωνική διαδικασία και εμπεριέχει τη ραγδαία τροποποίηση των παρωχημένων κοινωνικών, πολιτικών, οικονομικών και οικολογικών δομών. Τέτοιοι μετασχηματισμοί δεν μπορεί ποτέ να αποτελούν έργο ενός μεμονωμένου εγκεφάλου ή ενός προγράμματος επιβεβλημένου από τα πάνω μέσω της κυβέρνησης. Ο Επαναστατικός μετασχηματισμός περιλαμβάνει ολόκληρη την κοινωνία – όχι απλά μια αλλαγή προσωπικού στον μηχανισμό ελέγχου της πρωτεύουσας – η επανάσταση πρέπει να λάβει χώρα σε κάθε οικισμό, χωριό, κομμόπολη, πόλη ή επαρχία, ανεξάρτητα από το πόσο απομακρυσμένη μπορεί να είναι. Η επανάσταση είναι το αποτέλεσμα διασεκατομμυρίων επαναστατικών πράξεων από εκατομμύρια ξεχωριστούς ανθρώπους οι οποίοι αποσκοπούν, όσο αόριστο κι αν είναι αυτό, σε μια νέα κοινωνική τάξη.

Η επανάσταση εμπεριέχει την τοπική δράση, τους ανθρώπους σε κάθε δρόμο, πάρκο, προάστιο, εργοστάσιο ή εργαστήριο, φυτεύοντας δέντρα στους κήπους ή στους αγρούς τους, ή υιοθετώντας νέους, μη μολυσματικούς και οικολογικά ισορροπημένους τρόπους για την ικανοποίηση των αναγκών και απαιτήσεων της ανθρωπότητας. Η βιο-κοινωνική επανένωση του ανθρώπινου γένους με τη φύση και η ανάπτυξη γνήσια δημοκρατικών μορφών πολιτικής οργάνωσης μπορεί να συμβεί μόνο σε τοπικό επίπεδο – στο επίπεδο κάθε πόλης και οικολογικής περιφέρειας. Αν η επανάσταση πρόκειται να' ναι επιτυχημένη, εξυπακούεται ότι εκατομμύρια ανθρώπων πρέπει να αναλάβουν άμεση δράση στο άμεσο τοπικό τους περιβάλλον, όπου και μόνο μπορούν να επηρεάσουν και να προκαλέσουν πραγματικές και διαρκείς πολιτικές, οικονομικές και οικολογικές αλλαγές. Η τεράστια κοινωνικό-οικολογική ανοικοδόμηση του πλανήτη μας δεν μπορεί να είναι αποτέλεσμα δικτατοριών, γραφειοκρατικού μετασχηματισμού ή κοινοβουλευτικού πολιτικαντισμού. Θα είναι το κοινωνικό-εξελικτικό προϊόν της ανθρωπότητας. (...)

*(Το πρωτότυπο κείμενο έχει εκδοθεί από την See Sharp Press, San Fransisco, 1990.
Η μετάφραση έγινε από συντρόφους στο Ηράκλειο Κρήτης).*

Σχετικά με το χτύπημα ενάντια στον Henry Clay Frick από τον Alexander Berkman

Αποσπάσματα από το βιβλίο "LIVING MY LIFE"
της EMMA GOLDMAN

"Ήταν Μάιος του 1892. Τα νέα από τον Pittsburg έλεγαν ότι είχαν ξεσπάσει φασαρίες ανάμεσα στην Εταιρεία Ατσάλιού Carnegie και τους εργάτες που είχαν οργανωθεί στο Ενωμένο Σωματείο Εργατών Σιδήρου και Ατσάλιού. Ήταν ένας από τους μεγαλύτερους και ικανότερους εργατικούς φορείς της χώρας, αποτελούμενο κυρίως από Αμερικανούς, αποφασιστικούς και θαρραλέους, που υπερασπιζόταν τα δικαιώματά τους. Η Εταιρεία Carnegie από την άλλη, ήταν ένας ισχυρός οργανισμός, γνωστός σαν σκληρό αφεντικό. Το ιδιαίτερα σημαντικό ήταν ότι ο Andrew Carnegie, ο πρόεδρος της, είχε παραχωρήσει προσωρινά τη γενική διαχείριση στο διευθυντή της εταιρείας, τον Henry Clay Frick, έναν άνθρωπο που ήταν γνωστός για την εχθρότητά του προς τους εργάτες. Ο Frick είχε επίσης μεγάλες φυτείες κόκας, στις οποίες απαγορευόταν τα συνδικάτα και οι εργάτες διοικού- νταν με σιδηρά πυγμή.

Οι υψηλές τιμές του εισαγόμενου ατσάλιού είχαν δώσει μεγάλη ώθηση στην Αμερικάνικη βιομηχανία ατσάλιού. Η Εταιρεία Carnegie είχε ουσιαστικά το μονοπώλιό του και απολάμβανε άνθηση άνευ προηγουμένου. Τα μεγαλύτερα εργοστάσιά της ήταν στο Homestead, κοντά στο Pittsburg, όπου απασχολούνταν χιλιάδες εργάτες, και η δουλειά τους απαιτούσε μακρά εκπαίδευση και προσόντα. Οι μισθοί διακανονίζονταν ανάμεσα στην εταιρεία και το σωματείο, σύμφωνα με μια αναλογική κλίμακα που βασιζόταν στην υπεριοχύουσα τιμή της αγοράς για τα προϊόντα από ατσάλι. Η τρέχουσα συμφωνία έφτανε στο τέλος της και οι εργάτες παρουσίασαν μια νέα μισθολογική πρόταση, ζητώντας αύξηση εξαιτίας των υψηλότερων τιμών της αγοράς και της αυξημένης παραγωγής των εργοστασίων.

Ο φιλάνθρωπος Andrew Carnegie αποσύρθηκε άνετα στο κάστρο του στη Σκωτία και ο Frick πήρε στα χέρια του όλη την κατάσταση. Ανακοίνωσε ότι από τώρα και στο εξής θα έπαινε να ισχύει η αναλογική κλίμακα. Η εταιρεία δεν θα έκανε άλλες συμφωνίες με το Ενωμένο Σωματείο. Θα καθόριζε μόνη της το ύψος των μισθών. Στην πραγματικότητα, δεν αναγνώριζε καν το σωματείο. Δεν επρόκειτο να μεταχειρίζεται τους εργαζομένους συλλογικά, όπως πριν. Θα έκλεινε τα εργοστάσια και οι εργάτες θα θεωρούνταν απολυμένοι. Έπειτα, θα έπρεπε να κάνουν αίτηση για δουλειά ατομικά και ο μισθός θα κανονιζόταν ξεχωριστά για κάθε εργάτη. Ο Frick αρνήθηκε κοφτά τις προσπάθειες συμφιλίωσης του σωματείου των εργατών, δηλώνοντας ότι δεν υπήρχε «τίποτα που να χρειάζεται διατηρεί- α». Προς το παρόν τα εργοστάσια ήταν κλειστά. «Δεν πρόκειται περί απεργίας, αλλά περί ανταπεργίας», ανακοίνωσε ο Frick. Ήταν μια ανοιχτή κήρυξη πολέμου.

... ..

Μακριά από τη σκηνή του επικείμενου αγώνα, στο μικρό μας παγωτατζίδικο στην πόλη του Worcester, παρακολουθούσαμε τις εξελίξεις με ενδιαφέρον. Σε μας φαινόταν ως η αφύπνιση του Αμερικανού εργάτη, η μέρα της ανάστασής του που περιμέναμε τόσο

καιρό. Ο ιθαγενής δουλευτής είχε ανορθωθεί, άρχιζε να αισθάνεται τη μεγάλη του δύναμη, ήταν αποφασισμένος να σπάσει τις αλυσίδες που τον έδεναν τόσο καιρό, σκεφτόμασταν. Η καρδιά μας είχε γεμίσει με θαυμασμό για τους άντρες του Homestead.

... ..
Ένα απόγευμα ήρθε κάποιος πελάτης για ένα παγωτό, ενώ ήμουν μόνη στο μαγαζί. Καθώς ακούμπησα το πιάτο μπροστά του, είδα τους πηχυαίους τίτλους στην εφημερίδα του: «ΟΙ ΤΕΛΕΥΤΑΙΕΣ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ ΣΤΟ HOMESTEAD – ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ ΕΡΓΑΤΩΝ ΔΙΩΧΟΝΤΑΙ ΑΠΟ ΤΑ ΣΠΙΤΙΑ ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ – ΕΤΟΙΜΟΓΕΝΝΕΣ ΓΥΝΑΙΚΕΣ ΣΕΡΝΟΝΤΑΙ ΣΤΟ ΔΡΟΜΟ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΣΕΡΙΦΗΔΕΣ». Πίσω από τον ώμο του πελάτη διάβασα το τελεσίγραφο του Frick προς τους εργάτες: προτιμούσε να τους δει νεκρούς παρά να τους παραχωρήσει αυτά που ζητούσαν και απειλούσε ότι θα έφερνε αστυνομικούς από το Pinkerton. Η βίαιη ωμότητα της δήλωσης, η απανθρωπιά του Frick προς τις ξεσπιτωμένες μανάδες φλόγισε το νου μου. Η αγανάκτηση διατέρασε όλη μου την ύπαρξη.

Κλειδώσα το μαγαζί και πήγα τρέχοντας στο μικρό μας διαμέρισμα, που βρίσκονταν τρία τετράγωνα πιο κάτω. Επρόκειτο για το Homestead, όχι για τη Ρωσία· τώρα το ήξερα. Ανήκαμε στο Homestead. Τα παιδιά που ξεκουράζονταν για τη βραδινή βάρδια σηκώθηκαν μόλις μπήκα στο δωμάτιο κρατώντας σφιχτά την εφημερίδα. «Τι συμβαίνει Emma, είσαι χάλια!» Δεν μπορούσα να μιλήσω. Τους έδωσα την εφημερίδα.

Ο Sasha ήταν ο πρώτος που σηκώθηκε. «Το Homestead!» αναφώνησε. «Πρέπει να πάω στο Homestead!» Τον αγκάλιασα, φωνάζοντας το όνομά του. Κι εγώ θα πήγαινα. «Πρέπει να πάμε απόψε», είπε, «έφτασε επιτέλους η μεγάλη στιγμή!» Επειδή είμαστε διεθνιστές, πρόσθεσε, δεν μας νοιάζει πού γίνεται η έκρηξη από τους εργάτες· πρέπει να είμαστε μαζί τους. Πρέπει να μεταδώσουμε το μεγάλο μας μήνυμα και να τους βοηθήσουμε να καταλάβουν ότι δεν πρέπει να απεργήσουν μόνο σ' αυτή την περίπτωση, αλλά διαρκώς, για μια ελεύθερη ζωή, για την αναρχία. Η Ρωσία είχε πολλούς ηρωικούς άνδρες και γυναίκες, αλλά ποιος υπήρχε στην Αμερική; Ναι, πρέπει να πάμε στο Homestead, απόψε!

Στο δρόμο συζητήσαμε τα άμεσα σχέδιά μας. Πρώτα απ' όλα, θα τυπώναμε ένα μανιφέστο προς τους εργάτες ατσάλιού. Θα έπρεπε να βρούμε κάποιον να το μεταφράσει στα Αγγλικά, μια που δεν είμαστε ακόμα σε θέση να εκφράσουμε τις σκέψεις μας σωστά σε αυτή τη γλώσσα. Θα τυπώναμε το Αγγλικό και το Γερμανικό κείμενο στη Νέα Υόρκη και θα τα παίρναμε μαζί μας στο Pittsburg. Με την βοήθεια των Γερμανών συντρόφων εκεί, θα οργανώνονταν συγκεντρώσεις στις οποίες θα μιλούσα εγώ. Ο Fedya θα παρέμενε στη Νέα Υόρκη ως τις περαιτέρω εξελίξεις.

... ..
... Το μανιφέστο γράφτηκε εκείνο το απόγευμα. Ήταν ένα φλογισμένο κάλεσμα προς τους άντρες του Homestead να αποπνέξουν το ζυγό του καπιταλισμού, να χρησιμοποιήσουν τον τωρινό τους αγώνα σαν ένα ενδιάμεσο βήμα για την καταστροφή του μισθολογικού συστήματος και να οδεύσουν προς την κοινωνική επανάσταση και την αναρχία.

Λίγες μέρες μετά την επιστροφή μας στη Νέα Υόρκη, τα νέα της σφαγής των εργατών ατσάλιού από άντρες του Pinkerton διέσχισαν τη χώρα. Ο Frick είχε οχυρώσει τα εργοστάσια του Homestead, είχε φτιάξει έναν ψηλό φράχτη γύρω γύρω. Τότε, στην ησυχία της

νύχτας, μια μαούνα γεμάτη από απεργοσπάστες, με την προστασία βαριά οπλισμένων φονιάδων από το Pinkerton, ανέβηκε ήσυχα τον ποταμό Monongahela. Οι εργάτες είχαν μάθει για την κίνηση του Frick. Παρατάχθηκαν κατά μήκος της ακτής, αποφασισμένοι να αποκρούσουν τους μισθοφόρους του Frick. Όταν η μαούνα μπήκε σε απόσταση βολής, οι άντρες από το Pinkerton άνοιξαν πυρ δίχως προειδοποίηση, σκοτώνοντας αρκετούς εργάτες από το Homestead στην ακτή κι ανάμεσά τους ένα μικρό αγόρι και τραυματίζοντας πλήθος.

Οι αχαλίνωτοι δολοφόνοι προκάλεσαν ακόμα και τις καθημερινές εφημερίδες. Ορισμένες δημοσίευσαν έντονα φορτισμένα πρώτα άρθρα, κριτικάροντας σοβαρά τον Frick. Είχε πάει πολύ μακριά· είχε ρίξει λάδι στη φωτιά στις τάξεις των εργατών και θα έπρεπε να κατηγορήσει τον εαυτό του για τις όποιες απειλπισμένες πράξεις μπορεί να γίνονταν.

Ήμασταν έκπληκτοι. Είδαμε αμέσως ότι η ώρα του μανιφέστου μας είχε περάσει. Τα λόγια είχαν χάσει το νόημά τους μπροστά στο αίμα των αθώων που είχε χυθεί στις όχθες του Monongahela. Διαισθητικά νιώσαμε όλοι τι ήταν αυτό που φούσκωνε στην καρδιά των άλλων. Ο Sasha έσπασε τη σιωπή.

«Ο Frick είναι ο υπεύθυνος γι' αυτό το έγκλημα», είπε, «πρέπει να υποστεί τις συνέπειες». Ήταν η ψυχολογική στιγμή για ένα *Attentat*, όλη η χώρα είχε ξεσηκωθεί, όλοι θεωρούσαν τον Frick ως αυτουργό της εν ψυχρώ δολοφονίας. Ένα χτύπημα με στόχο τον Frick θα είχε απήχηση και στο φτωχότερο χαμόσπιτο, θα συγκέντρωνε την προσοχή όλου του κόσμου στην αληθινή αιτία πίσω από τον αγώνα του Homestead. Θα έσπερνε επίσης τον τρόπο στις τάξεις του εχθρού και θα έκανε να συνειδητοποιήσουν ότι το προλεταριάτο της Αμερικής είχε τους εκδικητές του.

Ο Sasha δεν είχε ξαναφτιάξει βόμβα, αλλά η «Επιστήμη του Επαναστατικού Πολέμου» του Most ήταν ένα καλό εγχειρίδιο. Θα προμηθευόταν δυναμίτη από ένα φίλο που γνώριζε στο Staten Island. Περίμενε καιρό να φτάσει αυτή η υπέροχη στιγμή να υπηρετήσει το Σκοπό, να δώσει την ζωή του για το λαό. Θα πήγαινε στο Pittsburg.

«Θα 'ρθούμε μαζί σου!», είπαμε μαζί ο Fedya και εγώ. Αλλά ο Sasha δεν ήθελε να ακούσει κουβέντα. Επέμενε ότι ήταν εγκληματικό να χαθούν τρεις ζωές για έναν άνθρωπο.

Καθίσαμε κάτω, με τον Sasha ανάμεσά μας, κρατώντας τα χέρια μας. Με έναν ήσυχο και σταθερό τόνο άρχισε να μας εξηγεί το σχέδιό του. Θα τελειοποιούσε ένα χρονοδιακόπτη για την βόμβα που θα του επέτρεπε να σκοτώσει τον Frick και ο ίδιος να σωθεί. Όχι επειδή ήθελε να ξεφύγει, όχι· ήθελε όμως να ζήσει αρκετά ώστε να δικαιώσει την πράξη του στο δικαστήριο, για να μάθουν οι Αμερικανοί ότι δεν ήταν εγκληματίας αλλά ιδεολόγος.

«Θα σκοτώσω τον Frick», είπε ο Shasa «και φυσικά θα καταδικαστώ σε θάνατο. Θα πεθάνω περήφανος με την επίγνωση ότι έδωσα τη ζωή μου για το λαό. Αλλά θα πεθάνω από το δικό μου χέρι, όπως ο Lingg. Δεν θα επιτρέψω ποτέ στους εχθρούς μας να με σκοτώσουν».

Κρεμάστηκε από τα χεύλη του. Η διαύγειά του, η ηρεμία και η δύναμή του, η ιερή φλόγα του ιδανικού του με συνάρπασαν, με μάγεψαν. Γυρνώντας προς εμένα, συνέχισε με βαθιά φωνή. Εγώ ήμουν γεννημένη ομιλήτριάς, ο προπαγανδιστής, είπε. Θα μπορούσα να

κάνω πολλά για την πράξη του. Θα μπορούσα να εξηγήσω το νόημά της στους εργάτες. Θα μπορούσα να εξηγήσω ότι δεν είχε προσωπικό παράπονο ενάντια στον Frick, ότι σαν ανθρώπινο ον ο Frick σήμαινε γι' αυτόν όσα και οποιοσδήποτε άλλος άνθρωπος. Ο Frick ήταν το σύμβολο του πλούτου και της εξουσίας, της αδικίας και των λαθών της καπιταλιστικής τάξης, καθώς και προσωπικά υπεύθυνος για το αδικοχαμένο αίμα των εργατών. Η πράξη του Sasha θα κατευθυνόταν ενάντια στον Frick όχι ως άνθρωπο, αλλά ως εχθρό των εργατών. Σίγουρα θα έπρεπε να καταλάβω πόσο σημαντικό ήταν να μείνω πίσω για να προβάλω το νόημα της πράξης του και το μήνυμά της σ' όλη τη χώρα.

Κάθε του λέξη χτυπούσε στο κεφάλι μου σαν βαριά. Όσο πιο πολύ μιλούσε συνειδητοποιούσα το τρομερό γεγονός, ότι δεν με είχε ανάγκη στην τελευταία μεγάλη στιγμή. Η συνειδητοποίηση αυτή έσβησε όλα τα άλλα: το μήνυμα, τον Σκοπό, το καθήκον, την προπαγάνδα. Ποιο νόημα θα μπορούσαν να έχουν αυτά τα πράγματα σε σύγκριση με την δύναμη που έκανε τον Sasha σάρκα από τη σάρκα και αίμα από το αίμα μου, από την πρώτη στιγμή που άκουσα τη φωνή του και ένωσα το άγγιγμα των χεριών του στην πρώτη μας συνάντηση; Τα τρία χρόνια που περάσαμε μαζί του είχαν δείξει τόσο λίγα από την ψυχή μου, έτσι ώστε να μπορεί να μου λέει τόσο ήρεμα να συνεχίσω να ζω, αφότου αυτόν θα τον είχαν διαμελίσει ή στραγγαλίσει; Δεν είναι η πραγματική αγάπη – όχι η συνηθισμένη αγάπη, αλλά η αγάπη του να μοιράζεσαι τα πάντα με το αγαπημένο πρόσωπο – πιο επιτακτική από οτιδήποτε άλλο; Εκείνες οι Ρωσίδες, η Jessie Helmann και η Sorhia Perovskaya, το γνώριζαν αυτό, είχαν πάει με τους άντρες τους στη ζωή και στο θάνατο. Κι εγώ δεν μπορούσα να κάνω διαφορετικά.

«Θα 'ρθω μαζί σου Sasha», φώναξα, «πρέπει να 'ρθω μαζί σου! Το ξέρω ότι σαν γυναίκα μπορώ να σε βοηθήσω. Θα μπορούσα να βρω πρόσβαση στον Frick πολύ πιο εύκολα από σένα. Θα μπορούσα να ανοίξω το δρόμο για την πράξη σου. Εκτός αυτού, απλώς πρέπει να έρθω μαζί σου. Το καταλαβαίνεις αυτό Sasha;» "

Ο διάλογος συνεχίζεται περιγράφοντας τα πειράματα του Sasha στην προσπάθειά του να φτιάξει μια βόμβα. Δεν τα κατάφερε. Ο Sasha φεύγει για το Homestead. Η Emma μένει στη Νέα Υόρκη. Ο Sasha έχει ανάγκη από λεφτά, και το κείμενο συνεχίζει περιγράφοντας την αστεία αποτυχημένη προσπάθειά της Goldman να βγάλει χρήματα από την πορνεία για να τα στείλει στον Berkman. Τελικά καταφέρνει να δανειστεί μερικά λεφτά από φίλους.

“Νωρίς το απόγευμα του Σαββάτου, στις 23 Ιουλίου, Ο Fedya όρμησε στο δωμάτιό μου με μια εφημερίδα. Έγραφε με μεγάλα μαύρα γράμματα: «ΝΕΟΣ ΑΝΔΡΑΣ ΜΕ ΤΟ ΟΝΟΜΑ ALEXANDER BERKMAN ΠΥΡΟΒΟΛΕΙ ΤΟΝ FRICK – Ο ΔΟΛΟΦΟΝΟΣ ΣΥΝΕΛΗΦΘΗ ΑΠΟ ΕΡΓΑΤΕΣ ΜΕΤΑ ΑΠΟ ΑΠΕΓΝΩΣΜΕΝΗ ΜΑΧΗ».

Εργάτες, εργάτες να συλλαμβάνουν τον Sasha; Η εφημερίδα έλεγε ψέματα! Αυτό που έκανε το έκανε για τους εργάτες· δεν θα του επιτίθονταν ποτέ.

Ξεφυλλίσαμε βιαστικά όλες τις απογευματινές εκδόσεις. Κάθε μια είχε και από μια διαφορετική περιγραφή, αλλά το βασικό γεγονός προεξείχε – ο γενναίος μας ο Sasha είχε διαπράξει την πράξη! Ο Frick ζούσε ακόμα, αλλά τα τραύματά του ήταν θανατηφόρα.

Πιθανότατα δεν θα έβγαζε τη νύχτα. Και ο Sasha – θα τον σκοτώναν. Επρόκειτο να τον σκοτώσουν, ήμουν σίγουρη γι' αυτό. Θα τον άφηνα να πεθάνει μόνος; Θα συνέχιζα να μιλώ, ενώ θα τον έσφαζαν; Πρέπει να πληρώσω κι εγώ το ίδιο τίμημα – πρέπει να υποστώ τις συνέπειες – πρέπει να μοιραστώ την ευθύνη! ”

... .. μερικές μέρες αργότερα ...

“Μέσα σε πυρετώδη ατμόσφαιρα διαβάζαμε τη λεπτομερή ιστορία του «δολοφόνου Alexander Berkman». Είχε εισβάλει στο ιδιωτικό γραφείο του Frick στη θέση ενός νέγρου πορτιέρη του οποίου είχε πάρει την κάρτα. Είχε αρχίσει να πυροβολεί αμέσως και ο Frick έπεσε κάτω με τρεις σφαίρες στο κορμί του. Ο πρώτος που πήγε να τον βοηθήσει, έλεγε η εφημερίδα, ήταν ο βοηθός του Leishman, που ήταν στο γραφείο εκείνη την ώρα. Κάποιοι εργάτες που έκαναν μαστορέματα στο κτίριο μπήκαν μέσα και ένας τους έριξε με ένα σφυρί τον Berkman κάτω. Στην αρχή νόμιζαν ότι ο Frick είχε πεθάνει. Μετά ακούστηκε ένα βογγητό του. Ο Berkman είχε συρθεί και είχε πλησιάσει αρκετά έτσι ώστε να χτυπήσει τον Frick με ένα σπλέτο στο μηρό. Μετά από αυτό, έχασε τις αισθήσεις του. Συνήλθε στο αστυνομικό τμήμα, αλλά δεν απαντούσε στις ερωτήσεις. Ένας από τους ανακριτές υποπτεύθηκε κάτι γύρω από την εμφάνιση του προσώπου του Berkman και σχεδόν του έσπασε το σαγόνι προσπαθώντας να του ανοίξει το στόμα. Βρήκαν κρυμμένη εκεί μια παράξενη κάψουλα. Όταν τον ρώτησαν τι ήταν, ο Berkman απάντησε με απροκάλυπτη περιφρόνηση : «Καραμέλα». Η εξέταση έδειξε ότι ήταν φυσίγγιο δυναμίτη. Η αστυνομία ήταν σίγουρη ότι υπήρχε συνωμοσία...

... ..

Εντωμεταξύ, ο ημερήσιος τύπος είχε αρχίσει μια άγρια εκστρατεία ενάντια στους αναρχικούς. Ζητούσαν από την αστυνομία να πάρει μέτρα, να περικυκλώσει «τους υποκινητές, Johann Most, Emma Goldman και το σινάφι τους». Το όνομά μου είχε σπάνια αναφερθεί πιο πριν στις εφημερίδες, αλλά τώρα εμφανιζόταν κάθε μέρα στις πιο ερεθιστικές ιστορίες. Η αστυνομία βρήκε δουλειά: άρχισε το κυνήγι μαγισσών για την Emma Goldman. ”

... ..

Στρατιώτες καταλαμβάνουν το Homestead μετά τις συνεχιζόμενες βιαιότητες. Ένας από τους στρατιώτες ευεφημεί την πράξη του Berkman από τη σειρά της παράταξης.

... ..

“ Μετά από μακρά, αγχώδη αναμονή, έφτασε ένα γράμμα από τον Sasha. Έγραφε ότι τον είχε επαινέσει έντονα ο εθνοφρουρός W. L. Iams. Αυτό έδειχνε ότι ακόμα και οι Αμερικανοί στρατιώτες αφυπνίζονταν. Δεν θα μπορούσα να έρθω σε επαφή με το παιδί, να του στείλω μερικά αναρχικά βιβλία; Θα μπορούσε να είναι ένα πολύτιμο απόκτημα για το κίνημα. Δεν έπρεπε να ανησυχώ γι' αυτόν. Είχε καλή διάθεση και προετοιμάζε ήδη την απολογία του στο δικαστήριο – όχι σαν άμυνα, τόνιζε, αλλά σαν εξήγηση της πράξης του. Φυσικά, δεν θα είχε δικηγόρο· θα αντιπροσώπευε ο ίδιος τον εαυτό του, όπως έκαναν οι αληθινοί Ρώσοι και οι άλλοι Ευρωπαίοι επαναστάτες. Διάσημοι δικηγόροι του Pittsburg είχαν προσφέρει δωρεάν τις υπηρεσίες τους, αλλά εκείνος είχε αρνηθεί. Ήταν ασύμβατο για έναν αναρχικό να προσλαμβάνει δικηγόρους· θα έπρεπε να διασαφηνίσω στους συντρόφους τη στάση του απέναντι σ' αυτό το ζήτημα. ... ”

... .. Η Goldman αρχίζει να υπερασπίζεται τον Berkman σε δημόσιες συγκεντρώσεις.

“ «Κατελιμμένη από οργή», έγραψαν οι εφημερίδες για την ομιλία μου το επόμενο πρωί. «Για πόσο ακόμα θα επιτρέπεται σ’ αυτή την επικίνδυνη γυναίκα να συνεχίζει! ». Α, αν ήξεραν μόνο πόσο λαχταρούσα να χάσω την ελευθερία μου, να βροντοφωνάξω τη συμμετοχή μου στην πράξη – αν ήξεραν μόνο.

... ..

Πέρασαν εβδομάδες δίχως κανένα νέο για το πότε θα άρχιζε η δίκη του Sasha. Συνέχιζε να κρατείται στον «Τομέα των Δολοφόνων» στις φυλακές του Pittsburg, αλλά το γεγονός ότι η υγεία του Frick βελτιωνόταν είχε αλλάξει δραστικά την ποινική θέση του Sasha. Δεν θα μπορούσε να καταδικαστεί σε θάνατο. Έμαθα μέσω συντρόφων στην Πενσυλβάνια ότι ο νόμος προέβλεπε ποινή φυλάκισης επτά χρόνων για την απόπειρά του. Αρχισα να ελπίζω. Εφτά χρόνια είναι πολύς καιρός, αλλά ο Sasha ήταν δυνατός, διέθετε ατσάλινη υπομονή, θα μπορούσε να αντέξει. Κρεμάστηκα σε αυτή την καινούργια πιθανότητα με κάθε ίνα της ύπαρξής μου. ”

... ..

Η Goldman απαντά δημόσια σε έναν επικριτή του Berkman από τις τάξεις των αναρχικών. Ο Most ήταν πρώην δάσκαλός της, μνηστήρας και στενός φίλος.

“ Στην επόμενη διάλεξη του Most κάθισα στην πρώτη σειρά, κοντά στη χαμηλή εξέδρα. Το χέρι μου άγγιζε το μαστίγιο κάτω από το μακρύ γκριζό παλτό μου. Όταν σηκώθηκε και κοίταξε το κοινό, σηκώθηκα και είπαμε δυνατή φωνή: «Ήρθα για να ζητήσω αποδείξεις για τους υπαιτιγμούς σου ενάντια στον Alexander Berkman».

Έγινε σιωπή για λίγο. Ο Most κάτι μουρμούρισε για την «υστερική γυναίκα» αλλά δεν είπε τίποτ’ άλλο. Τότε τράβηξα εγώ το μαστίγιο και πήδηξα προς το μέρος του. Τον χτύ-

πησα επανειλημμένα στο πρόσωπο και στο λαιμό, μετά έσπασα το μαστίγιο στο γόνατό μου και του πέταξα τα κομμάτια. Έγιναν όλα τόσο γρήγορα που κανείς δεν πρόλαβε να επέμβει.”

... ..
Το «Ζώντας τη ζωή μου» είναι ένα εξαιρετικά ενδιαφέρον και γεμάτο χιούμορ βιβλίο. Προτείνω σε οποιονδήποτε ενδιαφέρεται για το τέλος της ιστορίας να το διαβάσει εκεί. Ξέρουμε όλοι ότι ο Frick έζησε και ο Berkman πήγε στη φυλακή. Αλλά ας δούμε μια τελευταία σκέψη της Goldman γι’ αυτό το περιστατικό. Λίγο πριν απελαθεί από τις ΗΠΑ το 1919, έμαθε για το θάνατο του Frick.

... ..
“ Κατά τη διάρκεια του αποχαιρετιστήριου δείπνου με φίλους στο Σικάγο, στις 2 Δεκεμβρίου, ήρθαν δημοσιογράφοι με το νέο του θανάτου του Henry Clay Frick. Δεν το είχαμε μάθει, αλλά οι άνθρωποι της εφημερίδας υποπτεύθηκαν ότι η συγκέντρωση οργανώθηκε για να γιορτάσουμε το συμβάν. «Ο κύριος Frick μόλις πέθανε», είπε ένας φανφαρόνος δημοσιογράφος στον Sasha. «Τι έχετε να πείτε; ». «Τον πήρε ο Θεός», απάντησε ξερά ο Sasha. Πρόσθεσα ότι ο κύριος Frick είχε πάρει τα μέγιστα από τον Alexander Berkman, αλλά πέθανε δίχως να ανταποδώσει την υποχρέωση. «Τι εννοείτε; » ρώτησαν οι ρεπόρτερ. «Το εξής απλό: ο Henry Clay Frick ήταν ένας ασήμαντος άνθρωπος. Η μνήμη δεν μπορούσε να διατηρηθεί ούτε στη ζωή, ούτε στο θάνατο. Αυτός που τον έκανε γνωστό ήταν ο Alexander Berkman, και ο Frick θα ζήσει μόνο σε σχέση με το όνομα του Berkman. Όλη του η περιουσία δεν θα έφτανε να πληρώσει τέτοια δόξα. ”

Μεταφράστηκε από συντρόφους του Κοινωνικού Κέντρου Ηρακλείου Κρήτης.

Η Κύπρος, το εθνικό και ο εθνικισμός Μια ελευθεριακή ανάλυση

Το παρακάτω κείμενο αποτελεί αναδημοσίευση αποσπασμάτων από ευρύτερο κείμενο-ανάλυση που πρωτοδημοσιεύτηκε στο περιοδικό έντυπο «ΦΥΛΛΑ ΠΟΡΕΙΑΣ» τεύχος Νο 4, με εκδότη τον Λεωνίδα Χρηστάκη (Αθήνα 1984).

ΕΛΛΑΔΑ - ΤΟΥΡΚΙΑ - ΚΥΠΡΟΣ

Το ελληνικό κράτος (όπως και τα άλλα που δημιουργήθηκαν στην περιοχή με τη σταδιακή αποσύνθεση της οθωμανικής αυτοκρατορίας), στο μεγαλύτερο μέρος της σύγχρονης ιστορίας του, χαρακτηριζόταν από μια έντονη τάση γεωγραφικού επεκτατισμού. Βέβαια, αυτός ο επεκτατισμός είχε πάντα την κάλυψη της "απελευθέρωσης των προγονικών εδαφών" - και η Κύπρος φυσικά δεν ήταν εξαίρεση. Ο κρατικός επεκτατισμός (που αποτελεί ταυτόχρονα εξάπλωση και διαδικασία συγκεντροποίησης της δομής του κράτους) συμβαδίζει σ' αυτά τα πλαίσια με μια προσπάθεια πολιτιστικής ισοπέδωσης που συντρίβει τις αυτόνομες κουλτούρες διαφόρων κοινοτήτων, εντάσσοντάς τις στην ομοιογενοποιημένη "εθνική κουλτούρα" των διανοουμένων του κράτους. Πιο κάτω γίνεται μια ανάλυση των αρνητικών αποτελεσμάτων αυτών των διαδικασιών στο εσωτερικό της κοινότητας, και του ρόλου τους στη συγκρότηση της ιδεολογικής ηγεμονίας. Για την ώρα θα εκφράζει ένα "πολιτιστικό υπεριορασμό" του ελληνικού κράτους απέναντι στις κυπριακές κοινότητες.

Πέρα από την ιδεολογική και δομική λειτουργία του επεκτατισμού υπήρχε και μια οικονομική διάσταση στο ενδιαφέρον για την Κύπρο. Το νησί (σχεδόν στις ακτές της Μ. Ανατολής) άρχισε να αποκτά όλο και πιο μεγάλη σημασία καθώς το ελληνικό εφοπλιστικό κεφάλαιο αποκτούσε μια όλο και πιο καθοριστική θέση στην οικονομική ζωή της χώρας. Η Κύπρος θα μπορούσε να ήταν ένα μοναδικό κέντρο διακίνησης κι εμπορίου για τα πλοία και τις επιχειρήσεις των εφοπλιστών. Ταυτόχρονα στην Κύπρο η ανασυγκροτημένη ιδεολογική ηγεμονία κατάφερε για ένα διάστημα (1930-57) να κινητοποιήσει μεγάλες μάζες με την εθνικιστική φαντασίωση. Το ελληνικό, ωστόσο, κράτος δεμένο από τις εξαρτήσεις του και τις εσωτερικές του πιέσεις σιάθηκε ανίκανο να εκμεταλλευτεί τις ευκαιρίες (1914, 1945) και όταν τελικά μισοσύρθηκε απ' αυτούς που είχε μεθύσει με παραμύθι στην Κύπρο, το μόνο που μπόρεσε να κάνει ήταν να τα μπαλώσει όπως-όπως στη Ζυρίχη. Η είσοδος της Τουρκίας στην κυπριακή διαμάχη, κατά τη δεκαετία του '50, άρχισε να περιπλέκει το πρόβλημα δημιουργώντας σταδιακά ένταση ανάμεσα στα δύο κράτη, ένταση που πήρε νέες διαστάσεις μετά το '74 και επεκτάθηκε και πέρα από το κυπριακό, στο Αιγαίο κ.λπ. Στα πλαίσια της εξέλιξης των δομών και της ιδεολογίας των δύο κρατών, το κυπριακό απαιτήσε κατά καιρούς μια ιδιαίτερη λειτουργία (είτε σαν χώρος επέκτασης, είτε σαν χώρος ιδεολογικής εκφόρτισης και καλλιέργειας μίσους απέναντι στον αντικειμενοποιημένο "άλλο", τον εχθρό της φυλής).

Σ' αυτά τα πλαίσια το εθνικό εκφράζεται σε τέσσερα (τουλάχιστον) επίπεδα:

α) Από τη μια υπάρχει σαν πρόβλημα επεκτατισμού και κρατικής προσαρμογής. Με αυτό το πρόβλημα, ωστόσο, δεν εννοώ τον "κίνδυνο" προσαρμογής του ενός κράτους

(κυπριακό) από το άλλο (ελληνικό). Η προοπτική δημιουργίας του έθνους-κράτους είναι εγγενές χαρακτηριστικό του εθνικισμού και σαν τέτοιο δημιουργεί το πρόβλημα της άρνησης της οποιασδήποτε απελευθερωτικής αιχμής του εθνικισμού. Η προοπτική του κράτους αρνείται την αυτοδιάθεση των κοινοτήτων, και σαν τέτοιο είναι (για μένα τουλάχιστον) αρνητικό φαινόμενο σε οποιαδήποτε μορφή. Ωστόσο η προσάρτηση από ένα ήδη μεγάλο και συγκροτημένο κράτος αυξάνει την ισοπέδωση, την εκμετάλλευση και την εξάρτηση από το μητροπολιτικό κέντρο. Το '74 ήταν, σε μεγάλο βαθμό, αποτέλεσμα της περιόδου εκείνης που η Κύπρος έμοιαζε με αποικία του "εθνικού κέντρου" της Αθήνας και της Άγκυρας, ανάλογα με την κοινότητα.

β) Σ' ένα άλλο επίπεδο, η πολιτιστική ισοπέδωση που προωθεί το μητροπολιτικό κέντρο, όχι μόνο καταστρέφει τις περιφερειακές κουλτούρες, αλλά θέτει και τη βάση της ιδεολογίας που υπονομεύει κάθε πολιτιστική εξέλιξη. Η "επαρχία" υπάρχει σα λείψανο του παρελθόντος ή σαν τουριστικό θέρετρο.

γ) Πιο πέρα, η πιθανότητα κρατικής προσάρτησης ή επέμβασης αποτελούσε πάντα ένα κεντρικό πρόβλημά για την κοινότητα που θα υπόκειτο σαν ηττημένη, αυτή την εξέλιξη. Οι ελληνοκύπριοι ποτέ δεν ασχολήθηκαν με το τι σήμαινε η ένωση για τους τουρκοκύπριους. Όταν πήραν μια απάντηση (τουλάχιστον από μια μερίδα αυτής της κοινότητας) τους βγήκε ξυνη. Το '74 δημιούργησε μιαν ανάπτυξη κατάστασης, έτσι που αυτοί που κινδυνεύουν τώρα να είναι οι ελληνοκύπριοι.

δ) Μια άλλη πτυχή - ίσως η πιο άμεσα επικίνδυνη - του προβλήματος είναι η όξυνση των ελληνοτουρκικών σχέσεων (τόσο για πραγματικές διαφορές όσο και για εσωτερική κατανάλωση). Με τον τρόπο, ωστόσο, που είναι τοποθετημένο τώρα το πρόβλημα, μια σύγκρουση ανάμεσα στα δύο κράτη για οποιοδήποτε (εξωτερικό ή εσωτερικό) λόγο θα μας κάνει σίγουρα το πεδίο μάχης τους. Και σε μια τέτοια σύγκρουση, πέρα από τη μοίρα της ηττημένης κοινότητας, θα υπάρχει και πάλι πρόβλημα επιβίωσης για όλους. Τελικά όσοι ζήσουν απ' τις ναπάλμ θα κάνουν παρέα με τα ερείπια.

Μια αρκετά ενδιαφέρουσα πτυχή του κυπριακού είναι και η αυτόνομη δυναμική που απόκτησε το θέμα (σαν ιδεολογία) ανάμεσα σε πολλούς ανθρώπους στην Ελλάδα. Και φυσικά, το κυπριακό και η "εθνική" του διάσταση δεν είναι παρά κομμάτια της ιδεολογίας της "εθνικής ολοκλήρωσης", με την οποία νταντεύεται απ' τη γέννα του το ελληνικό κράτος. Το σημαντικό, όμως, είναι ότι η αυτοδύναμη προοπτική της ιδεολογίας ανάμεσα στους ελλαδίτες υπήρξε πάντα εύκολος τρόπος πολιτικού κατηλέυματος και εκμετάλλευσης. Έτσι, η ελληνική αριστερά έπαιξε σ' αυτά τα αισθήματα για να βγει απ' την ήττα της και να παρουσιασθεί βασιλικότερη του βασιλέως στις διακηρύξεις της, την "άρνηση να δεχτεί τις συμφωνίες της Ζυρίχης" κ.λπ. Είναι ενδεικτικό σε τι πολιτικάντικο επίπεδο παίζτηκε το θέμα.

Η παρεμβολή του κυπριακού στην ελληνική πολιτική σκηνή ήταν και επιβλαβής και αποπροσανατολιστική. Ήταν το θέμα που χρησιμοποιούσαν ανέκαθεν οι πολιτικοί, είτε για να κριτικάρουν και να πάρουν υποστήριξη χωρίς να θιγούν άλλα "ταμπού" θέματα, είτε για να στρέψουν την προσοχή του κόσμου "πέρα απ' το Αιγαίο" και τον κίνδυνο απ' τους "βαρβάρους".

Η χούντα το είχε παίξει έντονα αυτό το χαρτί και για ένα διάστημα μετά το '74 το θέμα φαίνεται να είχε εγκαταλειφθεί απ' τους πολιτικούς. Αλλά η εκλογή του Παπανδρέου άλλαξε το σκηνικό γρήγορα. Ο νέος πρωθυπουργός ήλθε στην Κύπρο και άρχισε να πουλάει "συμπαράταξη, "αγώνα" κ.λ.π. Η ιστορία δεν είχε τίποτα νέο - απλώς πήγε να παίξει κι αυτός όπως άλλοι πριν, προβλέποντας τι τον περίμενε στα χρόνια της διοίκησής του. Το κυπριακό θα μπορούσε να είναι μια βαλβίδα εκτόνωσης στην ανεργία, την αστυνόμευση, την κρίση κ.λ.π. Τελικά δεν τα κατάφερε για την ώρα. Του την έσκασαν οι κύπριοι κρατιστές όταν μπλέχτηκε στα πόδια τους. Η κίνηση ωστόσο του Παπανδρέου δείχνει ότι αν και η Τουρκία έχει την πρωτοβουλία στο νησί, η επιστροφή του ελληνικού κράτους στη διαμάχη δεν είναι καθόλου απίθανη.

(...).

Ο ΕΛΛΗΝΟΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΟΣ - ΕΝΩΤΙΚΟΣ ΕΘΝΙΚΙΣΜΟΣ ΚΑΙ Η ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΟΥ

(...)

β). Οι Μαρξιστο - Ενωτικοί

Πριν προχωρήσουμε στη συγκεκριμένη περίπτωση της Κύπρου, είναι χρήσιμο να αναφέρουμε και τη Μαρξιστο - Ενωτική αντίληψη (που τουλάχιστον στο θεωρητικό της επίτευδο) φαίνεται να προτείνει μια πιο εκλεπτυσμένη θεώρηση του θέματος.

"Η εθνογένεση των λαών αρχίζει από τότε που αρχίζει η κοινωνική ζωή των ανθρώπων. Όμως τα έθνη αρχίζουν να αποκρυσταλλώνονται σαν ολοκληρωμένη ιστορική κατηγορία στην περίοδο παρακμής του φεουδαλικού μεσαίωνα".

Προσπερνώντας το γεγονός της θεμελίωσης των απόψεών του πάνω σε σταλινικούς ορισμούς (για το έθνος λ.χ.) - και μόνο το γεγονός αυτό (η σταλινική βάση της ανάλυσης) θα έπρεπε να προβληματίσει λίγο και την ίδια την ανάλυση που μυρίζει έναν μπαγατάτικο Μαρξισμό - ο Ψυχρούκης προτείνει βασικά ότι στην πορεία της εθνογένεσης η αστική τάξη χάνει σταδιακά την ηγεσία του αγώνα και την αναλαμβάνει (ποιος άλλος;), το προλεταριάτο.

Σ' ότι αφορά τον ελληνικό χώρο και το κυπριακό ζήτημα, ο Ψυχρούκης βρίσκει ότι αυτό το θέμα καταντά καίριο ζήτημα για τον εθνικοαπελευθερωτικό αγώνα του ελληνισμού. Όπως τα λέει περιληπτικά και ένας άλλος Μαρξιστο - ενωτικός:

"...το κυπριακό αποτελεί την συμπύκνωση όλων των αντιθέσεων της Ελληνικής κοινωνίας και του καθεστώτος υποτέλειας και παρακμής..." (1).

Σύμφωνα μ' αυτήν τη θέση, ο αγώνας των Κυπρίων ενάντια στην αποικιοκρατία και τον Ιμπεριαλισμό (ενοσαρκωμένο απ' την Αγγλία), γίνεται αγώνας και του ελληνικού λαού για ανεξαρτησία. Η αστική τάξη που ξεπουλά την Ελλάδα στους ξένους, προδίδει τον αγώνα των ελληνοκυπρίων. (Χαρακτηριστικές περιπτώσεις για τον Ψυχρούκη, είναι η άρνηση της Αγγλικής προσφοράς το '14, η καταδίκη των Οκτωβριανών από τον Βενιζέλο και η μη συμπερίληψη της Κύπρου στις "εθνικές διαδικασίες" το '45).

Έτσι, η αστική τάξη χάνει την ηγεσία στον αγώνα της εθνογένεσης και πρέπει να τον αναλάβει η εργατική τάξη. Σ' αυτά τα πλαίσια, η ένωση δεν θα μπορούσε να γίνει έτσι απλά με μια παραχώρηση του νησιού στην Ελλάδα. (2). Αντίθετα, το αίτημα της Ένωσης (αίτημα που εκφράζει τη δυναμική της Ελληνικής εθνογένεσης και τον αντιιμπεριαλιστικό αγώνα του έθνους) έχει μια εκρηκτική δυναμική που ανατρέπει τις ισορροπίες και αμφισβητεί την ιμπεριαλιστική - καπιταλιστική εξάρτηση.

Και ο Ψυρρούκης παρατηρεί ότι στη δεκαετία του '50 το κυπριακό ήταν το θέμα που αμφισβήτησε την εθνικοφροσύνη της δεξιάς και έδωσε νέα ώθηση στο ελληνικό αριστερό κίνημα. Και στην Κύπρο, στη δεκαετία του '40, το ΑΚΕΛ ήταν στην ηγεσία του αγώνα για την ένωση. Να, λοιπόν, πάντα κατά τον Ψυρρούκη, που η εργατική τάξη αναλαμβάνει σιγά-σιγά την ηγεσία στον αγώνα της εθνογένεσης. Από μια πρώτη άποψη φαίνεται ότι εδώ έχουμε κάποιους διαχωρισμούς (έστω και ταξικούς) μέσα στην ισοπεδωτική ενότητα του έθνους. Είναι ωστόσο απογοητευτικό να δεις ότι αυτό είναι μόνο η επιφάνεια. Ο Ψυρρούκης κάνει τις δικές του ισοπεδώσεις. Ακολουθώντας την μπολσεβίκικη αναλυτική φόρμουλα, ο Ψυρρούκης βλέπει μια εργατοαγροτική συμμαχία με ηγέτη φυσικά το προλεταριάτο (μέσω του κόμματός του). Το πρόβλημα μ' όλα αυτά είναι ότι ουσιαστικά, εκτός από τους κακούς αστούς, όλοι οι άλλοι ανήκουν σ' αυτήν την φανταστική ενότητα που ονομάζεται ελληνικό έθνος και έχει κοινά συμφέροντα και στόχους και βασικά την ιστορική αναγκαιότητα της εθνικής ολοκλήρωσης.

Και τα αποτελέσματα είναι ότι ο Ψυρρούκης δεν ξεφεύγει τελικά από τα πλαίσια της κλασικής ιδεολογίας του ελληνισμού. Αγνοεί ή δεν λαμβάνει υπ' όψιν τις διαφοροποιήσεις των διαφόρων κοινωνικών και πολιτισμικών ομάδων. Υπάρχει και εδώ η μεταφυσική έννοια του ελληνισμού σα μια διαχρονική οντότητα (που εξελίσσεται όμως ιστορικά) και που το σκάλωμα στο κυπριακό ζήτημα πρέπει να ξεπεραστεί για να ολοκληρωθεί η εθνική αναγκαιότητα. Φυσικά, σ' αυτή την υπόθεση, οι ιδιομορφίες και οι διαθέσεις των ανθρώπων είναι σχετικά αδιάφορες για τον ερμηνευτή και ιδεολόγο της ιστορικής αναγκαιότητας. Άσχετα με το τι νομίζουν ότι θέλουν οι Κύπριοι το καθήκον και η μοίρα τους είναι ιστορικά καθορισμένα. Ο Ψυρρούκης και διάφοροι Μαρξιστο-ενωτικοί λ.χ. επιμένουν μέχρι σήμερα στο σύνθημα του '50 "αυτοδιάθεση-ένωση". Το σύνθημα είναι αστείο και αντιφατικό γιατί αν είχαν αυτοδιάθεση σήμερα οι κύπριοι δεν θα διάλεγαν την ένωση. Και όμως το σύνθημα διατηρείται μέσα στα πλαίσια της ιδεολογίας της ιστορικής αναγκαιότητας και των "εθνικών πεπρωμένων". Ο μόνος τρόπος να αναγνωριστεί η απόφαση των Κυπρίων σαν σωστή (και σαν αυτοδιάθεση) είναι όταν διαλέξουν ένωση. Αλλιώς οι Κύπριοι δεν ξέρουν τι τους γίνεται. Ένας νεώτερος μαρξιστο-ενωτικός μας το λέει πολύ καθαρά:

«...όμως το κυπριακό είναι πολύ σοβαρή υπόθεση για να το αφήσουμε στα χέρια των νομικών, όπως εξάλλου είναι πολύ σοβαρή υπόθεση για να μείνει στα χέρια των Κυπρίων» (3).

Βέβαια, όταν μιλάμε για τον ελληνισμό και τις ιστορικές του αναγκαιότητες, με το τι λένε οι Κύπριοι θα ασχολούμαστε τώρα

Ως ένα σημείο ο Ψυρρούκης πιάνει μια αντίφαση αλλά παρατραβηγμένα και καθυστερημένα. Το Κυπριακό λειτούργησε σαν καταλύτης εξέλιξε στην Ελλάδα στη δεκαετία

του '50. Αυτό που ουσιαστικά έκανε ήταν να αντιπαραβάλει τον εθνικισμό της δεξιάς με την εξάρτησή της και να την γελοιοποιήσει. Και αυτό φυσικά έδωσε την ευκαιρία στην αριστερά να βγει από το περιθώριο. Αλλά, βγαίνοντας ξανά προς τα έξω, η αριστερά, μέσω του εξευτελισμού της εθνικοφροσύνης, δεν κατάφερε ωστόσο να ξεπεράσει και την ιδεολογία της τελευταίας. Η αριστερά βγήκε στην επιφάνεια ποζάροντας σαν βασιλικότερη του βασιλέως στον πατριωτισμό της (πατριωτισμός = εκλεπτυσμένος αριστερός όρος για τον εθνικισμό). Το αποτέλεσμα αυτής της ιστορίας ήταν τελικά να μετατοπιστεί απλώς ο "εθνικός εχθρός", αντί να είναι οι Βούλγαροι και να "κλαίει η Ελλάδα" για τη Β. Ήπειρο (4), οι όροι μεταφέρθηκαν στην Αγγλία αρχικά και μετά (μέχρι σήμερα) στη "Νατοϊκή Τουρκία" και στη "μαρτυρική Κύπρο" αντίστοιχα. Αυτό δε μετατόπισε απλώς τον εθνικισμό, ουσιαστικά έφτιαξε έναν εθνικισμό όλων των ελλήνων ξανά. Και φυσικά, από τότε, η Κύπρος έπαιξε αρκετό ρόλο στις ελληνικές εξελίξεις (ιδίως μέχρι το '74). Αριστερά, Δεξιά και Κέντρο, πολιτικάντηδες και συνταγματάρχες κατάλαβαν γρήγορα ότι η καρδιά του ελληνικού εθνικισμού κτυπούσε στην Κύπρο. Και αποτέλεσε αυτός ο εθνικισμός ένα χαρακτηριστικό "ιδεολογικό μηχανισμό" του κράτους που ξαναθεμελίωσε σιγά - σιγά το κράτος σαν πόλο αναφοράς "όλων των Ελλήνων". Το προοίμιο του "κοινωνικού κράτους" του ΠΑΣΟΚ (για να χρησιμοποιούμε και τη φρασεολογία της ΡΗΞΗΣ). Τα αποτελέσματα του εθνικισμού για την αριστερά ειδικότερα είναι πολύ φανερά για όποιον θέλει να τα δει. Ο ελληνοκεντρικός σωβινισμός για την κοινότητα (από τους κνίκους εξορκισμούς της υποκοινότητας των νέων σαν "αμερικάνικο τρόπο ζωής" ως τα γιατροσόφια ελληνικής μουσικής καθαρότητας του Σαββόπουλου, του Θεοδωράκη, του Μαρκόπουλου κλπ), το "βυθίστε το Χόρα" και ο άκρατος εθνικισμός του ΠΑΣΟΚ απέναντι στην Τουρκία, η εμφάνιση ανάμεσα στους διανοούμενους του Μαρξιστο - Ορθόδοξου ή νεοορθόδοξου ρεύματος κλπ. από μια άποψη η Μαρξιστο - ενωτική αντίληψη αυτής της ιστορίας, στο επίπεδο της θεωρίας.

Πέρα από τον Ψυρρούκη, η ομάδα γύρω από το περιοδικό ΡΗΞΗ (που έχει ιδεολογικές ρίζες στην ομάδα του Ψυρρούκη το '63) ήρθε να ξεθάψει το ζήτημα τελευταία. Αν και αναμασώνται τα ίδια περί "εθνικής ολοκλήρωσης" η πρότασή τους έχει και τις καινοτομίες της. Εγκαταλείπει ουσιαστικά το αίτημα "αυτοδιάθεση - ένωση" για το σύνολο της Κύπρου και αρκείται στην "ένωση του κομματος που απόμεινε" με την Ελλάδα. Διπλή ένωση δηλαδή. Και ο λόγος είναι ότι αυτός είναι ο μόνος τρόπος να "σωθεί ο κυπριακός ελληνισμός" από τον αφανισμό (γιατί το Τουρκικό κράτος είναι επεκτατικό) και να εξασφαλιστεί η ειρήνη στην περιοχή.

Τώρα γιατί το τουρκικό κράτος είναι φύσει "επεκτατικό, βάρβαρο, στρατοκρατικό" (εκφράσεις του Ψυρρούκη κλπ) ενώ το Ελληνικό είναι απλώς η ευγενής κατάληξη της εθνογεννητικής διαδικασίας του ελληνισμού, ποτέ δεν μας το εξήγησαν. Όπως ποτέ δεν μας εξήγησαν πως αυτοί οι "αντιιμπεριαλιστές" και επαναστάτες εναντίον του "κράτους - κεφαλαίου" αποφάσισαν τώρα να κάνουν αγώνα για την ίδια λύση που πρότειναν οι ιμπεριαλιστές για χρόνια τώρα (διπλή ένωση) και να ενδιαφερθούν για την "ολοκλήρωση" του κράτους που κατά τα άλλα θέλουν να "ανατρέψουν". Αν πράγματι η ΡΗΞΗ ενδιαφέρεται για την ειρήνη θα 'ταν πιο πρακτικό να τα έβαζε με τον εθνικισμό του Αντρέα. Αντίθετα, προτιμούν να γυρίσουν πίσω, να ξαναπαιάσουν τον Ψυρρούκη, να μπουν στη λογική του

Ελληνισμού και φυσικά να προτείνουν υπεύθυνες και εθνικές θέσεις, (και όχι γκρουπου-σκούλαριες και περιθωριακές όπως λένε). Και φυσικά όταν προτείνεις υπεύθυνες και εθνικές θέσεις δεν μπορείς να αγνοείς την ανάγκη στήριξης και ολοκλήρωσης του κράτους σου.

γ). Η κυπριακή ιστορία από μια άλλη σκοπιά

(...)

Αυτή η άλλη Ιστορία της Κύπρου είναι φυσικά κάτι που έχει εξορκιστεί από τις επίσης-μες ή ανεπίσημες ιστορίες των ελληνοχριστιανών μας. Στο βαθμό που ήταν ιστορικά γεγονότα και δεν μπορούσε να τα αγνοήσει κανείς πλήρως, η λύση ήταν εύκολη. Εκφράζανε μια "ηθική κατάπτωση" στη χειρότερη περίπτωση ή πιο συνηθισμένα ήταν το αποτέλεσμα της "καταπίεσης των κατακτητών". (Βλ. Ιστορία Ζανέτου). Έχει γούστο δηλαδή να είναι ποτέ δυνατόν ένας ορθόδοξος χριστιανός (και μάλιστα έλληνας) να αλλάξει πίστη ή να γίνει αιρετικός από μόνος του. Αν επιμείνω στο ρατσισμό που εκφράζει ο Ελληνοχριστιανισμός (πλάι στην ιδεολογική του λειτουργία) είναι γιατί έχει μπολιάσει τόσο έντονα τη σκέψη μας ώστε παίρνουνε το έκτρωμα Ιστορίας που μας παρουσιάζει σαν αληθινό. Είναι ανάγκη να περάσουμε πίσω από την ιδεολογία - να διαβάσουμε την Ιστορία του ψέματος σαν τέτοια.

Οι σχέσεις ανάμεσα στις διάφορες κοινότητες ήταν για μεγάλα χρονικά διαστήματα απ' ότι φαίνεται αρκετά ανταγωνιστικές και σ' αυτό συνέτεινε σίγουρα ο έντονος θρησκευτικός χαρακτήρας αλλά και οι διάφορες δομές εξουσίας που καθόριζαν τις σχέσεις τους (ταξικές, ποιόν ευνοούσε ο κρατικός μηχανισμός κ.λ.π.).

Η Οθωμανική περίοδος αρχίζει με τα ίδια δεδομένα και η μουσουλμανική κοινότητα αναπτύσσεται έχοντας τα δεκανίκια της εξουσίας.

Ταυτόχρονα όμως και η Ορθόδοξη κοινότητα βγαίνει κερδισμένη από την αλλαγή κυβερνήτη. Το θρησκευτικό (και βασικά πολιτικό) μένος των Οθωμανών στρέφεται εναντίων των Λατίνων, ενώ η Ορθόδοξη εκκλησία ξαναποκτά τα δικαιώματα και αναλαμβάνει μάλιστα ένα ρυθμιστικό ρόλο στη διοίκηση σαν ηγέτης του Ορθόδοξου "μλλέτ".

Η εξουσία της εκκλησίας αυξάνεται σταδιακά και μετά τις μεταρρυθμίσεις του 1660 η εξουσία της ανεβαίνει κατακόρυφα. Έτσι ο TURNER ένας τέως διπλωμάτης που επισκέφτηκε την Κύπρο το 1815 παρατηρεί:

«Η Κύπρος παρ' όλο που θεωρητικά υπάγεται στην εξουσία ενός Μπέη διορισμένου από τον Σουλτάνο στην ουσία κυβερνάται από τον Έλληνα Αρχιεπίσκοπο και τον κλήρο του».

Αυτό δημιούργησε ποικίλες αντιδράσεις. Από τη μια μεριά έντονο ανταγωνισμό στην κορυφή της εξουσίας ανάμεσα σε εκκλησία και οθωμανική πολιτική εξουσία. Στον πάτο της ιεραρχίας υπήρξαν διάφορες αντιδράσεις. Από τη μια παρατηρείται ένα πλησίασμα των Χριστιανών και των Μουσουλμάνων - ταξικά με την εξαθλίωση των Μουσουλμάνων, πολιτιστικά και θρησκευτικά. Ένα ενδιαφέρον στοιχείο σ' αυτόν τον τομέα είναι η κοινότητα των Λινοβαμβάκων. Είναι γνωστή η τάση των Χριστιανών και των Μουσουλμάνων της τότε εποχής (πράγμα που συνεχίστηκε ωστόσο σε μικρότερο βαθμό μέχρι τα μέσα του 20ου αιώνα) να κάνουν κοινά προσκυνήματα στους ιστορικούς ναούς ο ένας του άλλου. Η

παρεμβολή αυτής της Χριστιανομαρμεθανικής κοινότητας (που φυσικά για τους Ελληνο-χριστιανούς ιστορικούς ήταν απλώς Χριστιανοί που υποχρεώθηκαν να αλλάξουν θρήσκευμα επιφανειακά) είναι χαρακτηριστικό της τάσης για συμβίωση και πολιτιστική αλληλεπίδραση στα πλαίσια της αυτονομίας κάθε κοινότητας.

(...).

1. «Μουσουλμάνοι και Ορθόδοξοι έτρωγαν τα ίδια φαγητά, φορούσαν τα ίδια ρούχα, έχτιζαν σπίτια και εκκλησίες και τζαμιά σε στενά συσχετισμένη αρχιτεκτονική. Η αποδοχή από το Ισλάμ της πολυγαμίας και η απαγόρευση στην κατανάλωση οινοπνευματωδών έκανα πολύ λίγα για να διαχωρίσουν τις δύο κοινότητες. Παρά το ότι οι δύο κοινότητες ήταν χωριστές στη θρησκευτική λατρεία, στα κανάλια πολιτικής αντιπροσώπευσης και στον οικογενειακό νόμο, η διαίρεση (και οι αντιφάσεις) ανάμεσα στις αστικές ελίτ και στους αγρότες ήταν κοινωνικά πιο σημαντική και η πηγή βίαιων εξεγέρσεων. Μουσουλμάνοι και Ορθόδοξοι αγρότες εξεγέρθηκαν μαζί σε διάφορες περιπτώσεις. Οι επίσκοποι και οι κυβερνήτες συνεργάστηκαν στη διοίκηση του νησιού παρά τις εσωτερικές τους συγκρούσεις για την εξουσία» (5).

(...)

2. Ταξική αναδόμηση και ο εξορκισμός της κοινωνικής σύγκρουσης

(...)

Η σχολική εκπαίδευση (προωθημένη έντονα από τους αστούς και από ένα σημείο και πέρα από την εκκλησία) έπαιξε ένα καθοριστικό ρόλο στη συγκρότηση της φαντασιακής ενότητας του ελληνικού έθνους και την απώθηση της προοπτικής της κοινωνικής σύγκρουσης. Τα κοινοτικά σχολεία (που γνώρισαν μια τρομακτική άνοδο στην Αγγλική διοίκηση) παίρνοντας τη διδακτική ύλη και τους δασκάλους από τη μητρόπολη του Ελληνο-κεντρικού διανοουμενισμού και σωβινισμού ενθάρρυναν τον διακοινοτικό ανταγωνισμό και τη δημιουργία εθνικών στερεοτύπων (βλ. μελέτες του GEEST και MURVINNN) (6). «Η εκπαίδευση ήταν ίσως το στοιχείο-κλειδί για την δημιουργία της εθνικής διαίρεσης. Στην ουσία ο κυπριακός πληθυσμός έπρεπε να διδαχτεί νέες ταυτότητες σαν Έλληνες και Τούρκοι, νέες μορφές γλώσσας και αλλαγμένα έθιμα.» (7).

Πέρα από τη διάσπαση της ταξικής ενότητας στις δύο κοινότητες, η σχολική εκπαίδευση θεσμοποίησε σε ένα νέο επίπεδο τόσο τις ταξικές όσο και ιδεολογικές αντιφάσεις.

(...).

Ένας νέος διαχωρισμός διαπερνά τη κυπριακή κοινωνία - αυτή τη φορά ανάμεσα στην Αριστερά και Δεξιά. Η αποδοχή από τη σταλινική γραφειοκρατία του ΑΚΕΛ της

ιδεολογικής ηγεμονίας του εθνικισμού επικυρώνει το διαχωρισμό. Είκοσι χρόνια τώρα, το ΑΚΕΛ ψάχνει για την είσοδό του στο κρατικό στερέωμα της εξουσίας - το θέμα ήταν ότι το κόμμα έχασε τα πιστοποιητικά "πατριωτισμού" που επιτρέπουν την είσοδο στην κοινωνική εξουσία του κράτους. Εκτός από μερικές σποραδικές απεργίες, η ταξική σύγκρουση στην Κύπρο έχει καταπιεστεί και καταπιέζεται στο όνομα της "εθνικής ενότητας" και του εθνικισμού (Ελληνικού ή νεο-ελληνο-κυπριακού). Αυτό που φαίνεται περισσότερο στη πολιτική σκηνή είναι οι συγκρούσεις των διαφόρων ομάδων της ελίτ και των αστών δεμένων με διαφορετικά οικονομικά συμφέροντα (Ευρωπαϊκά ή Αμερικάνικα κεφάλαια, το Ρωσικό κρατικό σοσιαλισμό κ.λπ.).

Υπάρχει, ωστόσο, και μια άλλη διάσταση της ταξικής δόμησης της κυπριακής κοινωνίας, που παραβλέπεται συχνά: η αυξανόμενη οικονομική εξάρτηση των Τουρκοκυπρίων από το Ελληνοκυπριακό κεφάλαιο. Φυσικά οι Ελληνοχριστιανοί θα διαμαρτυρηθούν λέγοντάς μας «ε και τι στο καλό φταίμε εμείς για την ανικανότητά τους». Βέβαια το κομμοκοτράγικο στην όλη υπόθεση είναι ν' ακούς και Μαρξιστές να σου λένε τα ίδια (για τους απολογητές του καπιταλισμού είναι λίγο αυτονόητο, αφού λένε τα ίδια και για τους εργάτες, αλλά για τους Μαρξιστές...).

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

- 1.) Ρ. Ολύμπιος, Τετράδια αρ. 1. «*Η επίδραση του Κυπριακού στη σκέψη των αγωνιστών της αριστεράς.*»
- 2.) Εδώ ο Ψυρούκης τραβά αρκετά τα πράγματα και περιφρονεί εντελώς την ιστορική πραγματικότητα. Γιατί οι αναφερόμενες αρνήσεις της Ελλάδας έγιναν σε περιόδους ιδιαίτερων ιστορικών συγκυριών και σε καμία περίπτωση δεν διαγραφόταν η ένωση. Απλώς, οι πολιτικάντηδες της Αθήνας ανέβηκαν το θέμα για καλύτερη ευκαιρία. Ας μη ξεχνάμε ότι ήταν ο "κομμουνιστοφάγος" Παπάγος που άρχισε να κινεί κάπως τα διπλωματικά δάχτυλα για την ένωση. Και στην Κύπρο, ο αγώνας της Ένωσης το '50 είχε καθαρά σαν ηγεσία τις άρχουσες τάξεις. Είναι παρατραβηγμένο να ερμηνεύονται οι διπλωματικές συγκυρίες και οι πολιτικές αντιθέσεις σαν κοινωνικές ή ιστορικές αντιφάσεις.
- 3.) Π. Προδρόμου «*Η αντίδρασή μας στα επεκτατικά σχέδια της Τουρκίας*», Άποψη αρ. 8-9 σελ. 4.
- 4.) Πρέπει να σημειωθεί, σ' αυτά τα πλαίσια, ότι η θεωρία της "εθνικής ολοκλήρωσης" και της εθνογένεσης πάει περίπλοκο σε σχέση με τη Βόρειο Ήπειρο. Αλλά αυτό είναι θέμα του "δεξιού εθνικισμού". Και ύστερα η Αλβανία είναι "σοσιαλιστική" και για χρόνια ήταν Μασοϊκή.
- 5.) CYPUS: A case study
- 6.) Μελέτες δύο Αμερικανών ψυχολόγων ανάμεσα στην Κυπριακή νεολαία το '60. Ανάμεσα σ' άλλα βρήκανε ένα πιο έντονο εθνικισμό ανάμεσα στους νέους του γυμνασίου παρά τους μεγαλύτερους ή στους μαθητές ιδιωτικών σχολών. Επίσης σε μια θεματική ανάλυση των σχολικών βιβλίων ο εθνικισμός-αντι-τουρκισμός ήταν απ' τις κυριότερα προβαλλόμενες αξίες.
- 7.) όπως 5

(Έγινε νέα αρίθμηση των σημειώσεων από τον επιμελητή)

Η Ιατρική και ο πόνος

Η βοήθεια προς τον άρρωστο αποτελεί τον ευγενέστερο ρόλο των ιατρών για την απόκτηση θετικής εμπειρίας από την κρίση που αντιμετωπίζει. Συνιστά τον ευγενέστερο ρόλο των ιατρών η βοήθεια προς τον ασθενή ώστε να δεχθεί τον πόνο του, γιατί με την αποδοχή και την υπομονή ο πόνος επιφέρει καρπούς πνευματικούς, ψυχολογικούς και σωματικούς. Η επαγγελματική ζωή των ιατρών είναι αφιερωμένη στην ανακούφιση του ανθρώπινου πόνου. Μόνον όταν οι ιατροί θεωρούν τον πόνο με την ευρεία έννοια της σημασίας του στην ανθρώπινη ζωή, μπορούν να τον αντιμετωπίσουν αποτελεσματικά και να ανακουφίσουν και βοηθήσουν τον νοσηλεύόμενο άνθρωπο που πονάει και υποφέρει.

Το έργο της συμπαράστασης στον πάσχοντα συνάνθρωπο είναι εξαιρετικά λεπτό και δύσκολο. Η αρρώστια αποτελεί κρίση για τον άρρωστο, η δε θέση των ιατρών κοντά του είναι ιδεώδης για την ανάπτυξη υποστηρικτικής σχέσης. Η απλή παρουσία, όμως, δεν σημαίνει και ανακούφισή του. Η παρουσία των ιατρών δεν είναι πάντοτε αρκετή. Οι ιατροί έχουν ανάγκη ειδικού εξοπλισμού για τη λεπτή αυτή αρμοδιότητα. Τι, όμως, μπορεί να τους εξοπλίσει; Βέβαια, όχι μόνο η επιστήμη ούτε μόνο η τεχνολογία ούτε μόνο η καλή διάθεση που πιθανόν έχουν. Απαιτούνται πολλοί παράγοντες, γι' αυτό και η ιατρική φροντίδα είναι τόσο σύνθετη και δημιουργική. Η γενική και επαγγελματική εκπαίδευση βοηθούν τους ιατρούς να αναπτύξουν ικανότητα και δεξιότητες για τη θεραπεία του αρρώστου. Πέρα από αυτά, οι αξίες και τα ιδεώδη παίζουν σημαντικό ρόλο στην κατεύθυνση της ιατρικής φροντίδας. Ακόμα, η ενσυνείδητη αγάπη των ιατρών μπορεί να γίνει δημιουργική, στην ανακάλυψη τρόπων εκπλήρωσης των αναγκών του πάσχοντα.

Η αποτελεσματική αντιμετώπιση του πάσχοντα δεν είναι εύκολη για τους ιατρούς ούτε επιτυγχάνεται απλά με την καλή διάθεση. Απαιτεί σκληρή εργασία, συνεχή μάθηση, αξιολόγηση και ειλικρινή αναζήτηση του νοήματος της ζωής. Απαιτεί θάρρος, επιμονή, υπομονή, δύναμη, για να μην κάμπτεται στις αποτυχίες και απογοητεύσεις, που συνήθως συνοδεύουν την υπηρεσία προς τους συνανθρώπους. Απαιτεί αληθινό ηρωισμό.

Ο άρρωστος συνήθως δοκιμάζει ποικιλία αισθημάτων και αντιδράσεων, μέχρι να φθάσει στην αποδοχή της κατάστασής του. Σε όλες τις φάσεις, ανεξάρτητα από τη συμπεριφορά που εκδηλώνει, έχει ανάγκη από έναν άνθρωπο που να τον φροντίζει σαν πρόσωπο. Χρειάζεται κάποιον που να μπορεί να τον αποδεχθεί, όπως ακριβώς είναι και να αισθάνεται σε κάθε στιγμή, χωρίς κριτική της συμπεριφοράς ή των εκδηλώσεών του. Η αγάπη προσαρμόζεται στις αλλαγές της κατάστασης του αρρώστου για να ανταποκριθεί στις ανάγκες του. Οι ιατροί που βρίσκονται κοντά του και είναι καλά προετοιμασμένοι για τη λεπτή και διακριτική ιατρική φροντίδα, μπορούν πραγματικά να βοηθήσουν τον άρρωστο.

Οι ιατροί, προσέτι, βοηθούν τον άρρωστο που πονάει και υποφέρει, μόνο αν είναι ευαίσθητοι στον πόνο και σέβονται την αξία και την αξιοπρέπεια του ανθρώπου. Ο άρρωστος αντιμετωπίζει κρίση που περιέχει κίνδυνο συγχρόνως όμως παρέχει και μοναδική ευκαιρία. Κίνδυνο για την πιθανή αποτυχία αντιμετώπισης της κρίσης. Ευκαιρία για τη δυνατότητα ανάπτυξης ωριμότητας και ικανότητας για θετική αποδοχή του παρόντος και αποτελεσματική αντιμετώπιση του μέλλοντος.

Όταν ο ιατρός προσφέρει αληθινό ενδιαφέρον, μεταβιβάζει στον πάσχοντα την πίστη και τη δύναμη, που χρειάζεται για να ανακαλύψει την εύνοια της κρίσης της αρρώστιας του. Δύσκολο, βέβαια, το επίτευγμα! Μπορεί κανείς να συμμετέχει στα αισθήματα της μόνωσης, του άγχους, της ανησυχίας και στο φόβο του θανάτου; Μπορεί να συμπαραστέκεται στην αγωνία και τον παρατεινόμενο πόνο του αρρώστου που πεθαίνει; Παρόμοια ιατρική προϋποθέτει προσφορά χρόνου, ενέργειας και προσωπικών αποθεμάτων. Προϋποθέτει αυτό-υπέρβαση. Αλλά μόνο με αυτόν τον τρόπο οι ιατροί κατορθώνουν να βοηθούν τον άρρωστο στην πιο σημαντική ίσως περίοδο της ζωής του, την περίοδο της αναδημιουργίας του. Συμμερίζονται τον πόνο του ανθρώπου, ο οποίος παλεύει και αγωνίζεται. Θαυμάζουν τη ζωή μέσω της αγωνίας και τη γέννηση μέσω των ωδίνων. Μόνον όταν ο άνθρωπος συμβάλλει δημιουργικά στη ζωή του άλλου, αισθάνεται ο ίδιος «πλήρως ζωντανός». Ο άρρωστος χρειάζεται το συνδυασμό της θεραπείας και της φροντίδας. Η ολοκληρωμένη φροντίδα τον βοηθάει να χρησιμοποιεί τα αποθέματα των ψυχικών του δυνάμεων στην αποτελεσματική αντιμετώπιση του πόνου και στην ανακάλυψη του βαθύτερου νοήματος της οδυνηρής εμπειρίας του. Σήμερα οι ιατροί έχουν πολλά μέσα για να βοηθήσουν τον πάσχοντα άνθρωπο. Όμως φαίνεται ότι σήμερα παρά ποτέ άλλοτε ο άρρωστος αισθάνεται μόνος, σχεδόν εγκαταλειμμένος. Μέσα σε τελειότατα μηχανήματα, ίσως σε εξαιρετο τεχνολογικό περιβάλλον, δεν έχει την ανθρώπινη θαλπωρή, τη «φροντίδα» που ιδιαίτερα χρειάζεται στη γεμάτη ένταση κατάστασή του. Κανένας δεν τον φροντίζει σαν ανθρώπινη ύπαρξη, σαν πρόσωπο.

Η συμμετοχή στον πόνο του αρρώστου είναι δυνατόν και να αποφεύγεται από τους ιατρούς, γιατί είναι πολύ επώδυνη εμπειρία. Μόνο αν οι ίδιοι προσπαθούν να απαντήσουν στα δικά τους ερωτήματα και προς την έννοια της αρρώστιας και του πόνου, μόνο αν μπορούν να ανανεώνουν τα αποθέματα της πίστης τους στο Θεό, τότε μόνο μπορούν να θεραπεύουν τον άρρωστο σαν πρόσωπο, να ανακουφίζουν τον πόνο και να τον βοηθούν θετικά.

Μπορεί η ιατρική να ενσωματώσει τη διάσταση της πίστης στη θεραπευτική που ασχολείται με τον πόνο; Τότε, ίσως, θα ανοιχθούν νέοι ορίζοντες. Τότε οι πρόοδοι της επιστήμης και οι νέες γνώσεις θα χρησιμοποιούνται για την αληθινή ανακούφιση του πάσχοντα αρρώστου. Τότε τα νοσοκομεία και τα άλλα ιδρύματα υγείας δεν θα χρησιμεύουν μόνο για τη θεραπεία της νόσου και την προαγωγή της υγείας, αλλά θα αναδεικνύονται ακόμα και φιλοσοφικά εργαστήρια, εργαστήρια ζωής για τους νοσηλευόμενους ή τους οπωσδήποτε εξυπηρετούμενους σε αυτά.

Δρ. Χέρας Παναγιώτης
Διευθυντής Παθολογίας-Ογκολογίας Νοσοκομείου Κω

Επτά φορές την κυριακή

Η μοναξιά μεγαλώνει επτά φορές την Κυριακή. Είχε βρει για όλα μια πρόφαση. Αυτό κατ' ανάγκην δεν ήταν δύσκολο. Χρειαζόταν βέβαια επινοητικότητα και κάποιο βαθμό αναλυτικής διεισδυτικότητας, αλλά μέχρι εκεί. Επίσης χρειαζόταν ένα ερέθισμα. Και αυτό το 'χε βρει σε ένα μυθιστόρημα του Στάνιςλεκ που την είχε επηρεάσει βαθιά όταν το πρωτοδιάβασε στην εφηβεία. "Τα σταφύλια της οργής". Απόσπασμα: «...Το παν είναι τι πρόφαση βρίσκει κανείς για τον εαυτό του...». δεν άργησε να γίνει ο κεντρικός πυρήνας του αξιακού της συστήματος.

Έλεγε λοιπόν: Θα σπουδάσω κοινωνική λειτουργός, γιατί μ' αρέσει η ανθρώπινη επικοινωνία, παθιάζω να διεισδύω βαθιά στα δαιδαλώδη μονοπάτια του ανθρώπινου ψυχισμού, να σπάω τα όρια μεταξύ του συνειδητού και του ασυνειδητού, να βοηθώ το υποκείμενο να έρχεται αντιμέτωπο με πλευρές του εαυτού του, που ούτε καν έχει διανοηθεί ότι υπάρχουν, να του δείχνω εναλλακτικούς δρόμους που θα καταργούν στην πράξη τα προσωπικά του αδιέξοδα. Παρόλο που αναγνώριζε κάποιο πομπώδες ύφος σ' αυτή της την πρόφαση, την έκρινε κατά τα άλλα αρκετά ικανοποιητική.

Έλεγε πάλι: νοιώθω την ανάγκη να ταξιδέψω πολύ, γιατί θέλω να γνωρίζω συνεχώς καινούριους τόπους, να μάθω πως ζουν οι άνθρωποι έξω από τα όρια αυτής της πόλης και πέρα από τις θάλασσες αυτού του νησιού. Να ανακαλύψω πως σκέφτονται, πως επικοινωνούν μεταξύ τους, ποιες είναι οι επιθυμίες τους, πως διασκεδάζουν. Να μιλήσω μαζί τους, να ανταλλάξουμε ιδέες, να πω και να φάω μαζί τους, να χορέψω μαζί τους. (ανέκαθεν έδειχνε βαρύνουσα σημασία στους χορούς κάθε τόπου και στους τρόπους που χόρευαν οι άνθρωποι). Γι' αυτό κάθε χρόνο έκανε ένα μεγάλο ταξίδι για ένα μήνα, συνήθεια που αποκαλούσε "ταξίδι των διακοπών μου", κάθε φορά σε διαφορετικό τόπο.

Έλεγε ακόμα: είμαι μόνη μου γιατί έχω βρει τον τρόπο να ζω και να περνάω καλά έτσι. Κι αυτό το περνάω καλά σήμαινε να διαβάξει φανατικά λογοτεχνία και ποίηση - προτιμούσε γυναίκες συγγραφείς παρ' ότι απεχθανόταν και τον αγοραίο φεμινισμό και τα ρεύματα του συρμού τύπου "γυναίκα - γραφή" - να ακούει jazz πολύ (αγαπάει ιδιαίτερα τον Duke Ellington), να βγαίνει κάθε σαββατόβραδο για ένα ποτό με τους φίλους της (που πολλές φορές αποκαλούσε: "οι σύντροφοί μου"). Πίστευε ότι καθένας πρέπει να φτιάχνει δικούς του κόσμους ολοκληρωμένους και μέσα στους οποίους μπορεί να βρει την χαρά και την απόλαυση. Έτσι αποκαλούσε το σπίτι της, τη δουλειά της και τους φίλους της: "ο κόσμος μου".

Με τον ίδιο τρόπο είχε μια πρόφαση για ότι σχετιζόταν άμεσα ή έμμεσα με τη ζωή της. Από τις πιο μικρές καθημερινές της συνήθειες μέχρι τις ανώτερες αξίες του προσωπικού της ηθικού κώδικα. Έτσι είχε βρει μια πρόφαση για τις πολιτικές της πεποιθήσεις, για το ότι απεχθανόταν μέχρι ναυτίας τα αυγά - μάτια, για το ότι μισούσε την τηλεοπτική χυδαιότητα (και ούτε είχε καν τηλεόραση), για το ότι σπαταλούσε μεγάλο τμήμα του χρόνου της στην καθημερινή της ενασχόληση με τον κοινωνικό αποκλεισμό που υφίστανται οι περιθωριοποιημένες κοινωνικές ομάδες.

Γι' αυτό που δεν είχε καταφέρει ακόμα να βρει μια ικανοποιητική πρόφαση ήταν ένα μήνυμα σ' ένα τοίχο της πόλης που είχε γράψει ένα Κυριακάτικο βράδυ του Γενάρη, λίγες ώρες πριν το ξημέρωμα.

(Το να γράφει μηνύματα στους τοίχους δίπλα σε πινακίδες που ανακοίνωναν: "απαγορεύεται η αφισκοκόλληση", ήταν μια παλιά αγαπημένη της συνήθεια, μηνύματα που καμιά φορά αποκαλούσε με στόμφο: "συνθήματα").

Μπορεί ακόμα και σήμερα να βρει κάποιος στη μνήμη της το ολόγραμμα αυτής της νύχτας, συναρμολογημένο με κάθε λεπτομέρεια από τις επί μέρους στιγμές της.

Είχε προηγηθεί μια Κυριακή χωρίς νόημα, και χωρίς τίποτα το δραματικό να έχει συμβεί, μια Κυριακή δηλαδή αδιάφορη, και αυτό ήταν μάλλον καλό. Μεσημεριανό ξύπνημα, καφές στο κρεβάτι και η άχνα του να συναγωνίζεται την άχνα της ανάσας της, ο διαχειριστής είχε ξεχαστεί για άλλη μια φορά με τα καλοριφέρ, διάβασμα εφημερίδας, Ella Figerald στο στερεοφωνικό, κουβέντα με φίλες στο τηλέφωνο και οι συνήθειες ανησυχίας της μαμάς, λίγο πριν την προετοιμασία για την βραδινή συνέλευση στη δουλειά με τους συναδέλφους.

Έτσι λίγο πριν τα μεσάνυχτα, επιστρέφοντας από μια ανούσια συζήτηση στη δουλειά, δεν είχε να σκεφτεί τίποτε άλλο, εκτός από μια παράδοξη - για το προχωρημένο της ώρας - πείνα, που βασάνιζε το στομάχι της, παραδοξότητα ωστόσο που θα ήταν λιγότερη αν συνδυαζόταν με το γεγονός ότι είχε ξεχάσει να βάλει οτιδήποτε στο στόμα της καθ' όλη τη διάρκεια της ημέρας. Ανεβαίνοντας τα σκαλιά της πολυκατοικίας για το διαμέρισμα του δεύτερου ορόφου που διέμενε, είχε μια διάθεση να μαγειρέψει κάτι ξεχωριστό και προσπαθούσε να προσδιορίσει τι ακριβώς επιθυμούσε να είναι αυτό. Πιο πολύ όχι σαν αντικείμενο γεύσης, αλλά σαν ιεροτελετουργικό της μαγειρικής, διαδικασία με την οποία καταπιανόταν μερικές φορές γιατί ένοιωθε να την χαλαρώνει.

Μ' αυτές τις σκέψεις στο κεφάλι της, φτάνοντας στο ύψος του πρώτου ορόφου, αντίκρισε έκπληκτη τον Κ., να κάζεται στα σκαλιά δίπλα στο διαμέρισμα του γείτονά της, με το κεφάλι ανάμεσα στα χέρια του και ένα ημίφως από το παράθυρο του φωταγωγού να τον κάνει τόσο διακριτό ώστε να μην την τρομάξει η παρουσία του. Ο Κ. ήταν κοινός γνωστός με τον γείτονά της και βρισκόταν εκεί από κακή συνεννόηση, μάλλον δεν είχαν ορίσει το ραντεβού τους με ακρίβεια, ή κάποιος από τους δυο δεν κατάλαβε καλά, έτσι περίμενε αρκετή ώρα, γι' αυτό αποδέχτηκε σχετικά εύκολα την πρότασή της να τον φιλοξενήσει μέχρι να επιστρέψει ο γνωστός τους, αφού ξεκάθαρα ειλικρινή της στάση διέλυσε τις όποιες επιφυλάξεις του, "μα είναι αργά, θα είσαι κουρασμένη...".

Σε λίγο βρέθηκαν να συζητάνε στο σαλόνι του διαμερισμάτός της πίνοντας ένα ζεστό φλιτζάνι καφέ, αυτή είχε για άλλη μια φορά απορροφηθεί τόσο στη συζήτηση, ώστε είχε ξεχάσει την πείνα της και τη μαγειρική, συζήτηση που περιστρεφόταν γύρω από τη δουλειά του καθενός, το ενδιαφέρον γι' αυτήν και πόσο βαραίνει πάνω στην καθημερινότητά της.

Αργότερα, παθιασμένοι και οι δυο από αυτό που αυτή αποκαλούσε "ανθρώπινη επικοινωνία", βρέθηκαν να κάθονται ο ένας απέναντι στον άλλο, ανάμεσα σ' ένα χαμηλό τραπέζι - αντίκα και με ένα μπουνάλι ρακί πάνω του, συζητώντας για τις παρέες τους και αργότερα για τις ερωτικές σχέσεις του παρελθόντος και για την μοναξιά, η ώρα είχε προ-

χωρήσει αρκετά και ο φίλος του Κ. καθυστερούσε πολύ, αυτό δεν έμοιαζε όμως να ενδιαφέρει κανέναν από τους δύο ιδιαίτερα, ήταν παράξενα γλυκιά αυτή η ρακή, με πολύ χαμηλή περιεκτικότητα οινόπνευματος, την είχε φέρει ο μπαμπάς της από το χωριό, δυο χρόνια πριν.

Θα πρέπει να ήταν αρκετά ζαλισμένοι από τη ρακή, όπως εξομολογούνταν μετά από λίγο καιρό ο καθένας στους δικούς του γνωστούς, όταν βρέθηκαν να κάνουν έρωτα στο

ημίδυτο κρεβάτι του δωματίου της, αδυνατώντας να ισχυριστούν βάσιμα αν η αμοιβαία έλξη που ένοιωσε ο ένας για τον άλλο προμοδοτήθηκε από το οινόπνευμα (που εξάλλου βρισκόταν σε χαμηλή περιεκτικότητα), ή αν το οινόπνευμα ήταν το πρόσχημα για να εκδηλωθεί ευκολότερα αυτή η έλξη.

Αυτό που θυμάται ακόμα και σήμερα εκείνη, ήταν η ανάγκη που ένοιωσε λίγα λεπτά μετά την σχεδόν αμοιβαία κορύφωσή τους, να του χαϊδέψει τα μαλλιά και να αποδεχτεί την δική του εκδήλωση τρυφερότητας, έστω ως λάμψη στα μάτια του, τρυφερότητα που με βάση τον κώδικα επικοινωνίας της ήταν έτοιμη να μεταφράσει ως «υπέρβαση των ψεύτικων διαχωρισμών που εμποδίζουν την ανθρώπινη συνεύρεση» - έστω με τη μορφή της σαρκικής επαφής - ως «προσπάθεια σύνθλιψης της ανθρώπινης μοναξιάς», έστω σε μοριακό επίπεδο. Και αυτό που την πλήγωσε τόσο βαθιά, δεν ήταν ότι ο Κ. είχε ήδη γυρίσει από την άλλη πλευρά, ούτε τα κλειστά του μάτια, σημάδι ότι είχε αρχίσει να βυθίζεται ήδη σε ένα ανάλαφρο ύπνο, αλλά το ότι διαψεύστηκαν παταγωδώς οι ελπίδες της, ότι η προηγούμενη φορά που της συνέβη το ίδιο ακριβώς πράγμα, θα ήταν η τελευταία.

Σηκώθηκε τότε από το κρεβάτι, μάζεψε από το πάτωμα τα πεταμένα της εσώρουχα, φόρεσε χωρίς να κάνει θόρυβο τα ρούχα της, άνοιξε την ντουλάπα χωρίς να ανάψει το λαμπατέρ του κοινοδίνου, για να πάρει το αδιάβροχό της, είχαν αρχίσει να πέφτουν εδώ και ώρα οι πρώτες ψιχάλες της βροχής, και μπήκε στην κουζίνα για να πάρει κάτω από το ντουλάπι του νεροχύτη ένα παλιό μαύρο σπρέι, που είχε χρησιμοποιήσει για τελευταία φορά πριν αρκετό καιρό, όταν έβαψε το ποδήλατό της. Κατέβηκε γρήγορα τα σκαλιά της πολυκατοικίας και έκλεισε όσο το δυνατόν πιο αθόρυβα την είσοδό της, βγαίνοντας στους υγρούς δρόμους της πόλης, που κοιμόταν βαθιά όπως και ο άντρας που πριν λίγο άφησε στο κρεβάτι της. Παρά τη βροχή που έπεφτε, η νύχτα εξακολουθούσε να μεταφέρει ένα κρύο ρεύμα αέρα στους δρόμους, που διαπερνούσε το αδιάβροχο και την πάγωνε, πράγμα που δεν την εμπόδιζε να προχωράει ούτε καν με λίγο πιο γρήγορο από το κανονικό βήμα.

Έφτασε μέχρι τα ενετικά τείχη και έστριψε προς τα στενά της παλιάς πόλης, πορτοκαλόχρωμα φώτα έπεφταν σε ογκώδεις τετράγωνες πέτρες, έξω από τη στάση του λεωφορείου.

ου υπήρχαν μόνο ένα - δυο αλβανοί λαθρομετανάστες που περίμεναν το σκλαβοπάζαρο του επόμενου πρωινού και έρχονταν τόσο νωρίς για να πλασαριστούν σε καλύτερη θέση, προκειμένου να μην χάσουν το μεροκάματο της ημέρας.

Πίσω ακριβώς από τη στάση, μπήκε σε ένα δρόμο με δένδρα “μη μου άπτον” κατά μήκος των δύο άκρων του και μεγάλες, κακόγουστες πολυκατοικίες δεξιά και αριστερά. Δεν άργησε να σταματήσει καμιά κατοσταριά μέτρα παρακάτω, όταν είδε στο αριστερό της χέρι να απλώνεται ένας κατάλευκος τοίχος, η πρόσοψη μιας μεγαλύτερης πολυκατοικίας χωρίς κήπο με γκαζόν ή γκαράζ στο ισόγειό της. Άνοιξε το σπρέι, κοίταξε μερικές φορές δεξιά - αριστερά μήπως ερχόταν κάποιος, βεβαιώθηκε ότι δεν υπήρχε κανένα φως σε κάποιο διαμέρισμα σε ακτίνα τουλάχιστον τριάντα μέτρων από εκεί που βρισκόταν, χτύπησε μερικές φορές το σπρέι σαν σείκερ του φραπέ πάνω - κάτω για να διαλυθεί καλύτερα το χρώμα και μετά άρχισε με γρήγορες κινήσεις να γράφει αυτό που είχε στο νου της.

Κάποιες φορές όταν τελειώνει κάποια λέξη σταματούσε μήπως ακούσει κάποιο νέο ήχο που καλυπτόταν από το θόρυβο του σπρέι που έβαφε, έριχνε συχνά πλάγιες ματιές προς τις δυο κατευθύνσεις του δρόμου και στη συνέχεια έκλεισε με το καπάκι την συσκευή, αφού είχε πια τελειώσει.

Έκανε μερικά βήματα πιο πίσω να δει αν είχε βγει καλό αυτό που μόλις έγραψε, χάρηκε που δεν είχε ξεφύγει κανένα γράμμα από την οριζόντια νοητή γραμμή πάνω στην οποία έγραφε και που δεν είχε υποπέσει σε κάποιο ορθογραφικό λάθος, και σχεδόν ψιθύρισε ίσα που τα άκουγε η ίδια, **Η ΜΟΝΑΞΙΑ ΜΕΓΑΛΩΝΕΙ ΕΦΤΑ ΦΟΡΕΣ ΤΗΝ ΚΥΡΙΑΚΗ.**

Ξανακοίταξε άλλη μια φορά προς την αριστερή κατεύθυνση του δρόμου γιατί νόμιζε πως άκουσε κάποιο θόρυβο, είχε αρχίσει πάλι να ψιλοβρέχει, είδε ένα σπουργίτη να τινάζει τα φτερά του και στη συνέχεια να πετάει μακριά βγαίνοντας από τα κλαδιά ενός “μη μου άπτον” λίγα μέτρα πιο κάτω.

Έστρεψε ξανά το βλέμμα της προς τον τοίχο, η ίδια έβρισκε πως “επιτέλους η ύπαρξή του απόκτησε κάποιο νόημα”, και σκέφτηκε πόσο απεριόριστα απεχθανόταν το ψευτο - δράμα και τα εύκολα δάκρυα. Αντ’ αυτών, ένοιωσε να κατακλύζεται από μια βαθιά σκληρότητα που την ώθησε στο βίαιο σχηματισμό μιας αίσθησης χαμόγελου στο πρόσωπο, που θυμόταν αργότερα ότι είχε αποκαλέσει: «το χαμόγελο της σκληρότητας».

Έμεινε για λίγο να κοιτάζει αυτό που έγραψε στον τοίχο, σκέφτηκε ξανά την Κυριακή που είχε πια φύγει, σκέφτηκε πόσες Κυριακές είχαν φύγει με τον ίδιο ακριβώς τρόπο, ένοιωσε τα χέρια της να παγώνουν από το κρύο της ατμόσφαιρας που καθώς ξημέρωνε γινόταν πιο διαπεραστικό, πέταξε το σπρέι σε ένα κάδο σκουπιδιών που βρισκόταν παραπέρα, βύθισε τις παλάμες της στις τσέπες του αδιάβροχου, έκανε στροφή για να φύγει και προχώρησε με βήμα αργόσυρτο αλλά σταθερό, όπως όταν βγήκε στους δρόμους, λίγες ώρες πριν.

Η βροχή είχε αρχίσει πάλι να δυναμώνει, η πόλη εξακολουθούσε να κοιμάται, και ο άνεμος συνέχιζε να εξαπλώνει γύρω της την αίσθηση του κρύου. Του απόλυτου.

Κως 08/07/01
M.

ΕΛΕΓΕΙΑ ΤΗΣ ΒΑΛΤΙΜΟΡΗΣ *

Ήταν μια νύχτα του χειμώνα παγερή
σαρκαστικά σφυρίγματα ο άνεμος σκορπούσε
λυκόφως που θαμπόφεγγε έριχνε το κερί
μα έλιωνε συνέχεια και αργοξεύνηχούσε

Μέσα στην κάμαρα την κρύα μοναχή
έντρομη κοίταζε τη φλόγα να πεθαίνει
ενός ανθρώπου η σερνάμενη μορφή
λες κι απ' τη φλόγα μοναχά μπορούσε ν' ανασαίνει

... στο πρόσωπό του δάκρυα και μοναξιά μαζί
και δυο παλάμες να βαστούν μια κεφαλή γερμένη
με την ψυχή ν' αγωνιά και έρημη να ζει
στην Παναγιά κατάκοπη και μαυροφορεμένη

Έξω συνέχιζαν ν' ακούγοντ' οι βροντές
μες στο σκοτάδι πάντοτε η βροχή караδοκούσε
να εισχωρήσ' απ' του φεγγίτη τις ρωγμές
καρατομώντας το κερί που αχνοσβούσε

... και ξάφνου, σκίρτησε το βλέμμα τ' απλανές!
και ξέφυγ' απ' το χάος του απείρου!
ενός προσώπου η ομορφιά διέλυσε τις σκιές
εκεί! μπρος στο παράθυρο, σαν όραμα ονείρου!

Για λίγο φούντωσε ξανά και του κεριού το φως
καθώς ο δόλιος άνθρωπος με βιάση ξεπορτούσε
την όμορφη νεράιδα που είδε σκυθρωπός
εκστατικός για να τη βρει θα την ακολουθούσε

Και, βγαίνοντας, ο θόρυβος ήτανε τρομερός
καθώς ο αέρας μούγκριζε σα θυμωμένο αγρίμι
σκοτάδι, ομίχλη και βροντές φόραγε ο καιρός
και μια βροχή που σάρωνε σκεπές και καλντερίμι

Κι έψαχνε... κι έψαχνε ξανά για να τη δει
και να που δύσκολ' άκουσε κάπου τα βήματά της
ώσπου ξανά τη διέκρινε στο σκότος το βαθύ
και με σιωπή μες στη βουή έμοιαζ' η ομορφιά της

Και τότε, «στάσου!» φώναξε ο άνθρωπος αυτός
μα τη φωνή του κάλυψαν τ' αερικά της φύσης
κι εκείνη απομακρύνονταν σα να 'τανε καπνός
που, κι αν τον βλέπεις, είν' αδύνατο και να τον ακουμπήσεις

Κι ο άνθρωπος προσπάθησε ξανά μες στη βροχή
τρέχοντας και φωνάζοντας, να φτάσει πιο κοντά της
μα έπεσε κατάκοπος, κι έμοιαζε Χάρου ευχή
να μείνει εκεί, αλύτρωτος, για πάντα μακριά της

... και τότε εκείνος κοίταξε ψηλά στον ουρανό
γονατιστός τα χέρια του σήκωσε στη μεριά του
και η ψυχή του άφησε θανάτου σπαραγμό
σαν το πουλί που έχασε για πάντα τα φτερά του

Στην κάμαρα την έρημη έλιωσε το κερί
με τη στερνή τη στάλα του έφυγε και το φως του
και τότε έπεσ' άψυχο του ανθρώπου το κορμί
που, ακόμα και στο θάνατο, έμεινε μοναχός του.

Ανέστιος Παντοτινός

* ΣΤΟΝ EDGAR ALLAN POE

ΑΡΓΟΛΟΓΙΑ

Όλα αυτά που βλέπω είν' αργολογίες,
είναι μυθεύματα, σκκοφαντίες.

Αυτά που ακούω με γυροφέρνουν,
τρέμω στο άκουσμα των τεθλιμμένων.

Είναι διάσπαρτος τούτος ο κόσμος
από εκμετάλλευση κι από ψευτιά.

Είναι αργόσχολοι όσοι πιστεύουν,
ότι γεννήθηκε ο μαρασμός.
Αυτός υπήρξε από παλιά.

Ήταν μονάχος του διαδεδομένος,
τούτος ο πρόξενος της διαφθοράς.
Όλα αργά, μοναχικά. Όλα επικίνδυνα,
όλα στητά. Αργολογίες πολλές ακούω,
διθύραμβους που άλλαξαν φτερά.

ΜΟΝΑΔΙΚΑ ΔΙΑΣΠΑΡΤΑ...

Ήταν κλωστή πριν διαπεράσει τούτο το σώμα
Ήταν ολάκερο, ατιμωμένο, πρόστυχο βλέμμα
μιας πέτρινης καρδιάς.

Διερωτώμαι, μα δε γνωρίζω αν μόνος έμεινα,
αν έρημος κατέφυγα στην αγκαλιά της * αυτής
της μοναδικά διάσπαρτης φωτιάς.

Την αφουγκράζομαι, μα δεν τη νιώθω,
θέλω να πιστεύω ότι ο πόθος της ήταν το καταφύγιο.

Διαπεραστικά σενάρια αφήγησης που έλεγαν
ότι η κλωστή κόπηκε, ότι το σώμα ζωντάνεψε ξανά.
Τούτη η κίνηση των πραγμάτων, αυτό το μοτίβο
ήταν μοναδικά διάσπαρτα στ' όνειρό μου.

(παράλλαξη)

Κυρ. 14/1/2001

Όταν, ίσως, μια μέρα...

Ο κόσμος..., τι κόσμος κι' αυτός!
Τα παιδιά ψαχούλευαν μέσα στις τσέπες του κυρίου,
'μπάς και βρουν κάτι.

Άνδρες, βγαλμένοι απ' το παρόν, μονολογούσαν,
οδηγώντας ο καθένας τ' αυτοκίνητό του.

Νέοι τηλεφωνούσαν... στον εαυτό τους.
Τα τηλέφωνα τους χτυπούσαν αλύπητα.

«Morning sir!»... είπε ο παρκαδόρος που έδινε
τα ρέστα του για την εξυπηρέτησή του κυρίου.

Ίσως ξέχασε να δώσει την εφημερίδα
και γ'ανάψει το πούρο του κυρίου.

Σύντομα, ο κύριος του, τον απέλυσε.
Δεν του άρεσε, και του ίδιου, η δουλοπρέπεια
του ανθρωπάκου.

Ός εδώ φθάσαμε! Όλα είναι διαφορετικά
τώρα πια. Τίποτα δεν μοιάζει με ωραίο δώρο.
Μα ποιό δώρο;, ας γελάσω.

«Soon lady!». Ο χρόνος του κόσμου δεν περισσεύει,
μήτε κάτι άλλο γαληνεύει το αγαλίνευτο.

Μυστικοφαγεία

Θέση λόγου, ω λόγε!, σὺκ ἐτήρησες,
φαιά ανάκληση των κειμένων στιγμών.
Συ μητροφάνη λόγε, λάτρεψε και λατρεύου;
όσο μπορείς· φύσηξε το νεύμα της ταραχής,
μακριά, μακριά από 'σένα.

Των οιδιπόδων, τα οιδήματα, μη γαληνέψεις,
τα γαλουχίσματα των συνειρμών της οδήσσειας
σου, μη συναντήσεις, ω λόγε φτερωτέ!.

Η αρχή σου ήταν η αρχή του τέλους του αιώνα,
Του σύμπαντος κόσμου το μέτρημα.

Η φωταυγή των εκπλήξεων του ανθρώπου δε
σταματά εδώ.

Των ζωοποιών φτερών που δανείζουν τους
ανθρώπους με την αίσθηση της πτώσης και της
ύψωσης. Το πέταγμα του ανθρώπου προς το λόγο
τώρα ξεκινά, δε τέλειωσε πρόωρα.

Ω λόγε!, που σου το φταιξιμο στη διασπορά
των νοημάτων σου, του σωστού ή του λάθους του
Η μυστικοφαγεία του λόγου δε με χόρτασε
ακόμα.

Το φαγοπότι μόλις άρχισε.

Μανώλης Στιβακτάκης

Δυο σκέψεις πάνω στο θάνατο με αφορμή το διήγημα του Λ. Τολστόι «Ο θάνατος του Ιβάν Ιλίτς»

Είναι συνηθισμένη η τάση του ανθρώπου να θεωρεί τον θάνατο ως κάτι *έξω από αυτόν, ένα γεγονός που αφορά πάντα τους άλλους και ποτέ τον ίδιο*. Δυσκολεύεται να δεχθεί ότι η πανανθρώπινη κι εν τέλει συμπαντική μοίρα της φθοράς και του θανάτου περιλαμβάνει κι οριοθετεί και τη δικιά του ύπαρξη. Η αδυναμία αυτή ισοδυναμεί ουσιαστικά με την άρνηση του ατομικού είναι να ενσωματωθεί στην κοσμική τάξη. Στις σύγχρονες δυτικές κοινωνίες, όπου κυριαρχεί η εξατομίκευση, θα 'λεγε κανείς ότι παρατηρείται μια επίταση του παραπάνω φαινομένου.

Κατ' αρχήν, ο θάνατος δεν μάς είναι, βέβαια, τόσο καθημερινός κι οικείος όσο στους ανθρώπους των εποχών των μεγάλων επιδημιών της πανώλης ή της χολέρας (ας θυμηθούμε την κινηματογραφική ταινία του Μπέργκμαν *«Η έβδομη σφραγίδα»*). Από την άλλη, όμως, τον αντικρίζουμε συνεχώς μέσα στις σθόνες των τηλεοράσεών μας (ακούγοντας για τα τροχαία ατυχήματα του Σαββατοκύριακου, για τα θύματα των εμφυλίων πολέμων στην Αφρική κ.ο.κ.). Και μόνο αυτή η αντιπαραβολή του θανάτου ως συστατικού στοιχείου της καθημερινότητας από τη μια μεριά και του «ηλεκτροπικοποιημένου» απομεμακρυσμένου θανάτου από την άλλη αρκεί για να καταδείξει πόσο ο μοντέρνος άνθρωπος έχει εξορίσει το θάνατο από τον προσωπικό του βίο. Γι' αυτό δεν επιτρέπει, ας πούμε, στα παιδιά του να τον συνοδεύουν στις κηδείες των συγγενών, ενώ είναι αυτά τα ίδια παιδιά που αλληλοσκοτώνονται με τους «κακούς» στα ηλεκτρονικά παιχνίδια, τις ελεύθερες ώρες τους.

Τούτος ο εξοστρακισμός του θανάτου έχει δραματικές επιπτώσεις όσον αφορά την υπαρξιακή αυτοσυνειδησία του ατόμου κι υπονομεύει την αναζήτησή μιας «ποιοτικότερης», αληθινά «γεμάτης» ζωής. Ο άνθρωπος παρασύρεται σ' έναν βίο ανέμελο, ξένοιαστο, εύκολο, συμβατικό ή εγκλωβίζεται σ' έναν εξουθενωτικό αγώνα απόκτησης ολοένα περισσότερων καταναλωτικών αγαθών και κατάκτησης όσο γίνεται υψηλότερων θέσεων στις διάφορες ιεραρχικές δομές. Ξεπέφτει και φθάνει στο σημείο να βυθιστεί στα πράγματα (Χάιντεγκερ).

Η ώρα του θανάτου είναι μια αναμέτρηση πρώτα πρώτα με τον ίδιο μας τον εαυτό. Τη φοβερή εκείνη στιγμή, τα πάντα καταρρέουν, απομυθοποιούνται, απογυμνώνονται από την ψευτιά τους κι απομένουμε ολομόναχοι να απαντήσουμε στο φορτικό ερώτημα: *«έζησα όπως έπρεπε;»* Εάν, λοιπόν, κατορθώναμε να διατηρούμε αδιάκοπα στη σκέψη μας το θάνατο -όχι ως δυνάστη, αλλά σαν ένα διαρκές ενδεχόμενο που μας υποχρεώνει να επιδιώκουμε μια γνησιότερη ζωή-, εάν φροντίσουμε *«να πεθάνουμε πριν πεθάνουμε»*, τότε βρισκόμαστε κοντά στην ευτυχία. Αντιμέτωπος με το Μηδέν, ο άνθρωπος εξ-ίσταται της συνηθισμένης καθημερινότητας και αντικρίζει τη δυνατότητα του αυθεντικώς υπάρχειν.

Στο πλαίσιο αυτό, και η αρρώστια αναγκάζει συχνά το άτομο να αναστοχαστεί πάνω στην ύπαρξη και τη ζωή του, αποτελεί ένα γερό αλλά ωφέλιμο ταρακούνημα.

Γιώργος Κρανιδιώτης

